

МОСТОВИ

ЧАСОПИС ЗА ПРЕВОДНУ КЊИЖЕВНОСТ

★★★★★БРОЈ 182 ★★★★★2019★★★★★

Издавач

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИХ ПРЕВОДИЛАЦА СРБИЈЕ

Француска 7
11000 Београд
Телефон: 2631 200
Телефон и факс: 2627 493
email: mostovi011@gmail.com
www.ukpsalts.org

Главни уредник:
Душко Паунковић

Редакција:
Милош Константиновић
Марко Чудић
Зорислав Паунковић

Секретар редакције:
Мирна Узелац

Ликовно и графичко решење
Дарко Новаковић

Графичка опрема
Александра Рашић

Лектура и коректура:
Снежана Ђукановић

Штампа:
Зухра, Београд

Тираж:
350

Ambasada
Republike Poljske
u Beogradu

Овај број је објављен уз подршку
Амбасаде Републике Пољске у Београду

МОСТОВИ

ЧАСОПИС ЗА ПРЕВОДНУ КЊИЖЕВНОСТ

БЕОГРАД ■ ГОДИНА XLVI ■ БРОЈ 182 ■ ЗИМА 2019

Станислав Лубјењски: ШУПЉИКАВА ЗВЕР ИЗНАД ГЛИНОКОПА / *превела с пољској Јелена Јовић...5 ■*

Кшиштоф Варга: РОМАН КОЈИ НИСАМ НАПИСАО (одломак) / *превела с пољској Милица Маркић... 18 ■*

Гжегож Валчак: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ И ПРИЧЕ / *превела с пољској Снежана Ђукановић... 29 ■*

Михал Ђихи: ПУСТИ РЕКУ ДА ТЕЧЕ (одломак) / *превеле с пољској Анђела Мирковић, Јелена Калинић и Александра Букумирић... 43 ■*

Виолета Грег: ПРИЧЕ / *превела с пољској Мила Гавриловић... 54 ■*

Наталка Сушчињска: ЗАСНОВАНО НА ИСТИНИТОЈ ПРИЧИ / *превели с пољској Јелисавета Влајковић, Доротеја Сјасојевић, Кристина Јовановић, Марко Андоновски, Нина Баруџија, Јана Мандић, Павле Симовић, Вељко Дукић и Милица Козић... 63 ■*

Павел Солтис: ПРИЧЕ / *превела с пољској Марија Луковић... 75 ■*

Ксавери Стањчик: ПЕСМЕ / *превеле с пољској Александра Војшашек и Мила Гавриловић... 81 ■*

Доминика Словик: ЛИПОВЈЕЦ КОЛОНИЈА / *превела с пољској Каџажина Ева Сшојичић... 89■*

Лукаш Сускјевич: КОСИДБА / *превео с пољској Милораг Миљаковић... 94 ■*

О КЊИЖЕВНОСТИ

Дагмара Луковић: ПОНЕШТО О ПОЉСКИМ НОБЕЛОВЦИМА... 100 ■

ДРАМА

Станислав Игнаци Виткјевич: БЕЛЗЕБУБОВА СОНАТА или ИСТИНИТИ ДОГАЂАЈ У МОРДОВАРУ / *превела с пољској Љубица Росић...* 107 ■

ПРЕВОДИОЦИ

Александра Букумирић ... 174 ■ Александра Војгашек ... 174 ■ Анђела Мирковић ... 174 ■ Вељко Дукић... 174 ■ Дагмара Луковић ... 174 ■ Доротеја Спасојевић ... 175 ■ Јана Мандић ... 175 ■ Јелена Јовић ... 175 ■ Јелена Калинић ... 176 ■ Јелисавета Влајковић ... 176 ■ Катажина Ева Стојичић ... 176 ■ Кристина Јовановић ... 176 ■ Љубица Росић... 176 ■ Марија Луковић ... 177 ■ Марко Андоновски ... 177 ■ Мила Гавриловић ... 177 ■ Милица Козић ... 178 ■ Милица Маркић ... 178 ■ Милорад Миљаковић... 178 ■ Нина Баруција ... 178 ■ Павле Симовић ... 179 ■ Снежана Ђукановић ... 179 ■

Станислав Лубјењски

ШУПЉИКАВА ЗВЕР ИЗНАД ГЛИНОКОПА

Превела с пољског Јелена Јовић

© Stanisław Lubieński

Да сам птица, аутор атласа написао би како „водим изразито седелачки начин живота“. Од рођења живим у истом месту. Више од тридесет година посматрам свако лето, јесен, зиму и пролеће у Шченшљивицама. Прво иње, први снег, прве беле латице на вишњи испред моје зграде. Има у мени нечег од врапца што ретко напушта своје најближе окружење. А како оно изгледа, не знам, не умем да га сагледам туђим очима. Биће да је мирно, тек повремено неко усред ноћи урликне попут рањене звери: „Лееегијааа!“, или поломи клупу. Насеље из седамдесетих, велика стамбена заједница, сивило покривено руменожутом глазуром стиропора. Срећом, смог и неки лишајеви већ су му дали помало патине. Али најдрагоценији је парк.

Израстао је на дивљим пољима, преживелим приградским баштама и сметлиштима. Ливадама на којима су Цигани чергарили. На потопљеним јамама циглане. Зато ту и нема столетно дрвећа ни архитектуре која би пленила лепотом класичних форми. Родослов парка је плебејски. Од отпадака, од клубака распалих рита, од старог гвожђа и цигала после устанка уздигао се брежуљак. „Растући непрестано, низали су се насипи налик каквом Месечевом планинском венцу. Горело је и димило се смеће,

често би ноћу буктало отуда огромно руменило, као од пожара“ – писао је о послератним Шченшљивицама Марек Новаковски. Подземни покрети ту стално избацују на површину некакве тајанствене жице и каблове.

Брдовита степа са окнима глинокопа урбанизована је крајем шездесетих година. Два језерца повезана су каналом, брежуљак је добио облик. Нови Шченшљивицки парк пошумљен је тополама, приматима кратког века, које се гурају да буду прве у трци ка сунцу. Врбе су обесиле тешке, разбарушене главе над обалом глинокопа. Засађена је борова шума, данас место за обављање физиолошких потреба. Још су почетком деведесетих брежуљак опасивала с југа поља купуса и јалове земље. Из шипражја су излетали уз фијук поплашени фазани. Тихи околиш, пун учерица и не нарочито безбедан, с прашњавим земљаним путем што води до пруге. Тамо негде покопали смо мог првог пса, али његови остаци нису нашли мир. С тутњавом је надошло ново.

Деведесете године извршиле су на крајолику неуспелу пластичну операцију. Око парка је никла шума кранова, који су својим дугим крацима претили брежуљку. Збијена картонско-гипсана насеља, која као да су била пресађена из јефтиних медитеранских летовалишта, размилела су се по околини. На рубове парка, лукаво користећи политичку коњунктуру, ушуњала се и црква. А на самом брежуљку подигнут је споменик новог времена – Нон-стоп ски-стаза. Врх је повишен, падина поравната и прекривена зеленом чекињом што имитира снег. Терен је ограђен. Али очекиване масе нису нагрнуле. Како је могуће да скијаши нису дигли руке од Каспровог врха, од аустријских Алпа, и бацили се на спустове с величанственог брежуљка? Отворен је и базен који ради три месеца у години. Ту су и три теретане, три игралишта, два терена за фудбал, два за одбојку, један за кошарку, тениски зид и бар. Наредне инвестиције ускоро следе. Колико је заправо парка у овом парку?

Облачно зимско јутро обавија магла. У тишини седи на десетине галебова. Већином су то речни галебови, са мрким српом иза ока, а међу њима је и петнаестак сивих, раније званих обич-

ни. Назив је промењен, јер, како заштитити птицу чија бројност у начелу не би требало да буди бригу? Галебови ноће на глинокопу окованом ледом, непомични и опрезни. Око осам се уз вриску залећу међу околне зграде. Облећу контејнере, свраћају на познате скверове. Тамо се увек нађе хлеба – тамног, белог и зеленог од буђи. Свежег, бајатог и сасвим стврднутог.

Ништа не измиче њиховој пажњи. Неуморно тиранишу птице које су негде пронашле кости из супе. Јуре их до изнемоглости, све док срећни проналазачи не одбаце свој плен. Занимљиво је, уосталом, да ухваћени галеб истог трена, инстинктивно исповраћа све што је претходно појео. Јер, шта би друго могли да траже прогонитељи ако не храну? А када постане заиста хладно, у парк наврате крупни сребрни и бели галебови. Но њих ту никад није преко десет. Неповерљивији су, обазривији. Да би се тако велико тело отргнуло од земље, потребно је више снаге и времена, стога ови дивови не ризикују, не зближавају се с људима. Не пробијају се ка храни разбацаној по рубу глинокопа.

Док лед не стегне водену површину, обалама патролирају притајене кокице. Само ли угледају човека, збрисаће у усахлу тршчану палисаду. У зимској тишини каткад се зачује потмуло, метално звиждукање зимовки, чију је трбушасту грађу студирао мајстор Дирер. На огромној форзицији црвкуже на стотине врабаца; изјутра личе на набрекле пернате куглице. Живот сада врви око хранилица. Из отвора у пластичним флашама висе детлићи, изручено зрневље кљуцају пољски врапци. Тек крајем фебруара нешто почиње да се дешава. Веселије звиждућу сенице, вране крећу да реновирају гнезда. Један пар с којим сам се спријатељио пажљиво посматра како четкам пса. Док разбацујем коврце, врана јури по травњаку за одбеглим клупцима. Кљуна пуног крзна, изгледа као да су јој израсли циновски риђи бркови. Налик младом Францу Јозефу.

Ловили су их фотографи из целе Варшаве: пар беловратих детлића, раније званих сиријски – то су биле наше шченшљивицке звезде. Назив не лаже – ова врста заиста потиче из Мале Азије,

отуда су почетком прошлог века детлићи долепшали на Балкан. Из године у годину, наредне генерације помицале су се ка северу. Први сиријци излегли су се у пољској дупљи крајем седамдесетих година. Посебно су заволели градске паркове, а у њима старе воћке. Драго им је меко дрво врба и топола. Њихово езготично покрело једва је приметно, заправо су запањујуће слични обичним великим детлићима. Уз то су обе врсте склоне укрштању.

По чему се разликују? По детаљима. Беловрати је с разлогом добио то име. „Брк“ на образу не спаја се са црним вратом, те му је врат посве бео, предео око репа ружичаст, не јаркоцрвен као код рођака, а перје на самом врху репа црно уместо прскано бело. И глас им је сличан, али не и идентичан. Обе су се врсте врзале по шченшљивицком крају, премда баш овај парк није за детлиће идеално место. Предалек му је пак прашки Скаришак са столетним стаблима што у браздама испуцале коре крије укусне инсекте. Тамо сигурно дупље куцка бар пет врста из те породице. Можда су сиријци препознали у Шченшљивицама предности старих трновача, вишања и натрулих топола што одбројавају своје последње године?

Пролетос су беловрати детлићи некуд нестали. Напросто су престали да добују по сувом грању и повремено закреште из крошње омиљене шљиве. Појавили су се мали детлићи, величине чворка. Неколико дана вредно су пробијали дупљу у подрезаном стаблу врбе. Мора да је било мучно, могло би се рећи да су имали пуне кљунове посла. А кад је дупља најзад била готова, долетео је велики детлић и без већег цифрања растерао ситније рођаке. Мали детлићи су покушавали да га застраше урлајући на сав глас, али се див одмах бацио на посао. Проширио је отвор, продубио рупу и, неколико дана касније, његова женка је положила у њу јаја.

Шченшљивице имају, наравно, и свој фолклор. То је фолклор предграђа које је узнатрало и наједном развило велеградске претензије. У парку који су мештани традиционално звали Глинуша (па чак и Иловача), сусрећу су две културе. Стари рибари су ту представници анархичне стихије, пошто игноришу забрану конзу-

мирања алкохола на јавним местима. Склони ћаскању, радо деле приче о скривеном животу локалних дубина. Уосталом, сваких неколико година ваде утопљенике отуда. Пре деценију и по редовно сам виђао делије који скачу с висине у мрачну, непрозирну воду. О тврдо дно су се смрскале многе људске кичме. Глинокопи су, писао је о томе Новаковски, били место свакаких иницијација.

Парк има и своје легендарне личности. Председник, на пример, воли лети да се сунча на клупи и не одбија алкохол. Поздравља се са свима. Као и Роберто, чија кожа обично већ половином маја поприми боју мрке шлеске цигле. Роберто воли да разговара о птицама. Дојавио ми је једном да је на глинокопу примећен водомар, исправно приметивши да дроздови проналазе инсекте у трави тако што их послушкују накривљених глава. Непомично седење поред воде има у себи понешто медитације, рибари и стари стални посетиоци знају поприлично о животињама које ту живе и о њиховим навикама.

Велеградску културу представљају цогери. Но и та је група разноврсна. Има, наиме, оних озбиљних што са слушалицама на ушима, нимало се не задихавши, оптрче око парка на десетине кругова, има измучених цогера што јуре предугим кораком и уздишу са олакшањем кад их телефон разреши механичким гласом: „ТРЕНИНГ ЈЕ ЗАВРШЕН“, а има и оних сасвим нормалних: замишљених, задовољних, растужених. Вероватно још никад досад нисам овде био сам. Увек неко трчи или пеца рибу.

Буђење је напор, зато се пролеће нерадо буди. Отвара једно око, али га убрзо опет затвара. Мраз накратко попушта, али већ тренутак касније поново граби у ледени стисак. Бара се час одмрзава, час изнова прекрива танком опном леда. Преткрај фебруара, негде високо летеле су шеве, чуо сам с неба њихове шкрипутаве гласове. Чворци су звиждукали још почетком марта, али коначни сигнал за крај зиме дају ипак галебови, који нестају половином месеца. Недуго потом враћају се голубови гривнаши и парком се сместа проноси њихово промукло гугутање. Одмах се бацају на посао, свијају своја неугледна гнезда, равна као плотна. Терито-

рију заузимају сенице, обични звиждак одбројава својим громким „цилп-цалп“. Немци, прагматичан народ, назвали су га управо тако: *der Zilzalp*. Бели цветови вишње пупе почетком априла. Али само неколико дана, док се беле латице не расеју по земљи.

Пролеће доноси журбу и изненађења. Јер, ко би помислио да ће овде, усред града, на језерце опкољено насељима, изненада слетети две плашљиве дивље гуске? И да ће, извијајући неспокојно вратове, лелујати ту читав сат? У априлу, по глиновитом сивилу прошлогодишње траве, ничу сочни светли листови. Убрзо ће процветати жута форзиција, а после ње јабуке. Половином месеца враћа се први глас парка, црнокапа грмуша, но пој јој је још увек тих и кратак, као да вежба пред важан наступ. Убзо потом долеће и брезов звиждак, ситна жућкаста птичица, пиштавог гласа налик звуку новчића што се котрља по мермерној плочи.

Трка. С временом и с конкуренцијом, за најбоље место за гнездо. Баштенски стубић, брава на капији или унутрашњост бетонске светиљке. Уздужна пукотина у великој јасики. Баш ту се угурао дугокљуну пузић. Птица неупадљива попут пољског миша, дугог, повијеног кљуна. Да је сада са мношћем у шетњи неки Енглец, срушио би се од среће – ова врста се на Острвима појављује изузетно ретко. Мај је пак пун немоћних птића што дозивају родитеље с грања дрвећа, са клупа и травњака. И силних мртвих телашца, јер је природа немилосрдна према слабима и одбаченима. Чак и у овом љупком, породичном парку. Јун бестидно мирише на жутике.

Открио сам га случајно. Било је спарно јунско вече, а ја сам усред неког разговора начуо како из тршчака допире необичан глас. У таквим тренуцима све одлази у други план. Непознати звук се не сме игнорисати. Пришао сам тршчаку на прстима, али је птица осетила моје покрете. Накратко је утихнула и одмах поновила: „Хоу, хоу“, налик далеком лавезу. Снимио сам тај глас, за сваки случај, премда сам већ имао осумњиченог. Био је то буквочич, бојажљива чапља величине голуба, која се вратоломним шпагама успиње уз тршчане притке. Лака, окретна и под камуфлажом окер перја, скоро да је невидљива.

Кроз два дана, рано ујутро, поново сам отишао на то место. Наслонио сам се на дрвену рампу и уперио двоглед ка тршчаном зиду. Тренутак касније ситна птица дугог кљуна обазриво је извирила иза биљног застора, али се, осетивши да је посматрам, брзо повукла. Сада није било сумње. Тако је лако превидети ту неупадљиву прилику док пресеца површину језера. Буковчић лети ниско, ударајући крилима помало налик чавки, но одаје га светла „кецељица“ на крилима. Слеће, осврће се хитро и зарања у растиње. Или се успиње и претвара да је влат трске која се њише на ветру. Понекад је угледам како стоји непомично над воденом површином, ишчекујући да проплива каква рибица. Упорна, потпуно усредсређена на свој лов, изгледа као да ју је неко тамо посадио и на њу заборавио.

Све их је мање, у целој земљи само седамдесет парова. Гнезда на дивљим језерима хара им америчка видра, па се све чешће селе у градове. Следећег пролећа, међутим, на буковчића је требало чекати необично дуго. Већ сам губио наду, знајући колике му опасности прете на путу из Африке. Временске неприлике, грабљивице, а затим и ловци. Најзад сам 16. маја, с висине насипа, запазио неко кретање у трски. Могла је то бити лиска или онај трстеник што клопара ту већ неколико дана. Накратко је све утихнуло, да би се поново једна притка видно повила под теретом некаквог створа. Убрзо се врло обазриво, безмало на сам вршак трске, успео прелепи, тамноплаво-крем мужјак чапљице. А за њим – женка под маскирним бојама околине. Лагано су се отргнули од тих штула и бешумно прелетели на другу обалу глинокопа.

Обожавам овај парк, али не лети. Одавно сам се излечио од школске љубави према распустима. Лети овде нисам имао шта да радим. У јуну птице готово да престају да певају и крију се у мноштву лишћа. Травњаци се претварају у савану ужеглу од сунца, а зеленило из дана у дан све више тамни и губи сочну свежину. Крајем августа брезе већ шуште хартијом сасушених листића. Отворени базен прекрива непрестана вриска, која заглушује чак и одјеке уличног саобраћаја. Стотине људи тискају се као пингвини у колонији и жестоко боре за и најмање парче травњака.

Запара, непомичан, устајао ваздух и соларна лампа од раног јутра. Табори с крокодилима на надувавање, лежаљкама и пешкирима с голим женама миле од ране зоре. Гомиле мушкараца без мајица. Дефиле одбојних тела и кривих тетоважа. Музика из мобилних. Матори мужјаци *homo sapiensa* хладе се у води попут трох нилских коња. Старице се сунчају полуголе. Ревносни чувари жара у размештеним роштиљима и мирис мокраће испод сваког грма. И, наравно, смеће. Камаре конзерви. Пластичне амбалаже мајестатично плутају по језерцету док стаклена грла флаша бојажљиво извирују из трске.

Било је око поноћи када сам се довезао са Ј. на лице места. На први поглед, не превише интересантна околина. Збрка колосека који се стичу тик пред Западном станицом, испресеца на острвцима шипражја. Трава и чичак досежу до врата, непунa три километра од парка. Управо ту, међутим, у смраду угрејаних прагова, одлучила је да застане на путу ка северу једна неугледна птичица. Један пак познавалац птица из Шћећина, који је у оближњој згради вршио неки налог за Желеницу, одлучио је да, уморан од посла који је отезао до у ноћ, направи паузу. Отворио је прозор и у тишини зачуо ненадани глас.

„Тируруру-тви-тви“, певао је своје шумски трстењак. Дакле, чак и на том, најружнијем месту на свету, може да се деси нешто занимљиво. Шумски трстењак је изузетно повучена птица, која се скоро искључиво одазива ноћу. Зато се чешће може чути него видети. За дана ју је, уосталом, лако помешати с неким њеним распострањенијим рођаком из породице трстењака. Колико шумских трстењака годишње неприметно прелети Пољску? То нико не зна. У сваком случају, за овог љубитеља рудералних крајолика требало је прећи повећи део насипа. Издалека нас је белим оком часовника посматрала Палата културе. Возови су се хучно котрљали надокхват руке, а када је утихнула тутњава точкова, из мрачног жбуња зачуло се: „Тируруру-тви-тви“.

Прво у историји (и засад једино) гнежђење ове врсте у Пољској забележено је 2011. године у Подласју, где се шумски трстењаци

радо задржавају за време миграције. Прилазим жбуну, осветљавам га батеријском лампом и, иако је ова птица можда на неколико корака од мене, видим само лишће и његове невероватне сенке. Шумски трстењак не престаје да пева. Наједном ситна, тамна силуета скакуће по гранчицама. Тренутак касније чује се из другог жбуна. Шумски трстењак најрадије станује на влажним ливадама, међу врбама – од балтичких земаља па све до далеког Сибира. Подласје му се очито допало. Уосталом, све се више врста са Истока редовно појављује у Пољској. Кажу за њих да су у експанзији, али с таквом експанзијом можемо ваљда да се помиримо.

Тик поред шумског трстењака непрекидно брбљају друге две птице. То су његови блиски рођаци, трстењаци млакари, вероватно најусхићенији птичји имитатори познати науци. У стању су сатима да изводе своје сулуде импровизације, преплићу мелодије, неочекивано мењају темпо и ритам. Према запажањима Франсоаз Досет Лемер, која је проучавала песме трстењака млакара, ове птице уопште немају властити глас. Њихов пој је генијална компилација звукова које су однекуд чули. Како пише Дејвид Ротенберг у књизи *Why Birds Sing* – трстењак млакар је напросто феноменалан ди-џеј. Ослушкујем сумануто брбљање: чађава ластва, неидентификовани звиждуци, зелентарка, тајанствена треска, пољски врабац, одједи као из МИДИ синтисајзера. Мени непознати звуци вероватно су гласови које младе птице чују у току прве зиме у источној Африци. Пој ко пој, женке наводно ионако бирају мужјаке који заузимају већу територију. О чему се онда ради? Зашто птице уопште певају?

Разлога је, наравно, много, мужјаци пре свега маме певањем партнерке и информичу конкуренцију о заузетом подручју. Целе године чују се сигнални гласови којима птице оглашавају „Овде сам“. Постоји и универзални језик упозорења. Крештање узнемирене креје разумеју све животиње у шуми. Птице су, пише Ротенберг, увек добро певале, само смо ми непрестано мењали укусе. Године 1717. објављена је збирка нумера *The Bird – Fancyer's Delight*, које је власници требало да свирају својим канаринцима

и папагајчићима. Радило се о томе да их „науче да певају“, убеди да се ману жвиждукања и тандркања у корист конвенционалних мелодија. Данас, међутим – скреће пажњу Ротенберг – оно што је некад звучало ужасно, другачије звучи уху навикнутом на фри цез, додекафонију и скречовање.

Двадесетих година прошлог века британска виолончелисткиња Беатрис Харисон преселила се на село и почела увече да вежба у дворишту. Чула је како се околни славуји бојажљиво придружују њеном музицирању. После извесног времена запевали би на сав глас кад год би кренула да свира. Након дугих наговора, успела је 1924. године да убеди лорда Рита, директора Би-Би-Сија, да сними прву радио-емисију на свежем ваздуху. Екипа је поставила микрофон испред жбуна из ког су певали славуји, а госпођа Харисон, одевена у вечерњу хаљину, почела је да свира. Је ли трема ућуткала птице или им репертоар није одговарао, а можда су их техничари поплашили из врта? Виолончело је свирало усамљено читав сат. Очекивао се фијаско.

Петнаест минута пред крај емисије славуј се прикључио Дворжаковој *Kduž mne stará matka zpívám učivala*. Коментаришући овај необичан догађај, Ротенберг допушта себи суптилни скептицизам. Није ли оно чему су слушаоци посведочили био „наивни антропоморфизам или жеља да чујемо музику тамо где је напросто био обичан звук?“ Можда је славуј настојао да заглуши инструмент? Било како било – емисија је постигла огроман успех, а Харисонова је добила педесет хиљада писама са честиткама (!) и постала је најтраженија виолончелисткиња свога доба. Концерт за славуја и виолончело уживо је понављан сваке године – дванаест година. Потом су представљани само солистички наступи птичјег певача, све до 1942. године, када се емисији прикрала тутањава надолазеће бомбардерске ескадриле. Не желећи да сеје панику, реализатор је оставио снимање.

Нема смисла преписивати сјајну Ротенбергову књигу. Сажећу још само једну прелепу причу у којој је учествовао и музички ге-

није Волфганг Амадеус Моцарт. Према уносу из дневника изда- така, 27. маја 1784. године, композитор је купио себи чворка. Не зато што је нешто нарочито волео птице. Овај чворак је звиждао његов *Концерт за клавир у Г-дуру*, који је Моцарт завршио 12. априла исте године! Како се то догодило ако дело још нигде није било изведено? Стицај околности треба ипак искључити. Моцарт, који је имао обичај да звижди на јавним местима, можда је сам потурио чворку мелодију. Птица је, међутим, допустила себи једну исправку: Г је заменила у Гис. Према Ротенберговом мишљењу, нови аранжман био је испред свог времена.

Јесен су боје лишћа које дозрева на сунцу и којим у октобру шуште алејице посуте шаренилом. Топло светло. Хладна јутра. Хитри сумрак. На глинокоп слећу дезоријентисане патке које су ловци поплашили са приградских рибњака. Ђубасте патке гледају унаоколо неодлучним жутим очима, али повремено ту проведу по неколико сати. Никада се не пењу на обалу. Не чак ни због тога што се у граду не осећају сигурно. Ђубасте патке спадају у ронилице, односно пловке, и не умеју да тапкају за шетачима као патке глуваре, али зато умеју да траже храну и на дубини од десет метара, док на копну трапаво вуку стомаке по земљи.

У септембру почињу озбиљна прелетања, ужурбани град испод њих не оставља ипак утисак на птице селице. Ноћу се чују изразити повици јата гусака. Ујутро се високо на небу помиче клин ждралова, али улична врева пригушује њихове продорне кликтаје. У подне круже црни крстићи мишара. А када светлост дана почне да бледи, трска оживи хорским звиждањем и цвркутањем. Чворци у току дана запоседају приградска поља, али се предвече сјате у парк у небројеном мноштву. Огромно јато изазива на лицима пролазника непоновљив израз изненађења и узнемирености. А птица је све више и више, као да су се саветовале пред неку важну одлуку. Сат пред сумрак јато почиње своју представу.

Каткад изнад локалног паркинга, каткад изнад глинокопа опасаног трском, полеће у небо неколико група од по неколико стоти-

на птица. Кугласте громаде мешају се у лету и, силовито мењајући правце, попримају невероватне облике. Затим се поново тискају све тешње, те се претварају у тамну, хомогену материју. Кад пролећу близу, чује се гласан шум хиљада крила, фијук милиона перја. Убрзо потом развијају низ протежући се у дуги црни језик, те се изненада распадају на атоме појединачних птица. Велика шупљикава звер променљивог облика дивља над дрвећем све до сумрака. Синхронизација и прецизност покрета су задивљујући, као да јатом управља колективни ум. Спектакл се понавља током неколико вечери.

У касну јесен, пре него што водено огледало прекрије ледени кристал, у парк долеће белолика гуска. Обазрива, достојанствено се удаљава пливајући кад јој се у видном пољу појави пас. Некако изгледа велика, та усамљена гуска у друштву патака и лиски. Канадска гуска, како и сам назив указује, корене има на другом континенту. Доведена је у енглеске паркове ради декорације. Ова наочита птичурина црног врата и белих образа, што поносно плови језером, љупко се уклапала с белим лабудовима. Проблем је у томе што је паткама убрзо досадила пловидба. Подивљале су и започеле колонизацију нових подручја.

И шта онда радити с њом? Екосистем је прецизан механизам. Свако створење има у њему одређену позицију и задатак. Ту баш и нема упражњених места. Продорни придошлица може да угрози несигурне староседеоце. Нарочито оне који једу исту храну и настањују сличне средине. Тако је, на пример, било са врапцима које су пуштали љубитељи птица. Управо је захваљујући људима ова мала птица што нерадо напушта родне крајеве освојила скоро цео свет. У новом окружењу служио се својим позамашним кљупом и терао нежнију конкуренцију. Чворак се, уосталом, понашао једнако неелегантно.

Ниска плавуша с булдогом испричала ми је да је белолику гуску овамо довео један од локалних грађевинских извођача како би лепо изгледала на језерцету у насељу. Птици је, међутим, досадила околина, биће да су је и нередовно хранили, те је на крају изгу-

била стрпљење и долетела на језерце у парку. Ту већ велика гуска буди одушевљење. Људи ваде телефоне кад је угледају. Мрштећи обрве, бирају кадар, фокусирани, зумирају на тач-скрину. Хоће ли се заинтересовати за птицу на коју су наишли? Хоће ли потражити поново слику гуске међу хиљадама фотографија доручка, деце и одмора?

СТАНИСЛАВ ЛУБЈЕЊСКИ (1983) – украјиниста, културолог, писац и публициста. Орнитолог аматер, аутор блога *Dzika Ochota*. Године 2016. за књигу *Dwanaście srok za ogon*, одакле је и ова прича, добио је варшавску награду за првенац, а 2017. био номинован за неколико најзначајнијих пољских књижевних награда.

Јелена Јовић

Кшиштоф Варга

РОМАН КОЈИ НИСАМ НАПИСАО

Превела с пољског Милица Маркић

© Krzysztof Varga

Једном сам чак почео да мислим о томе да напишем роман са епским замајцем, роман чија се радња одиграва у Будимпешти, видео сам пред собом велике могућности да своје знање о том граду уоквириш у прозну форму, идеја ми се учинила необично атрактивном, смислио сам чак наслов за тај роман: „Ломталани-таш“. Као што с писањем књига које никад неће бити написане бива, посао је кренуо доста вешто и чило, завршен је у неколико пасуса, даље некако није ишло. Схватио сам да још нисам дозрео писању прозе о Будимпешти да бих своје будимпештанско искуство оденуо у форму веродостојне фабуле, схватио сам да град лако описујем у форми огледа, есеја, можда чак неке врсте репортаже, али у форми прозе то не умем и то је мој хендикеп. Од посла сам одустао брзо и повијена репа, као армија која је после првог јуриша, окончаног срамним поразом, схватила да је утврђење неосвојиво. Па ипак сам сачувао у компјутеру ове прве пасусе и сада ћу их овде цитирати, свестан њихове слабости или тога што се сигурно никада тој идеји нећу вратити и она ће остати само фантазмагорија. Овако је то ишло: „Колико сте прочитали романа у којима је наратор леш? Колико сте одслушали песама у којима пева леш? Колико сте таквих филмова погледали? На десетине или на стотине? Али то је било само поигравање с формом, умет-

ничка интервенција, затварање очију. Ја сам заиста умро. Ја сам прави леш. Ово је исповест трулог леша.

Родио сам се 1961.године у болници Свети Јован у Будиму, оног дана када је Јуриј Гагарин тријумфално пролазио кроз Будимпешту, а моја мајка је, лежећи у соби за породиље, жалила што то лично не може да види. Зато је то гледао мој отац и чак је сликао руског космонаута који је ишао кроз град у откривеној црној „чајки“. Мене није сликао, не знам како сам изгледао као новорођенче, али сам сигурно, као и сва друга новорођенчад, изгледао одвратно. У болници се појавио неколико дана касније, сејући за собом воњ сварене трешњеваче.

Први сексуални однос имао сам 1981.године, то је доба када је већина мојих вршњака већ имала прве сексуалне односе, дана када је кроз Будимпешту тријумфално пролазио Берталан Фаркаш у друштву друга Кубасова, који га је такође пратио у космосу на палуби брода „Интерсојуз“. Када је Јанош Кадар честитао друговима Кубасу и Фаркашу, ја сам такође причао неке којештарије жени с којом сам седео у стану велике зграде у Обуди, близу железничке станице *HEV*, а када је Јанош Кадар кренуо да грли и љуби Кубасова и Фаркаша, ја сам – инспирисан спонтаношћу генералног секретара – исто то учинио Пирошки, која се пак презивала Черманек и није намеравала да то презиме мења, чак ни када се уда, што ми се чинило врло чудним, нетипичним или узнемирујуће еманципованим.

– Фери, не познајемо се толико добро – рекла је Пирошка, одлепљујући се од мојих уста и одгурујући ме снажно својим танким рукама.

Погледала ме је озбиљно, а онда се насмејала. Имао сам затворене очи и широм отворена уста.

– Изгледаш као алгар приљубљен уз стакло акваријума – рекла је.

Развели смо се у јулу 1989.године, оног дана када је умро Јанош Кадар.

Пирошка је била ћерка гробара из Фаркашретија, који је на тамошњем гробљу сахранио многе партијске достојанственике,

и понекад га је посећивала на послу, пошто је веома волела да се шета међу гробовима познатих људи, најрадије у пролеће, кад се цео свет весели животу који се буди, цео свет осим резидената гробља Фаркашрети, који и даље спокојно леже у својим гробовима.“

Не знам, заправо, зашто сам желео да напишем роман о Будимпешти, не разумем зашто сам љубавници свог јунака дао презиме Черманек, које је било право презиме Јаноша Кадара, и вероватно свако образовано мађарско дете зна да се Кадар у ствари презивао Черманек. Сем тога веома сумњам да је отац мог јунака могао тек тако да фотографише Гагаринов пролазак кроз град, потпуно идиотска реченица, засигурно чим би извукао апарат, био би одмах ухапшен, рекао бих, једино што си тада тамо могао да радиш јесте да машеш малом, папирнатом руском заставом, а не да сликаш.

То је све што је остало од неиспуњене идеје великог романа „Ломталаниташ“, у ком сам желео да дам складну причу о насловном излагању робе, тачније о томе да се одређеног дана у месецу избацује на улицу сувишни намештај и све могуће покућство, и пре скупљача отпада свако може одатле да узме нешто за себе, и преузме тако парче туђег живота. Разуме се да је наслов увелико симболичан, пошто је требало да то буде роман о губитку, сувишкы, о томе како се ратосиљаваш делића живота очајнички верујући да ћеш тим сређивањем свој живот реновирати, да начелном променом окрећеш нови лист, започињеш још увек неисписану страну велике књиге или како се то већ забавно може назвати. Али не окрећеш и не започињеш, пошто се све одлаже као тежак метал у организму, све смо тежи, све спорији, све болешљивији док теглимо у себи ствари које једног тачно одређеног дана не можемо да тек тако избацимо на улицу и заменимо новим стварима – управо таква је требало да буде порука тог ненаписаног ремек-дела. Наравно, Будимпешта је као створена за пленер великог епског романа, јер Будимпешта не само што се може посећивати и гледати него и читати, Будимпешта је сама по себи велика књижевност,

роман тока свести двадесетог века, али и реалистичка наратија деветнаестог века. Моја идеја романа потиче вероватно одатле што сам завидео свима који су пишући о Будимпешти стварали њену митологију. Нема шта да се зававамо – кад мислим о књижевним еманацијама Будимпеште, одмах ми на памет падају предратне приче Ђуле Крудија и Деже Костолањија, митологија коју су створили снажна је, а изнад свега опипљива, мирисна, органолептички проверива, с тим што је мој роман, наравно, требало да буде савремени роман, калибра и замајца, рецимо, Естерхазиде „Хармоније целестис“, мада то ремек-дело и није баш прецизан роман о Будимпешти.

Да, Будимпешта је вероватно сама по себи велики епски роман, *Чаробни брег* будимских брежуљака, У потрази за изгубљеним временом пештанских квартова и *Улис* шврљања по буцацама Старог града. Будимпешта је, разуме се, и постављена клопка, мамац који аутора копка својом легендарном токсичном меланхолијом; велики роман о Будимпешти морао би (кад би ми то пошло за руком!) бити препун ружноће, смрада, сивила, масти отопљене сланине, коломасти која капље на железничке прагове, асфалтних рупчага приградских улица, а изнад свега би се морао отети искеженим очњацима замке носталгије и меланхолије.

Дакле, мој јунак је требало да се роди у болници Свети Јован у Будиму, јер сам више пута поред тог храма патње пролазио, пошто је то болница врло живописног положаја надомак трамвајске окретнице линије 59 (којом се одатле може стићи на гробље Фаркашрети), као и доње станице чувеног *funiculer*-а, успиначе која одатле започиње своје мукотрпно пентрање на будимска брда, често сам пролазио поред те болнице готово свакодневно возећи се аутобусом број 91 са брда Верхалом на Московски трг. Изабрао сам, дакле, болницу Свети Јован због њене топографске атрактивности, сем тога планирао сам да ће се део приче дешавати негде на брдима другог или дванаестог кварта, јер ће мој јунак прва еротска узбуђења доживљавати у Чилеберку, у пионирском логору на самим брдовитим рубовима Будимпеште, формално још увек у

граду, а већ изван града, тамо где брда више нису обрасла кућама, него шумом, где се меланхолични градски мир претвара у меланхоличну дивљину природе. Знам то место, пошто сам неколико пута тамо ноћивао, када то више није био омладински логор и кад је постао камп-насеље и хостел. Једном су ме тамо чак покрали: ноћу је неко упао у бунгалов у ком сам спавао, и смотао из ормарића нешто форинти и злота, врло непријатно осећање кад схватиш да је неко малопре копао по твојим стварима док си спавао, и кад помислиш да је могао и да те убије.

И био је то последњи пут када сам тамо ноћивао, мада сваки час одлазим у оближњи Нормафа, на ритуал једења пите с јабукама или са сиром, тог ретеша купљеног у дрвеној бараци, и у шетњу с погледом на квартове Будима и Пеште који су се разбашкарили поред Дунава као пас који тражи да га чешкаш по трбуху. С годинама, нажалост, моја радозналост за новим местима некако тужно слаби, и када сам у Будимпешти, најрадије посећујем позната места којима дајем сопствени облик, које одевам у сопствене представе, видим их некако нестварно или књижевно патинирано, или кроз искривљен филмски кадар, можда у неку руку као са сликарском фиксацијом мазала који долази са штафелајем у једно исто место и стално слика те своје несавршене импресионистичке слике.

Отуда моја бојазан да овај роман, чија се радња дешава у Будимпешти, не буде којим случајем *túl szirupos*, превише сладуњав, носталгичан, чиме би се као перверзњак у трамвају отирао о претенциозност и графоманију. Бојао сам се да ми се јунак не смуча по мокрој јесењој магли при слабој светлости уличне светиљке калдрмисаним уличицама Дворског брда, или се напаја тешком пролећном инвазијом зеленила и мириса дрвећа и жбуња у цвату, да уместо да умаче мадленице у липов чај занесено не мљачка штанглице *Túró Rudi*, или пак једе моје омиљене *túrók táska*, те кифлице са сиром, које увек купујем у *Jégbüfe* на Фрањевачком тргу, и тако отвара у себи чакре сећања о минулим годинама. Настајала је озбиљна опасност да ће ствар склизнути у неподношљиву ег-

залтацију. Дело је имало шансу да буде лепо и графоманско. Зато сам помислио да је боље да причу сместим у Зугло, како бих јој дао јачи шмек реализма. Зугло сам добро упознао у детињству и могао бих да подарим причи обрис вероватноће, можда би читав роман – сањарио сам – могао да се дешава у будимпештанском предграђу уместо у прелепим пригодама будимских брда? Зугло, и још даље, негде иза Бошњачког трга, можда делимично чак у Ракошсентмихаљу, у шеснаестом кварту, који заправо више није град, него једна велика сеоска периферија са приградским радњама и приградским биртијама?

Уопште, стално сам мењао концепцију вођења приче, што је било видан знак да ништа од овог ремек-дела неће бити, да сам доживео пораз већ на самом почетку.

У сваком случају, то је вероватно требало да буде некаква књижевна верзија филма *Megáll az idő* Петера Готара, тако ми се чини, ако се данас добро сећам своје књижевне намере. Мада се то чувено „Време је стало“ дешава шездесетих година, када је мој јунак још увек мало дете, не би могао ни пионир још да буде, ја сам свој роман уместо на почетак кадаровске епохе, као у *Megáll az idő*, више желео да сместим на њен крај, којег се не сећам, јер онда када се дешава радња *Megáll az idő* мене на свету још увек није било, а ни мој отац још није знао да ће ускоро отићи службено у Пољску и тамо, у тој недалекој, али туђој земљи, остати заувек, започињући потпуно нов живот, и при томе дајући ми живот, што у суштини није била глупа идеја, и ја сам му за то вечно захвалан.

Филм *Megáll az idő* је, наводно, култни филм, мада шта све данас није култно, изузев, вероватно, религијског култа – ево илустрације тренутка када реч дефинитивно губи свој смисао. У сваком случају *Megáll az idő* вреди погледати, мада је за мене то сувише театрално дело, а глума превише манирична, дивити се ипак могу фотографији Лајоша Колтаија, вероватно најславнијег мађарског сниматеља (лични сниматељ Иштвана Сабоа), који је умео сваки свој филм да натопа чудним, помало сањивим, носталгичним светлом, све као да се брчка у магли, у неком диму или

полутами, уосталом, истини за вољу, због те чудне, сањиве атмосфере, због те визуелне ониричности гледам тај филм по ко зна који пут. Ствар почиње у тренутку пада устанка 1956, када отац главног јунака одбаци оружје и бежи у иностранство – преко Аустрије у Америку. Остаје сама мајка са два сина, и што је занимљиво – жена упадљиво личи на бившег премијера Ференца Ђурчања, док гледам ово дело, не могу да се одупрем утиску да у филму заправо игра Ђурчањ преобучен у женску хаљину. Следи скок у 1963. годину, кад момци одрастају и упознају прве мушке нужности: алкохол, цигарете, музику, девојке, тежак период губљења невиности, ко зна није ли то најгори период у животу младог мушкарца који ће се с временом навићи на укус свих тих физичких и менталних отрова и помирити се с њима. Свирају први биг-бит бендови, на звучној траци филма непрекидно иде *You are my destiny* Пола Енке, али у земљама попут Мађарске половином шездесетих година снажније од жена бивале су судбине. Судбина уопште није морала бити љубав, пустите то, љубав и судбина су две врло удаљене ствари, судбина је могла бити, рецимо, емиграција, бежање из кадаровског блата, најбоље преко „баре“. Наравно да је то филм о губљењу невиности, о младалачким илузијама које нестају у магли, сугестивна је последња сцена, године 1967, када Дини Кевеш, пијан, у војној униформи, на допусту, пишки поред зида једне куће, а другом страном улице иде његова прва велика школска љубав Магда Сукич, у друштву свог мужа гура дечја колица. Виде једно друго, али нема више шансе за поправку грешака – класичан пораз доба зрелости. А највећи мангуп у школи, не баш мађарског имена Пјер, који је већ имао за собом озбиљна сексуална искуства и транспарентно био у везама са одраслим женама, према којима се, уосталом, лоше односио, балавац од ауторитета међу свим осталим балавцима, тај Пјер бежи у Америку и можемо претпоставити да ни тамо баш неће успети, мада ко зна. Такви филмови имају потребу за наставком чија ће се радња дешавати двадесет, тридесет година касније, али те наставке не треба снимати, јер поента је у томе да се свако од нас пронађе у тим балавцима

из *Megáll az idő*, а даља судбина треба да буде отворена, мада се природно намеће потреба да се о њој спекулише. У тренутку када нас остављају, до Кадарове смрти остало је још двадесет година, ти момци ће у нову мађарску стварност улазити као четрдесетогодишњаци, с досадним, можда већ поштено расточеним животом. Габор, Динијев брат, младић анђеоско-разбојничке лепоте биће можда чувени лекар, као што планира, по изласку из војске Дини ће постати фрустрирани пијанац и ожениће се неком одвратном женом, и однос брачног пара Кевеш претвориће се у бесконачни рат супружника, Пјер ће у Америци радити у ауто-сервису који води мађарски емигрант и много година касније зарадиће за малу кућу у предграђу, а он, највећи јebач у целој школи, остаће сам, а усамљеност ће пацовати подмукло јефтиним вискијем, грезнући у аветињским успоменама из младости. Године 1990. одлучиће да одлети у Будимпешту, да посети старе другове, али ће дан пред полетање умрети од срчаног удара, чачкајући по прекрасном кадилаку из 1965. године. А Магда Сукич? Магда ће и даље бити ваљана супруга мушкарца ког никада неће завоleti истински, исто као што он неће завоleti њу, и у тој нељубавној синергији издржаће читаве деценије, а њихов син ће бити ваљани честити губитник, неће направити каријеру чак ни као чиновник локалне самоуправе у Кишпешту.

Карактеристична сцена у филму одиграва се за време журке у стану код наставнице Ливије чији је надимак Прасе. Тамо видимо опијеног момка који лежи на каучу, додаје Пјеру флашу кока-коле, тај нови, сензационални раритет који наводно има наркотичко дејство. Пјер испробава и пљује, јер то је одвратан напитаk, тим пре што не садржи алкохол, па ипак, та флаша кока-коле за друге је супституција марихуане, кокаина, хероина и свих других непознатих уживања, то је Свети грал који им је допао шака. И управо у томе је, у неку руку, преимућство источне носталгије над западном, или и снага средњоевропске носталгије, где су се митологија младости и меланхолија sazревања конституисале на нечему попут првог гутљаја кока-коле. Тако је – с оне стране гвоздене завесе

стварали смо митологије ни из чега, и због тога нам је сигурно било и лакше да то радимо, и сигурно смо због тога данас тако носталгични и сентиментални и разнежени сећамо се којечега. Наравно, све су то била маштања, пошто не бих могао да напишем роман о кадаризму, исто као што не бих умео да створим епско дело о Гјерековој епохи. Уместо покушаја да направим некакву књижевну верзију Готарових или Сабоових филмова, а можда и филмова Кароља Мака – лоцирао бих своју будимпештанску причу у савременост. О свему томе сам мислио пијуцкајући пиво у кафани Грандио, у седмом кварту, разуме се, посматрао сам госте тог локала у дворишту старе вишеспратнице са отвореним ходницима, претворене у hostel анектиран од стране младих енглеских пијанаца у цветним бермудама и пластичним јапанкама, бледих, ружичастих, риђих, који непрекидно пију пратећи на екрану изнад бара утакмице енглеске лиге. Осим младих бледоружичастих Енглеза за које је Будимпешта била, једноставно, велика јефтина пивница, као Краков и још неки градови Средње Европе, атрактивни зато што је тамо аеродром с јефтиним линијама, јефтино пиво и много хостела, у кафани Грандио је седела такође мађарска омладина, за коју су кадаровска времена била некаква народна бајка, једнако стара као она о *Tündérország, Sárkányország*, и о *Drveŕu* које *goyure go neba*. Уосталом, не мислим да гости тамошњих кафаница у дворишним баштама знају за предање о *Tündérország*, Земљи вила на великом листу *Drveŕa* које *goguruje nebo*, бајковитом свету који настајују чаробни коњи, душе животиња и замамане нимфе (може ли нимфа бити незамамна и ружна? Није ли то сексизам и ејдизам што су нимфе увек младе и лепе, зашто нема предања о старим, болесним, збораним нимфама?), прича о земљи која непрекидно ратује са *Sárkányországom* – Земљом змаја. Та легенда је заоставштина прамађарског шаманизма, који су прерадили класици мађарског романтизма: Михаљ Верешмарти, Шандор Петефи, Имре Мадач, али те нимфе које озбиљно посматрам испод ока као стидљиви стари сатир, не читају више Верешмартија и Петефија. Мадачеву „Човекову трагедију“ такође сигурно не знају,

сем ако им је нису уврстили у школску лектуру, или су их разредне старешине на силу повеле у позориште да гледају ту класику над класицима. Претпостављам ипак, да ако нешто још и читају те будимпештанске нимфе офарбане косе, црних или дречаво намазаних ноктију, с минђушама на разним осетљивим местима лица и остатка тела, онда су сигурно, можда чак и отимајући једна другој из руке прочитале „Ја, сексохоличарка“, књигу пливачице Николет Сепеши, највећи бестселер те неподношљиво вреле 2013. године. Видео сам ту књигу у буквално свим изложима књижара, прославила се Николет Сепеши, и опала је продаја великих савремених класика, Николет је немилосрдно тукла славне светске и мађарске прозаисте, тукла је чак и биографију премијера Виктора Орбана, замamna пливачица постигла је у књижевности оно што није успела да постигне на олимпијади, тукла је све рекорде, а шарени часописи пратили су скандале везане за сексуалне мемоаре Сепешијеве. Писали су о покренутим судским поступцима поводом разних обелодањених пикантерија, расла је слава књижевнице-пливачице, копнела је и бледела слава великих писаца, у таблоидима сам прочитао кратки фрагмент о лезбејској романси, снажан, а уједно романтичан фрагмент, сећам се да је било о рекордима у броју оргазма које су обе госпођице доживеле, на све стране сам гледао слике спортсменке и њеног снажног, чврстог тела, могу рећи да сам гледао рађање књижевне звезде и уједно погреб професије писца. О, па јасно је да ће се за неколико година Николет Сепеши слабо ко сећати, а полице у књижарама Либри и Александра и даље ће заузимати романи Мараиа и Естерхазија, или сабрана дела Калмана Миксата и Жигмонта Морица. Па ипак, у причи Николет Сепеши, такође у свим сродним причама актуелно горућих звезда спорта и естраде, највише ме интересује њихова далека будућност, њихова старост ме заокупља, јер у старом писцу као таквом нема ничега нарочито занимљивог, стари писац је тим више писац, на његову старост – уколико она не иде у пару са склерозом – већег утицаја нема, међутим, у каријери сексскандалисткиње старење је од принципијелног значаја. Данас нипошто

не намеравам да читам књиге Сепешијеве, али за педесет година с горућом знатижељом прочитао бих репортажу о заборављеној старици која је некада била звезда. Незгода је нажалост, у томе што је Сепеши од мене млађа двадесет година, и мали су изгледи да ћу доживети њен седамдесет пети рођендан.

КШИШТОФ ВАРГА (1968), пољски књижевник, сатиричар, колумниста и новинар. Објавио је 17 романа и књига есеја, од којих су на српски преведене четири: „Текила“, (Вегамедиа, Нови Сад 2005), „Гулаш од турул птице“ (Корнет, Београд 2012). За „Текилу“ је номинован за највећу пољску књижевну награду „Нике“, а за „Гулаш од турул птице“ освојио је награду читалаца у оквиру исте награде. Године 2013. објављује роман „Труње“ (Плато, Београд 2013), а 2015. године роман „Алеја независности“ (Корнет, Београд 2015). Одломак објављен у овом броју Мостова је из књиге „Чардаш с мангулицом“, коју ће ове године објавити издавачка кућа „Ренде“.

Милица Маркић

Гжегож Валчак

ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ И ПРИЧЕ

Превела с пољског Снежана Ђукановић

© Grzegorz Walczak

ДЕТИЊСТВО

Трава ми лиже стопе.
С неба падају дрва.
Јато дивљих гусака
прохујало је с ветром.

Преда мном стоји поштар
загонетнога лица.
Телеграм од пре рата – ког?
Зар се изгубио успут?

До мојих родних Пулава
толико граница прећи
треба, кроз пакао дана
и мистичну машту ноћи.

И тај сладолед од песка!
Сласнији нисам пробао.
Живот ми се најављује
као чудесна поема.

Кол'ко екстаза у сену,
кол'ко снова, наклоности
које подругљива Кирка
зачас у свиње претвори!

На небу се отвара процеп
Ту отац, кô у олтару,
благосиља колевку
и мајку што са мношвом бежи.

Руси ми забиберише,
добри су то пријатељи.
За оца нека не брину,
већ су га убили Немци.

Шуму ми секу ровови.
Имам четири године
и чупам из плота даске
за ватру, те оштре зиме.

Руска се докторка срди
што сам је предухитрио
ал' ме потпуно излечи
кад добијем дифтерију.

У коприви залуд јурим
белоушку мог детињства.
Место ње дижем гранату
која прасне у старости.

Котрљају се као тенкови
дани те друге окупације.
А ја у шипражју тражим спас
од већ проклијале пожуде.

Девојка ми опипава пулс
на најсрамнијем делу тела.
Пале се мајске заставе,
златицу сеје подстрекач.

Не знам да ли да верујем
Светом писму и Закону
или оном ко каже да
наш добри Господ је умро.

У грудима болан одјек
звона од смрти мајчине.
Отад још само рачунам
годишњи зов кукавице.

Кол'ко лета до љубави,
кол'ко пролећа до смрти,
кол'ко жена, кол'ко деце,
кол'ко плеса с Цецилијом?

А кад ју је странац кришом
на матури обљубио,
своју сам момачку патњу
у стихове преточио.

Збогом ми остај младости
Збогом, ти одважно доба,
ти земљо обећана,
узвишена и света.

Водили су ме богови
на челу са Аполоном
кроз маглена беспућа
изгубљена у зору.

У ОСТРОЈ БРАМИ

Скрстила си руке кô да своје чедо
желиш да осетиш на болним грудима,
јер већ си знала да биће разапето
на крсту Голготе тело Твога Сина.

Дуго иђах к Теби, Мајко, к Острој Брами,
да се ту поклоним најзад Твоме лику
и да Те замолим, кад будемо сами
да ми Ти опростиш, па чак и грешнику

ту су отворене самотне келије
и стазе којим Син Твој милосни кружи.
Помени му строфе из Пана Тадије
можда посвађане спасе Он и здружи.

Мада сам незнатан, нек моја молитва
потече у скромном потоку ка Теби
и нек моје срце слабашно кô птица,
више се не плаши, већ нек гордо лебди.

СЕН

*Мом Оцу, официру АК (Армије Крајове),
убијеном у Аушвицу 1942. г.*

Колају ми кроз главу снови.
Снови о теби су, оче, немогући,
па како ми онда све чешће,
ваљда у њима, говориш

да нисам био довољно храбар?
Ти си врло брзо постао херој,
ниси склопио нагодбу
чак ни с Анђелом чуваром.
Врло брзо су те обесили
под логорским зидом.
Гурнули су те доле, пре него што си се узнео.
Покореног тела, несломљеног духа
сад долазиш да ме вређаш
својим узвишеним ћутањем.
Ти – истински јунак –
немаш чак ни гроба.
Дописао сам те на мермер до
Мајке. Она је умела плакати,
ја одувек имам синдром сувог ока.
Сада пуштам под капке
капљу неба затвореног
за лакомислене гује,
и друге гмазове, гадове.
Пуштам претворну сузу поезије,
иако „најмање је песник писац стихова,
а најмање је поезија написани стих”.
Ти си био поета, јер пре него што си умро,
већ си уписао своју смрт у подочњаке
и шетао си се с њом подруку,
несмотрено, јуначки, мада смерно,
с непознатим ореолом изгубљеног поколења,
без икаквог покроба,
без заштитне боје.
Ниси умео и ниси хтео да, попут других створења,
не одудараш од основе.
Увек си волео да будеш посебан
Лежао си на лежалци у врту
по дану ведром и прозачном попут тебе,

заборављајући на потере,
на прилив црнила,
на фолксдојчере и подрумске пацове,
што су својим ужасом још више
разоткривали твоју одважност.
Оближња шума чула је како вичеш:
Слободан сам! Дођите по мене!
Где су ми се дели ти твоји гени?
Отекли са мокраћом,
с мајчиним сузама?
Умео сам само да испалим ћорак
Господу пред олтар.
А Он ми се никад није одазвао
никад се на мене није наљутио,
гледао је само празнином
попуцалих прозора
незатворених врата
кроз која си изашао последњи пут.
Био си далек као сибирска зима,
као непомична, притајена с друге стране Висле,
армија ослободилаца што те је давно хтела заробити,
као безнадежно чекање наивних '44.
А сад се појављујеш у немогућим сновима.
Како да те препознам
кад те нисам упознао?
Како да те волим
када си од бронзе?
А ноћу чак мислим
да умрети можда уопште није теже
него живети.

КАНАРИНАЦ

Кажу да је некада била млада и врло уважена. Родила се веома давно, пре једног од наших бројних ратова. Мушкарци су волели да гледају њено спокојно лице. А сада је лежала болесна на смрт. И било је тешко замислити да то лежи она, она иста особа од пре неколико деценија, она чија ће, можда већ сутрашња, читуља затворити у своје црне оквире потврду да је икада постојала. На дну фиоке, заједно с пожутелим писмима најстраснијих љубави, лежали су смешни мали крстови – медаље за заслуге. Само три дана раније ударала је песницом о ноћни сточић, само три дана раније... а ево је како лежи непокретна, налик на костур, пренаглашена у својој тмурној старости. Више није препознавала околину, своје ближње, мене. Кад сам се примакао, јабучице њених разрогачених очију појачавале су одсјај светла што се одбијало од мог лица.

А можда су је контуре моје главе на позадини белог плафона на тренутак зачудиле. Гледала је као дете које први пут с напором поима неки предмет, обухвата га погледом и већ га прати. Сати су ми пролазили у сањивој напетости – некакво ишчекивање у полусну. Она је волела птице, разне птице. Знала је сатима да седи у шуми на пању и чека њихову песму, или можда разговор. Били су то најлепши тренуци, у шуми. – Птице имају своје тајне – говорила је – о, немој мислити да оне не схватају, оне само схватају другачије, не тако као ми. Замисли само како се понекад у лету све окрећу на исту страну.

Почело је да се смркава. Непријатан звук лифта данас ми је засметао више него обично. Изненада је старица казала потпуно разговетно – „онда можда ја више...“ Утом нас је пренуо из мисли продоран звук звонца на улазним вратима. Отворио сам...

У довратку је стајао трговачки путник, продавац од врата до врата, или како се то већ зове – врло необично одевен, старомодно. У руци је држао кавез с канаринцем.

– Хоћете ли да купите? – упитао је.

„Дођавола, канаринац, само ми он још треба“, помислио сам.
– Не, хвала. Не, у ствари... дајте ми га.

Купио сам. Она воли птице. Кад је већ отишао, схватио сам да осим чудног одела у његовој појави није било ничег одређеног. Његов лик није имао детаље – мрља лица, без особених црта, тек његов размазан, нејасан обрис. Руку се не сећам. Глас! Глас је имао нечији, мени познат, добро познат. Потрчао сам за њим. Лифт је ћутао. На степеницама није било никога. У руци сам и даље имао кавез са канаринцем. Лежао је тако непомичан и жут на његовом дну. То заправо уопште није птица, прошло ми је кроз главу. Вештачка птица, лутка. Спустио сам кавез поред кревета. Нагнуо сам се над старицом. Није више била жива. У том часу канаринац је задрхтао, покренуо се, раширио слабашна крила, као да се спрема да полети.

КОНЦЕРТ

– Грбо, зачепи своју простачку губицу и не отварај је док ти ја то не дозволим.

Старом пуковнику у пензији – Островском, чинило се да је већ доживео овај тренутак, па чак и изговорио ову исту реченицу, само пре много година. Можда не овом човеку. Тада сасвим извесно с њим није био Грба, уображени власник фабрике конзервираног поврћа и пекмеза, који му је некада био подређени у Министарству унутрашњих послова. Журно су пролазили кроз хол Варшавске филхармоније. Увелико су каснили. Грба му је непрестано крештао нешто у уво, тртљао некакве глупости. Пуковнику је већ било доста тих новокомпонованих профитера широм Европе, мумифициране у свом ускогрудом комерцијализму. Европска унија се у читавој својој шароликој универзалости гадила црвеном пуковнику. Вапио је за самоћом, чезнуо да се препусти успоменама и отпутује у свету земљу своје настране младости. Он, крајински гроф, истина помало сумњив (неки су говорили да је најобич-

није копиле), одгајан у култу Деде¹, међу онима који су се више плашили бољшевика него што су их мрзели, постао је превртљивац и изрод. Дозволио је да га очара та сила апсолутне, прљаве масе, јер је и сâм био и те како рафиниран, згађен великогосподством, дворском трулежи, мемљивошћу интелектуалаца. Једном је изда лека угледао то мноштво, а потом и изблиза, у тенковима који су изненада стали. И кад их је видео како мусави, полусвесни падају у сан по блатњавим барама јер се колона зауставила, јер се читава војска зауставила, јер је велики отаџбински рат застао у пола корака, и стајали су тако све док пред зору командир није дао знак за марш – а цела та страшна маса беспоговорно се покренула – схватио је да су непобедиви. А кад су га у родном Влоћимјежу Волињском прописно налупали по њушци јер се успротивио и није хтео да им дâ коње, поклонио им је своје најбоље године, препустио се сили која га је оборила с ногу и очарала. Више није био у стању да живи ако нема власт, ако не господари другима. У почетку га је опијала та идеја. Касније је урастао, као печурка у дрво, у саму кичму народне државе. Што је више презирао руљу, простоту и олош, то је био бољи револуционар – као Панкратије-Свемоћни Зигмунда Красињског. Револуција захтева презир, посебно према жртвама. А жртве чак морају и да јој доприносе, нарочито ти Островски или Потоцки. Уништити сопствену класу, поготово тако пренадувану – најслађа је перверзија. Он је разумео режим, који је по природи ствари кичма сваке револуције, али разумео је и фаталистичку естетику револуције, која је својим пламеним репом чистила све што јој је стајало на путу. Знао је да је то неизбежно, погнуо је главу, платио свој културни харач, јер је нешто морало да се плати за окуженост неумесно умишљеном супериорношћу, преимућством због породичног наследства, сада закржљалим, срамотним, у сваком случају друштвено неоправданим. Стећи преимућство сопственим рукама, делом, макар и најогавнијим, издвојити се, разликовати, завладати собом, и, на крају, завладати

¹ Један од надимака највећег пољског предратног војсковође и државника – Јозефа Пилсудског (Нап. прев.)

другима – то је идеја достојна мушкарца. Имао је сада прилику да избрише свој нејасни статус грофа-негрофа, енигматичност неодређеног створа. Чезнуо је да буде нешто стварно, очигледно, па макар и у подлости. Али куда се дела та обећана земља победничке младости, на крају тако срамотно обешчашћене?

Пуковник се зауставио испред огледала. Загледао се у њега и осетио некакву чудну хладноћу. На тренутак му се учинило да се то већ догодило на овом истом месту, у овој истој згради, али заправо је то био само овај исти концерт. Зграда филхармоније је и даље застрашивала својом оронuloшћу. Концерт је био у Роми, у Новгородској улици. Кад ли је то било? Пре готово пола века. И тада је застао пред огледалом и загледао се у свој лик. Из концертне дворане допирао је све гласнији звук клавира. Оркестар је покушавао да се укључи, али необуздани солиста већ је савлађивао бројне препреке, није му дозвољавао, престижао је бисерним пасажима заједнички напад његових чланова. Чисти хармонични тонови, пуни украјинских пејзажа и историјских тушеа виртуозно су уздизали Опус 23.

– *Allegro non troppo* – прошаптао је.

– Молим? – Грба није разумео.

– Ништа, ништа – Островски је зурио у огледало. Осећао је некакву хладноћу која је попут бујице избијала из тог огледала доносећи са собом концерт за клавир у б-молу Петра Чајковског и потпуно га прожимала. Грба је отпловио негде далеко, можда је нешто говорио, можда га је пожуривао. Пуковник – васпитаник не само НКВД-овске *Alma mater* него такође и предратне Музичке академије – више га није слушао. С једним другим гоничем, на траци која се одвијала у његовом сећању, управо је сустижао младог човека који се изненада изгубио у гомили што је улазила у салу. Звонце је најавило почетак концерта. Појурили су дуж редова у потрази за својом зверком. Островски је сад већ посумњао да ће успети да пронађу тог опозиционара, аковца², народног не-

² Припадник Армије Крајове (домовинска армија), пољског покрета отпора у Другом светском рату. (Нап. прев.)

пријатеља невиних очију, који је управо нестао у гомили. Може ли добра вижда бити уморна? Спустио се у фотељу. У истом тренутку разлегли су се одважни, готово тријумфални тактови *Првој концерта*. Великоруска узвишеност оркестра гласно се издвајала у позадини све изразитијег гранитног клавирског тушеа. То се могло упоредити једино са скривеном снагом „Девете“ или са продорним уводом најславније на свету – „Фуге“. Не, не – то је бесмислица. Ово би могао бити само почетак једног, у суштини, баналног дела. Островски се разумео у то, био је страсни љубитељ музике. Осећао је, ипак, сваком пором свог тела и својим софистицираним слухом мајсторство Руса. Композитор и виртуозни пијаниста постали су једно, као јахач и коњ у махнитом галопу. Разумео је њихов галоп, безобразлук њихове музике, ту процесију робова високо уздигнуте главе. Било је у њој некакве охолости, неке врсте бунта, неопозивости, али и незамисливе снаге попут тенкова пробуђених у зору. Островски је осећао како, против сопствене воље, и упркос својој одавно успостављеној теоријској свести, постаје занесен том музиком. Али... и поред тога што се ништа није могло мерити с прецизношћу и недвосмисленом генијалношћу расплета немачких и аустријских мајстора, код Чајковског је налазио надасве носталгичан, бесконачан простор испуњен мелодијом срца, лично искуство преплетено с народним. Схватио је да, у овом раном стваралачком периоду, њему тако блиска а истовремено ратоборна меланхолија Чајковског још није била пробуђена, песимистичка филозофија окончања и самоубилачка опсесија биле су још далеко. И темпераментни концерт испуњен спонтаном трком за сопственом сенком заправо је најављивао дубљу тајну. „Као некакав дугачак, већ запаљен фитиљ“, помислио је. „Тај народ се никада неће покорити.“ Пре него што је схватио неприличност те мисли, доживео је изненађење и ужас. За клавиром је седео његов младић невиног погледа – солиста-виртуоз – зец којег је гонио, можда херој? Као да се ништа није десило, седео је испред њега робустан, занесен, заплетен у музичке пасаже, просипао кристалне звуке пред њим, потпуно доследним функционером Државне

безбедности. Као да му је неко сасуо песак у очи. Устао је, напи-
пао пиштољ, могао би тог пса... Приметио је да га пијаниста види,
да зна шта ће се за тренутак догодити, али му и поред тога није
заиграо ни мишић на лицу, његове руке нису губиле ритам, као
кљуцање врране, и даље је изузетно прецизно куцкао по диркама
клавира. „Дозволићу ти да завршиш“, помислио је. „Тако ће чак
бити боље. Одсвирај до краја моје омиљене украјинске ‚пролећне
песме‘. Пољско племство је одувек мислило да Украјина припада
њему.“ Островски се осмехнуо. Сетио се Житомира, Кременеца,
Лавова. Умирио се. Поново је осетио задовољство надмоћи. Вла-
дао је чак и концертном. Могао га је прекинути, устрелити клавир
или виртуоза, зауставити у тој музици узнесена украјинска поља,
наклоне сељака и њихов неотесани плес – он, пољски гроф-рево-
луционар. „Дођавола с грофовством, треба га заборавити, то је
недостојна прошлост.“ Али ипак је нешто остало од тога, нешто,
захваљујући чему Чајковски, Шопен, Брамс, Бетовен могу и даље
допрети до њега. Ваљда може примити то цвеће саткано од музике
као највећу почаст упућену њему – господину пролетерског духа
– треба ли и он да буде највећи? Дух револуције! Шта треба да
буде његов последњи израз, његово крунисање, нешто попут прус-
ке монархије у хегеловском апсолутном духу? Тај лажни, гроте-
скни тон. Био је превише интелегентан да не би знао чему води
овакво карикатурално поређење. Знамо да у свима нама лежи
притајено зрно грешке, које, ако се развије, мора довести до ко-
мичности и, на крају, до губљења идеје о којој смо сањали. Шта
тражити од себе, шта тражити од нас, када је чак и Хегел, додуше
од почетка изгубљени идеалиста, сам себи подметнуо кукавичје
јаје апсолутног апсурда? Али ова мисао му је покварила распо-
ложење. Не смемо се препуштати таквим мислима. Треба се кретати
у сигурном систему. Искорак изван оквира прихваћеног система
може имати фаталне последице. Шта се, заправо, дешава с људи-
ма када искораче из коначности живота и одједном се запитају о
његовом смислу, о томе шта бива после? То води ка постављању
подмуклог – нарочито за атеистичког револуционара – питања о

Свевишњем. Кретати се у тим маглинама, уплести се у трансценденцију знајући да је у овом животу немогуће добити одговоре на тако постављена питања – врло је понижавајуће. На то би могао пристати само неко ко је склон да се покори. Склоност ка покорности а уједно и према њеној супротности показивали су мистици и словенски уметници тонући у вечни комплекс роба. Не, не сме се питати шта је изван система, изван граница, изван живота. Сигурно? Неминовно је, ипак, сламање, прелазак, па чему на крају револуција? Да ли је свакоме дозвољено да прекорачи? Он је јак хач револуције. И може је јакати у било које време јер је све већ прекорачио. Да ли је то свакоме дозвољено? Да ли свако може да прекорачи ову моралну границу, да сломи принципе, да убије старицу, јер је изнад тога? Он сигурно може. Он сме оно што други не смеју, он је савремени Раскољников! А за велике идеје? Зар право Раскољникова не може постати право изабраног народа, или изабране класе, или пак изабраног вође-хегемона? Зар ови робови не играју за мене, јер ја имам укуса, јер имам суптилна, образована чула, јер имам Културу, а она је, на крају крајева, коначан опроштај грехова? Достојевски би ме сигурно разумео, како не би! А и мој вољени маестро Ниче.

Островски се препустио плутању сопствених мисли, које су пловиле на таласима плесног финала *Allegro con fyoco* – последњег става Опуса 23. Разлегао се аплауз. И он је наградио солисту плеском. Тренутак касније нашао се поред пијанисте. Честитао му је на прелепом извођењу. Када су изашли на улицу, пијаниста је изненада почео да бежи. Дозволио му је да одмакне неколико корака. Потом је нациљао и опалио. Музичар се замуцнуо у бегу.

Огледало привлачи старог човека. Фабрикант Грба га узалуд пожурује. Пуковник Островски стоји непомично и огледа се. Да ли је тада могао пустити тог дечака? Још једном је морао да спере своје нејасно грофовство, тај баласт који га је оптерећивао. Нека чудна језа избија из глатке стаклене површине. Не мора да уђе у салу. Добро чује и види. Тај младић бујне косе и невиних очију, тако узвишено свира клавир, па то је он, сигурно је он, види га,

њише се у свеобухватном ритму, све више се усхићује. Види га добро. Гледају се у очи. Није прошло пола века. И даље је млад и надмоћан као тај концерт, као препорођена, предивна *Warsaw National Pfilharmonic Symphony Orchestra*. А Островски?... веома је уморан. Читави спратови година гурају га надоле, сабласти га даве негде у срцу. Чује музику. Не мора да улази у салу, уосталом, врата су затворена. Музика отпловљава из његове главе. Морао би их отворити, морао би зауставити ток толико ствари... као тог метка. Ваљда се метак од пре пола века не рачуна. Можда још само концерт има некакво значење.

– Концерт... – мисли старац и лагано склизне на паркет сале.

ГЖЕГОЖ ВАЛЧАК (Grzegorz Walczak, 1941) пољски прозни писац, песник, драмски писац, сатиричар и лингвиста. Више од четврт века предавао је на Институту за пољски језик у Варшави. Доктор је лингвистичких наука из области синтаксе. Осамдесетих година прошлог века радио је као лектор пољског језика на Филолошком факултету Београдског универзитета. Дугогодишњи је члан Удружења пољских књижевника, Друштва ZAIKS (Удружење сценских аутора и композитора), Међународног позоришног института ИТИ у Секцији – драмски писци и Европског друштва за културу (SEC). Аутор је књига поезије: *Вишражи*, *Аушориретш из прошлости*, *А кад удари анђео*, *Ламентии за мајком* (у преводу на српски објавио Освиг – Карловац, Југославија 1988), *Елеџије и друџи стихови* итд, романа *Дневник суџружника* (у преводу на српски објавио Делта Прес, Београд 1988), *Оаза*, *Пре неџо шџо Земља засџи*, као и збирке прича *Анђео из Сшароџ трага*, одакле су и ове приповетке. Аутор је текста (либрета и сонгова) прве пољске рок опере *Наџа*, која је вишеструко награђена, као и бројних радио-драма, међу којима су *Какџус*, *Сове* и *На џовоџу* преведене на српски језик и емитоване у оквиру драмског програма Радио Београда. Лауреат је многих поетских, прозних и драмских такмичења, а за целокупно стваралаштво добио је Награду *Gloria Artis* за заслуге у култури 2016. године.

Снежана Ђукановић

Михал Ђихи

ПУСТИ РЕКУ ДА ТЕЧЕ

(одломак)

Превеле с пољског Анђела Мирковћ, Јелена Калинић
и Александра Букумирић

© Michał Cichy

„Свет“. Једна од општих речи. Људима су очито били потребни универзалнији појмови од обичних именица. Има понешто таквих речи. „Све“. „Живот“. „Бивство“. „Стварност“.

Свепостојаност. Свеобухватност.

Што је реч пространија, то више значења може у њу да се инвестира.

Мој свет је моје искуство. Није оно што сам прочитао у књигама и новинама нити што сам погледао на интернету или на телевизији. Тешко је разлучити искуство од знања, али могуће је. А кад већ успе, испоставља се да је и те како вредело.

Замка је позамашна. Виђење је знање, ми смо визуелни типови, а канала на кабловској је на стотине.

Пре свега: што мање политике. Што мање навијања, што мање оног „за-или-против“ притиска. Ако баш мора, у најбољем случају понешто спорта.

Хистерија екрана. Телевизијска мрена заклања очи. Делиријум преварених чула. Новинари су пуни добрих намера, но оно

што продају само је електромагнетни амфетамин лошијег или бољег квалитета. Тај свет који нам уваљују и за који или против ког нас терају да се одлучујемо – није свет. Он је оптичка варка. Сноп светлости из пројектора. Карташки трик у игри за новац и власт над нама.

Управо тако имагинарно убија искуствено. Слика света за-слања и замењује стварни свет. Нису на екрану нити на папиру наше истинско постојање, наша породица, ближњи и непријатељи.

Умно не сме да заслања физичко. Сазнато не сме да потискује виђено.

Добро је пренути се, истргнути се из стања вечне збуњености и сагледати свет око себе.

Пишем не бих ли подстакао на престанак читања и извири-вање у свет. Парадоксална активност, али разумевање често и до-лази путем парадокса.

Зачуло се куцање о кухињски прозор. Мишка је наскочила на фотељу, успела се шапицама на наслон и почела силовито да лаје. Пришао сам прозору. Знао сам ко куца.

Са Зјутеком имам договор да му дајем по пет злота три пута годишње: 10. јануара – за рођендан, 19. марта – на Светог Јосифа, и за Божић. Био је 10. јануар.

Одмакао сам од стакла саксију са рузмарином и отворио про-зор.

– Здраво, Зјутек – рекао сам. – Све најбоље!

– Хвала, пријатељу – одговорио је Зјутек одоздо. – Хоћеш ми дати за цигаре? Јебига, немам шта да запалим, а страшно ми се пуши!

Помало се клатио на ногама. Он никад нема шта да запали, пошто најпре ипак мора да попије. Зјутеку је шездесет година, скоро је сед, има црне очи и носи наочаре са дебелим црним окви-

рима. Рођен је у Груђондзу. Благе је и доброћудне нарави, премда је, кад је био млад, одлежао девет година у Фордону за наношење телесних повреда оруђем.

Кад год се сретнемо на улици, стиска ми руку и не пушта је. И увек тражи новац, иако зна да сам се управо зато и договорио с њим само за три дана у години.

– Чекај, Зјутек, да проверим шта имам овде – рекао сам.

Од ситнине сам имао само злот и четрдесет гроша.

– Зјутек, баш ти се посрећило за рођендан – рекао сам и дао му папир вредан двадесет злота.

Дружим се још и са Марекком. Марек има педесет и нешто година, ситан је, сувоњав и частан. Тражи новац само кад га већ добрано дрма. Посред носа, на бради и на оба образа има дубоке ожилке, а испод ока још један, полукружан, као од ударца разбијеном флашом. Лице као историја Пољске. Од трагова честих, часних пораза у сукобу с надмоћнијима. Очи светле и проницљиве.

– Знаш, мене чак ова моја интелигенција превазилази – каже. – Ја имам само занат, али укрштеницу скеџам за пар минута. „Легендарни оснивач Кракова“, ја помислим: „Крак“, а Мањка, мајка моје Гражине, што прича како наводно има матуру, упише „змај“, јеботе.

У давна времена, Марек је радио у производњи жичица за сијалице и одвозио је из фабрике велике количине волфрама и молибдена за продају, но кад је настала независна Пољска, у фабрику је дошао приватник и тај пасијанс се завршио. Касније је дресирао псе. И Мишка га воли. Колико год се пута срели, изврне се пред њим на леђа и тражи да је мази по стомачићу.

Марек воли бокс.

– Ја се с типовима не јебавам – каже – само *low cick* једном-двапут, *muai thai*, па у њушку и под пете. Знаш, у уличним борбама нема правила, буп-трас. Или ти, или он.

Али то су само приче. Никад нисам видео да је неком учинио нажао, али га јесам у пар наврата видео крвавог, кад је неко учинио нажао њему.

Волим с њим да разговарам, јер је према мени искрено срдачан. И доиста је проницљив тип. Разликује важно од неважног и никад не говори бесмислице. Волим га и због тога што ретко тражи новац, премда и њему увек мањка, као и Зјутеку. У тој сфери друштва педесет гроша је већ осетна пара.

Упознао сам их на рондели. Рондела је била легендарна институција Охоте. Налазила се у дворишту између солитера и састојала од два велика круга, озидана туцаником. Сјајно се на томе седело. Од пет ујутро до једанаест увече ту је цвetaо друштвени живот. Неки су до тамо ишли и по два километра, а био је и један тип који је долазио чак из Доњег Мокотова.

Сећам их се. Роберт, у лицу Путинов брат близанац, само што није био ћелав, већ је имао меке плаве шишке. Долазио је с кујом стафорда Таром. А онда је престао. Марек ми је рекао да се Роберт наводно навучао на дрогу, некеме није вратио паре и убили су га негде у Бемову. Ђелави Артур, који је изгледао као ујка Фестер из *Порогице Агамс*. Био је набилдован и обожавао је теретану. Али је имао слабу јетру и умро је од цирозе у тридесет четвртој години живота.

Сада је на месту ронделе један милијардер с врха листе најбогатијих изградио комплекс апартмана, у којем се за пет година продало само пола станова.

У завоју између ограде тог комплекса и старих гаража момци су наместили бели болнички ормарић, довукли су са отпада четири столице и играју карте. Не у новац, јер они новца никад немају. Једна столица нема ногаре, али Зјутек ју је оборио на страну и седи на ивици.

Једном је Марек оболео од туберкулозе. Зјутек и ја смо му отишли у посету у клинику за плућне болести у сувој боровој шуми изван града. Купили смо шест пива, а од Грузина на бувљаку близу цветне пијаце бокс украјинских цигара за шест злота по пакли. Било је то још прошле зиме. Било је хладно и падао је снег. На одељењу су под светлошћу слабих сијалица стругали лагано папучама по поду момци у пругастим пицамама. Марек, лакши неких десет кила, дарове је примио без речи, а затим ставио на лице зелену хируршку маску пошто је тада био туберкулозан, и изашли смо напоље да запалимо. Мирисало је на угљени дим из котларнице. Марек је имао план да одлежи у болници до пролећа, одмори се и напокон ваљано наједе. Распитао се шта има ново у крају, одговорили смо да су сви живи. Испушили смо. И ја сам испушио иако не пушим, али тад је био ред. А онда смо једни друге потапшали по леђима и отишли.

Кад се Марек већ вратио из болнице, срео сам га једне ноћи како с двојицом ортака комада лимену ограду која окружује градилиште око милионерског комплекса апартмана. Скидали су тешке челичне стубиће. Имали су колица на точкове од бицикла, на која су товарили заплећену робу. Ујутро су све то однели на отпад старог гвожђа. Тај отпад је у близини, у улици пуној шупа обложених тер-папиром, које су саграђене тик после рата од спаљених цигала са рушевина. Тамо се налазе разноврзне сумњиве радионице које изгледају као лоповске јазбине. Отпад старог гвожђа рекламира платно прикуцано за ограду са сликом лепотице обријаних препона, у тангама, провидном мрежастом брусхалтеру и са сребрним „Плејбојевим” зечићем обешеним око врата. Марек ми је три дана касније рекао да су тада узели двеста по глави. Налик поносној мајци, гурао је зелена дечја колица у којима је, попут вољеног детета, лежала златна лименка жестине.

Од Марека и Зјутека сам и научио шта треба одговорити када ти неко каже „да, али”. „Ал’ кад би се гађали трамвајима”. Тако

каже Марек. „Кад би баба имала точкове, била би трамвај”. Тако каже Зјутек.

Колико сам се само пута у животу наслушао тог „да, али“. Прекор скривен иза привидног одобрења. Прстохват мишомора у тегли меда. Двосмислена игра потенцијала и футура другог. А овде се говори „да“, „да“, „не“, „не“, говори се чак „одјеби“ и на то се нико никад не увреди. Директ, из све снаге, без длаке на језику.

Највише учим од глупих.

Вести из света.

Доста се уобичајеног дешава у овај поподневни час.

Две врране се боре у ваздуху за парче хлеба.

Пешаци стају на пешачки прелаз. Несигурно гледају у аутомобиле који наилазе.

Људи носе црне јакне, црне капуте и црне капе. Као да је зима доба државне жалости. Једна наранџаста перјана јакна на девојци, далеко.

Светло је сиво и сив је ваздух. Иду аутомобили. Иду људи. Улево, удесно, укосо, с торбама, без торби, брже, спорије, са јасним циљем или јасном бесциљношћу. Ко-зна-ко ко-зна-одакле иде ко-зна-куда.

Иду. Упражњавају то своје идење. Ходање. Ишлост.

Елементарне честице свакодневног постојања, крећу се као скуп монада, без визуелног или вербалног контакта, издалека избегавајући додир. Пливају попут великих риба у сивој води, успорено, штедећи покрете и напор.

Тај неупадљиви тренутак вешто пред нама скрива чињеницу да се дешава први и једини пут од Великог праска.

Живот у граду заснива се на томе да нигде нема хоризонта. Не видим прави залазак сунца. На свакој тачки у граду опкољен сам каменим зидовима као у некој татарској долини. Кад пређем

трошарину, а нарочито кад се попнем на неко брдо и наједном око себе угледам километре простора, тако широког да почиње да се плави, осећам најдубље олакшање. Деца смо саване и добро нам је тамо где нас окружују километри сигурности, где ћемо сваку опасност моћи да уочимо довољно рано и стићи увек да побегнемо. Човек није створен за живот у тесним пукотинама. Живот у градским сенкама прати стога слаба али константна напетост.

Постоји још једна ствар. Знам овде доста људи из виђења, али они нису моји познаници. На селу бисмо се поздравили и попричали, док овде можемо да се мимоилазимо двадесет година не прозборивши ни реч. Људски ум није штелован за равнодушност према познатим ликовима, нити за општење с толиком масом лица. Град са хиљадама људи што свакодневно јуре поред нас, доводи свест у неку врсту кататоније, у стање аутистичне апатије.

Покушавам да кротим то туђинство и дајем надимке људима које најчешће виђам. На пример, господин Перорез. Тако га зовем јер увек иде благо преломљен у бедрима, налик ножу који не може до краја да се отвори. Мора да је нешто лоше некад снашло његову карлицу. То је мршави, старији нежења с проседим брковима. Има веселе сиве очи. Чувар је у једној од даљих улица. Господин Перорез и ја кажемо један другоме „добро јутро“ и увек поразговарамо накратко. Једном ми се пожалио како има пуно посла од ране зоре – на јесен с лишћем, а зими са снегом. Обично обилази квартал с дечјим колицима за која је привезана картонска кутија за макулатуру. А једном сам га видео како вози емајлирану жичану сушилицу за веш. Све то заврши на отпаду испод табле с девојком са „Плејбојевим“ зечићем око врата.

У старој каменој кући под бројем четири живео је Ноћни чуварчић. Сувоњав, ситан старчић који је ноћу излазио у шетњу и обилазио свој крај. Умео је тако да кружи и по два сата. У два ујутру улица је пуста. Кад смо се једном тако мимоишли по тридесети пут, почео сам ипак да му говорим „добро вече“, а он је почео да одговара, али безвољно и никад не гледајући у очи. Сретали смо се

добрих пет година а да ниједном нисмо поразговарали. Прошлог лета Ноћни чуварчић престао је да кружи и познаник из те зграде, такође кучкар, рекао ми је да је преминуо. Тек тада сам сазнао да се звао Леонард.

У суседној згради живи господин Коси. То је старији господин, погрбљен напола, а уз то поприлично погнут у страну. Увек корача са штаком и увек вуче за собом жичана колица за пијацу с плетеном корпом. Брзином од пола километра на час иде у Бједронку. То је за њега пут од сат времена у једном правцу. Било лето, била зима, обучен је у тамнозелени полар и смеђи прслук.

Преко пута, у седамнаестици, живи господин Стаљин. Старији је од мене неких десетак година и изгледа као оригинал, само дебљи. Вуче се широко раскречених ногу и увек носи у белој кеси бар шест пива. Зјутек, Марек и остатак локалног друштва зову га „Патак”. Једном сам покушао да му кажем „добар дан”, а он ми је тад одговорио да ће да ме набоде.

Јато белих голубова кружи над голубарником у цигленом сокачету, у ком је откуп старе хартије и отпад старог гвожђа. Сија јарко сунце. Заслепљујући одблесак птичјег јата у кривини кад крила на тренутак ухвате светлост.

Са светом се знам из виђења.

Видљиво не значи виђено. Виђење се не догађа свакодневно. Задесе се по читави дани проведени у махиалности и заокупљености собом. Тада идем мимо света. Нимало пријатно стање изолације од остатка постојања.

Све док се не деси то. Удишем ваздух све до дна плућа, као што страствени пушач увлачи дим цигарете. Закорачим у виђење. Капи на гранамa и на аутомобилским стаклима одједном постају јасне као у најоштријем објективу. Дах ветра постаје опипљив. Тротоар под стопалима постаје осетан продужетак тела. Сваки корак,

који мења просторни поредак ствари унаоколо, налик је покрету камере на филму. Кад гледам у предмет, он тај поглед узвраћа.

Са удаљености од неколико десетина метара пажња почиње да региструје све облике, текстуре, боје и покрете.

Сагледати свет невиним очима. Виђење без загледања, знање без размишљања, одговор без постављања питања. Моје постојање поприма тада крхко и краткотрајно савршенство, чији је извор окружење.

Свест се испуњава садржајем свих чула и искуственим знањем. Гледам у грану дрвета и осећам колико би јако могла да се савије када би дунуо снажан ветар. Унутрашњим ухом чујем звук њеног сламања, а унутрашњим њухом осећам влажни мирис распукле коре на преломљеном месту. Осећам храпавост и тежину те гране, да морам да је подигнем са земље.

Голо око не постоји.

Видети и знати, две пољске речи потекле од истог праиндоевропског корена, из којег су настале и индијске књиге Веде.

У тренутку виђења унаоколо не мора ништа да се догађа.

Постојање се не догађа. Постојање постоји. Постојано пре него постојеће.

Трајање је елементарније него догађање.

У недељу 13. јануара у току ноћи је пао снег. Ујутро се у таму разлегао туп звук шперплоче која струже асфалт. То су госпођа Богусја и њен муж чистили снег с плочника испод прозора. Кад смо изашли, Мишка је залајала на буку лопате.

– Не свиђа ти се? – упитала је госпођа Богусја Мишку. – Ни мени!

Овог пута пао је прави снег. Толико да су очи болеле од белине. Небо је било чисто. И стигао је мраз. Снег је шуштао под ногама. Снег шкрипи кад је напољу најмање минус осам. Из плавог димњака далеко иза колосека истицао је бели дим. Није се ширио у страну. Изгледао је као да се стврднуо. Увек је тако кад је велики

мраз. Било је суво и није дувао ветар, па се на сунцу хладноћа скоро и није осећала. Можда помало на рубовима ноздрва.

Снег је био снежнобео. У ходу су по њему светлוצале на десетине ситних одсјаја. Свежи отисци псећих шапа укрштали су се са одливцима ципела с крампонима, а поред њих, као да су повучени танким прутима, промицали су трагови враћних корака са ситним рашљастим печатима четири птичја прстића.

Сви људи који су ишли улицом смешили су се услед те белине и сјаја. На пешачком прелазу девојка бакарне косе чекала је зелено светло. Чизме од преврнуте коже и дуга, струкирана перјана јакна слагали су јој се с бојом косе. Окренула се ка сунцу, подигла главу и затворила очи.

Учинио сам исто. Загледао сам се у црвенонанранцасту блиставост испод склопљених капака.

Један дан је био довољан да свежи недељни снег ископни. У понедељак се слегао, стегнуо и иситнио.

Уз улице и тротоаре постао је сив и пун прљавих отисака гума и ногу. Пси су га пожутили запишавајући га. Увече је, међутим, поново почео да пада. Силовито је дувало. Под уличним светиљкама назирали су се млазеви хитрог иверја. Јуришало је искоса, а понекад би се заустављало и заокретало нагоре и унатраг. За пола сата оно што је било сиво и пуно ивица поново је постало бело и обло. На ветру је нови снег брзо почео да поприма облик дине. Од трагова људских стопала остала су мека удубљења као у сувом песку. Иако је била ноћ, одједном је постало веома светло.

Снежно светло је обасјало собу толико да су се чак и усред ноћи виделе поједине боје. Слабо, али се ипак видело да је кошуља раширена преко наслона столице плава и да су панталоне сложене на седишту боје цинса. Врло јасно су се истицале нанранцаста и зелена на тетрапаку сока који је стајао пола метра од кревета. Као у свитање, а тек је било три иза поноћи. Време између три и четири је најмирније. Тада не иду ни возови ни аутобуси.

МИХАЛ ЂИХИ (1967) – пољски новинар и публициста, од 1989. новинар „Газете виборче“. Суоснивач, а од 1997. до 2002. секретар Књижевне награде Нике. Најпознатији је по контроверзном, преведном на многе језике, укључујући немачки и хебрејски, чланку „Пољаци – Јевреји: црни картони устанка“ из 1994. године о наводним убиствима Јевреја од стране Армије Крајове и Удружених народних снага током Варшавског устанка, за који је касније признао да није сасвим тачан. Године 2014. објавио је књигу прозе „Увек је данас“, за коју је добио Награду „Гдиња“. Године 2017. објавио је друго прозно дело „Нек река тече“, одакле је овај одломак. Обе његове књиге су збирке књижевних утисака, малих есеја и размишљања о свакодневном животу.

Виолета Грег

ПРИЧЕ

Превела с пољског Мила Гавриловић

© 2014 Wioletta Grzegorzewska

@ Štrik, za srpski jezik

ТРОЈИЦЕ

У мају осамдесет четврте пошла сам у цркву с китицом мирисног шаша, који сам ујутру убрала на језеру и увезала трачицама. Вода из букета капала је на моје свечане ципеле. Црква је замирисала на шаш и муљ, као бара која испарава. Завртело ми се у глави. Кад је свештеник почео да чита део о силаску Светог духа, проповедаоница у облику лађе отпловила је с њим унеповрат. Склизнула сам с клупе на патос. Изнели су ме напоље. Нека жена ми је пљувачком нацртала крст на челу.

– Треба јој везати црвену траку у косу и скинути урок – обрадила се окупљенима.

Неколико дана касније мајка ми је заказала приватни преглед код доктора Квјећења. Шездесетогодишњи лекар личио је на доброћудног Пава, али ја сам га одмах прозрела посматрајући испод ока његове глатко избријане љубичасте образе. Чика доктор је рекао мајци да сачека у ходнику, где је поред стелаже стајао огроман фикус, а мене је повео у ординацију иза паравана. Тамо је обрисао стетоскоп о мантил и толико ми се приближио да сам осетила мирис његовог парфема. Откопчао је шлиц, пришао још ближе и ставио ми у руку свој пенис као штанглу пластелина. Од-

скочила сам и из све снаге га шутнула у ногу. Цела зграда је чула сквичање закланог вепра. Преплашена мама ушла је у ординацију. Квјећењ је закопчао шлиц и провирио иза паравана. Потом је сео за сто и почео да гунђа како сам распуштена преко сваке мере, јер сам га, кад је покушао да ми прегледа лимфне чворове, без разлога шутнула у цеваницу. Показао је мајци црвенкасти траг. Ипак, одједном је постао благ као какав анђелак, рекао је да сам у начелу здрава, али могуће је да имам анемију те отуда несвестице и претерана раздражљивост. Пружио је мајци упут за вађење крви.

– Кад будете подигли резултате, доведите ћерку поново код мене.

Враћале смо се кући пешице. Поподневно сунце светлуцало је кроз крошње бреза које су расле поред пута и остављало љубичасте печате на жућкастим гранама. Мајка је дуго ћутала. Код Божег Стока откинула је прут и ставила ми га под нос.

– Видиш ово? Још једном ли неког шутнеш, испрашићу ти тур, јел' ти јасно?

Наредног дана сам добила високу температуру. Остала сам сама код куће и лежала у кревету пијуцкајући чај од липе. Нешто пре поднева убацила сам грејач у метално лонче и закувала воду, а затим умочила топломер у кипућу воду. Резервоар са живом је пукао. Сивкасте куглице су се расуле по постељини. Покупила сам их. На тренутак сам оклевала, али кад сам се присетила Квјећењовог лица, прогутала сам их као бомбонице и заспала. Неколико сати касније пробудила сам се са вртоглавицом. Почела сам да повраћам, и чинило ми се да ћу избљувати целу утробу. Напослетку сам признала родитељима, који само што су се вратили с посла, да сам прогутала живу. Отац је потрчао ка кући председника месне заједнице да позове хитну помоћ.

Соба на дечјем одељењу окружне болнице у Лублињецу личила је на јурску кречану. Флуоресцентно светло је клизило по зидовима, правило капи у канили и уливало се кроз пластичну цевку у једва видљиву вену на мом левом зглобу. Мајчино лице, црвено

од плача, под светлошћу неонке изгледало је десет година старије.

Убрзо је дошао мршави лекар. Позвао је мајку у страну. Док је говорио, Адамова јабучица му је поскакивала горе-доле, као да је прогутао жабу. Павећи се да спавам, прислушкивала сам њихов разговор: „Елементарна жива није опасна... Црева не могу да је апсорбују... Пратићемо стање... Провераваћемо на свака два-три сата.“

Кад је лекар изашао, мајка ме је прекорно погледала. Хтела сам да јој све објасним, али нисам стигла. На суседном кревету девојчица са бордо пливовима око уста, која се отровала абразивном течностју за сузбијање кромпирове златице, почела је да се гуши. Настао је метеж. Пренели су је на друго одељење.

У седам увече завршило се време посете. Мама је ставила теглу компота од рибизле на мој ормарић и отишла кући. Сестра је зауставила инфузију и угасила светло. Напокон сам остала сама. Празни зидови играли су се са мношћом жабице-гаталице. Остаци светла цурили су на улицу и обавијали тополе бакарном нити задржавајући се на решеткастим прозорима женског затвора, који се налазио преко пута болнице. Приљубила сам врео образ уз хладно стакло. Затворенице су изводиле у прозору тајну пантомиму. Најдужи дан у мом животу завршио се кратком баладом „Скорпионса“ *When the Smoke is Going Down*. Глас Клауса Мајнеа допирао је из сестринске собе, а онда је пред поноћ све утихнуло.

ТАЛАС

Било ми је мука од раног јутра, и није ми се јела крвавица с луком, коју је бака испржила за доручак. Побегла сам напоље и одлучила да пођем с дедом на њиву. Кад се испоставило да је отопљени снег поплавио ливаде, вратили смо се кући. Прошли смо поред натрулих камара сена, жбунова шимширике, дрвореда јабучка. Под чизмама су крцкале љуштуре виноградских пужева. Земља је мирисала на гњило корење, муљ, кардамом.

– И за Ускрс деветсто тринаесте исто је било мокро – заподенуо је причу деда, који је тог јутра био разговорљивији него обично. – Кише су пљуштале с малим прекидима. Потоци су се слили у бујицу. Поплава је била таква да су комшије, они Балвјерови, чија се кућа налазила у долини, побегли усред ноћи и заборавили да затворе прозор и врата, и вода им је однела освештани колач и кобасицу.

Деда је промешао штапом наталожени муљ који се пенио у ископаној рупи. Жичане замке су се попут конопаца невидљивих обешеника њихале на ветру.

– А други талас је поплавио саму летину. Поред наше њиве било је стрњиште председника општине, с већ саденутим крстинама. Ала је то био приказ, кад је вода односила председникове крстине, а оне пловиле као војска: једна за другом право у реку, кажем ти. Неке би удариле о крошњу дрвета, расуле се на снопље и отпловиле далеко, унеповрат.

– И ви сте исто били поплавлени у Брудзовицама?

– Не, ми смо живели на брду, али ипак сам често проверавао водостај тако што бих забо штап у земљу. По подне одем да проверим да ли вода опада или нараста. Гледам, а тамо десетак зечева бежи од воде. Крили су се у трави, хтео сам да ухватим једног, ал' мајка ми каже: „Пусти их, и они би да живе, пожури, узјаши коња и трк на пашњак код говеда“. Јер говеда су боравила тамо преко лета, а у кишним годинама влада слинавка, једна заразна болест што напада рогату стоку.

Нисам више слушала деду, који је управо почео да се присећа трећег таласа. Заболео ме је стомак. Изнад поља кружио је срески хеликоптер.

Кад смо се вратили кући, сунце се било подигло изнад Колоније. Ближило се подне. Поспане муве кружиле су над врелом балегом. Вода се у слаповима сливала с крова кроз олуке и бомбардовала пупољке нарциса. По дворишту, које је личило на

прљаву мокру крпу, шетали су снежнобели голубови. Кроз шкрбине у плоту, рупе од летава које је деда исекао у фебруару кад нам је понестало угља, видели су се светлуцави делови поплављених њива. Поред плота је крепавао котао с напуклим чунком, с ког се љуштила патина. Испод цераде, међу младом копривом, вириле су зарђале цеви дрљаче.

Баба је састругала из шерпе остатке јучерашњег кромпира за кокошке и послала ме да проверим има ли у свињцу, у копривама или на преградама у амбару свежих јаја. Донела сам јој неколико у сити, села на влажан пањ и почела да гранчицом цртам спирале на земљи. Изненада сам осетила снажан грч у доњем стомаку. Врео талас залио ми је међуножје и бутине. Полетела сам у кућу.

– Да ли човек може да искрвари насмрт? – упитала сам бабу. Она је забринуто промолила главу из подрума, где је требила кромпир, и кад је приметила црвену мрљу на мојим хулахопкама, одмах је схватила о чему је реч. Попела се уз мердевине из подрума, одгегала се у гумењацима до своје собе и из сламарице извукла уштиркане платнене крпе.

– На, плакни флеку хладном водом, а онда метни ово. Проћи ће за неколико дана. Сутра ће мајка да ти купи вату у киоску, а сад немој да ми сметаш, јер ће кромпир до сутра иструлити.

Истрчала сам у двориште. Сунце, бело и пиргаво као гушчје јаје, пржило ми је образе. Зунзаре су кружиле изнад корита пуног ускисле зоби. Ушла сам у кавез за куниће и заспала на свежем сену. Сањала сам бордо маслачке.

ДОЛЧЕ ВИТА

Опрала сам на руке фармерке „Мавин“, једине које сам у то време имала и које ми је отац купио од трговачког путника, и окачила сам их о чунак да се суше. Вода с панталона капала је ритмично на патос и разливала се у плаву бару. Решена да искористим одсуство укућана, који су отишли на имендан код тетка Саломе, направила сам параван од столица и прекривача, сипала воду из казана у пластичну кадицу и почела да се купам. Пара с мирисом *Породичној шампона* подизала се до чађавог плафона и остављала капљице на лицу Црне Мадоне.

Нисам могла да дочекам сутрашњи дан и да се бициклом одвезем до куће Натке Рошенко, чувене у целом атару. То заправо није била Наткина кућа него Цингина, који је, по Наткиној причи, отишао послом на неколико месеци у Источну Немачку.

Следећег дана после ручка рекла сам мајци да идем до Натке. Мајка ми је препречила пут до амбара, где је стајао мој бицикл на расклапање.

– Е, нећеш вала! Да се брукаш. Сви у селу знају каква је она цвећка.

– Е, хоћу. И ти идеш код ње недељом по цигаре и мађарске блузе.

Завладала је тишина. Затечена, мајка се померила да прођем.

– Ајде иди, кад ми се ту девојчиш, али немој да после буде! – викала је за мном изнервирана и припретила ми песницом.

Скрнула сам с макадамског пута на калдрму, а онда на коловоз, где ми је сваки час спадао ланац на бициклу, и пошто сам га много пута враћала, упрљала сам мазивом руке до лаката.

Зауоставила сам се испред двоспратне виле у главној улици у Марковицама. О фасаду украшену комадићима огледала одбија-

ло се поподневно сунце, и кућа је изгледала као огроман, умала-сани акваријум.

– Упадај, упадај! Имам за тебе нову робу! – довикнула је Натка кроз одшкринут кухињски прозор.

Истрљала сам умазане руке крпом за под која се сушила на радијатору, изула патике у предсобљу, ушла у светлу дневну собу и села на беж кожни тросед. Зидове су красиле необичне таписерије и слика анђела који се разливао у црвеној и златној боји.

– То је Пријма-Тамјола¹ – Натка, у црвеној мајици и црним фармеркама, опасана каишем с нитнама, провири из кухиње, одакле замирисаше шпагете с парадајзом и босиљком.

– Ко?

– То је насликала Тамјола из Лавова.

– Аха, супер је, а ко те је научио да тако куваш?

– Ја упознала у „Павијану“ једног Италијањца који ми је често долазио кад Цинга није био код куће – засмејала се – и тај Италијањец показао мени како се кувају ови макарони.

Натка је изнела, чини ми се, две боце софије². Већ смо биле солидно цврцнуте кад се нагла нада мном да би скинула парченце црне маслине које ми се залепило за угао усана.

– Треба да пођем кући.

– А што журиш? Где ћеш сад ноћу да педалаш на тој шклопозији? Остани до ујутру. Гледаћемо видео. – Уместо да одговорим, подригнула сам тако да је соба одјекнула. – Можда ти хтела нешто друго? – Отворила је бар, пун пића у необичним боцама и разних слаткиша.

– Бирај бомбоњеру, слободно. – Додирнула ми је косу и пољубила ме с језиком. Стајала сам онемела на шареној простирци.

– Кожа ти је баш сува. Дођи, показаћу ти како да то средиш.

¹ Роксолана Пријма-Тамјола – украјинска сликарка, студирала је на АЛУ у Лавову, слика углавном уљем на платну.

² *Sophia* – јефтино бугарско вино сумњивог квалитета, популарно у Пољској. (Прим. прев.)

Климавим кораком одвела ме је до купатила. Затетурала се на клизавом поду.

– На полици имаш лавандино уље. Слободно се окупај. Маже се на мокрој кожи. – Осмехнула се и изашла из купатила.

Погледала сам око себе. Све је блистало од чистоће. Зидови су од пода до плафона били обложени беж плочицама. Отворила сам ормарић. Осим индигоплаве „Пањи Валевске“ никад нисам видела ниједан парфем, а камоли „ланком“ и „диор“ из Певекса³. Пажњу ми је привукла бочица с натписом „Долче Вита“, која је личила на кристалну бомбоњеру. Штрцнула сам мало на зглоб. Мирис колача с ванилом и лета испунио је купатило.

Махинално сам скинула фармерке и бацила их на веш-машину. Пијана сам ушла у каду, а заправо упала у воду.

– Мислим да ћу повратити – рекла сам за себе.

– Звала си ме, Виолице? – зачула сам кроз врата купатила. – Могу да уђем код тебе? Постало је хладно у кући.

Нисам одговорила. Убрзо је Натка седела заједно са мном у кади. Осетила сам на гузу њену боцкаву, обријану стидну кост. Мршава и непропорционално тело с малим бордо брадавицама подсећало је у води на дугуљастог инсекта, чијег се назива нисам сећала, али повремено сам га виђала на обали језера. Имао је на покрилцима две црвене тачке. И тада ме је нешто спопало, неко чудно сећање на буран дан, визија паукова који искачу испод слика. Завртело ми се у глави. Паткице залепљене за плочице претвориле су се у жуте гномове и пружале ка мени огавне брадавичаве шапе. Скочила сам из каде као опарена, обукла се брже него пред строј у извиђачком кампу и без поздрава излетела из виле.

---

³ *Pewex* – мрежа државних продавница које су у социјалистичкој Пољској функционисале по принципу дјути-фри шопова, где су се за девизе могли купити увозни производи, недоступни у обичним радњама. Синоним за луксузну робу. (Прим. ирев.)

ВИОЛЕТА ГРЕГ (Wioleta Grzegorzewska) пољска списатељица, рођена 1974. у Козјегловама, одрасла у Жењишову, селу у Краковско-ченстоховској Јури. По образовању је филолог. Живела је у Ченстохови до 2006, док није емигрирала у Велику Британију, где се коначно настанила у Рајду на острву Вајт. Од 1998. до 2012. објавила је шест књига песама и збирку лабаво повезаних кратких прича о детињству и одрастању девојчице Виоле у последњим годинама комунистичке Пољске (*Guguty, Czarne, Wołowiec* 2014), одакле су преузете ове приче и која се 2017. године нашла у најужем избору за међународну Букерову награду у енглеском преводу Елизе Марћињак (*Swallowing Mercury*). У њој, како каже врсни књижевни критичар Даријуш Новацки, „нећемо наћи ни отужни сентиментализам, нити – што се још чешће дешава – каталог траума из детињства“.

Њене песме и кратке приче преведене су на енглески, немачки, француски, шпански, каталонски и велшки, а књига „Зелене воћке“ ускоро ће бити објављена на српском, у издању београдског „Штрика“.

Мила Гавриловић

Наталка Сушчињска

ЗАСНОВАНО НА ИСТИНИТОЈ ПРИЧИ

Превели с пољског Јелисавета Влајковић, Доротеја Спасојевић, Кристина Јовановић, Марко Андоновски, Нина Баруџија, Јана Мандић, Павле Симовић, Вељко Дукић и Милица Козић

© Nataka Suszczyńska

Услед пада на тржишту некретнина у оно време била сам приморана да станујем у псећој кућици. Оглас сам пронашла на *Gumtree*. Кућица се налазила на поседу бивших наставника језика Блиског Истока, старијег брачног пара, а издао ми ју је њихов син, предузимљиви тридесетогодишњак који се изврсно сналазио у време кризе и умео разумно да располаже породичном имовином. У циљу смањивања дажбина до не сувише вртоглаве суме од триста педесет злота (плус режије), сложила сам се да делим кућицу са седмогодишњим пишкотастим лабрадором који се звао Борис Шиц. Због блиских интересовања и сличног погледа на свет Борис и ја смо се брзо спријатељили. Тако смо живели заједно нека три месеца. Сваког јутра ишли смо скупа на посао. Тада сам радила на банкомату на позицији контролора исправности PIN кодова. Није то био једноставан посао. Да бих га обављала, морала сам најпре да запамтим милион PIN-ова у комбинацији са бројевима картица, а уз то још и да их не помешам. Срећом, било је то добро плаћено занимање и врло престижно. Борис није имао

толико среће. Сваког јутра је улазио у аутобус и возио се два сата на други крај града како би радио на семафорима на раскрсници. Осам сати је седео у подземној кабини и мењао светла. Понекад и на жуто. Ово занимање му није доносило ни сатисфакцију ни унапређење. Над његовом главом безобзирно се простирао стаклени плафон, с тим што је имао облик омањег дна сливника.

Сваке вечери после посла одлазили смо у оближњу кафану на пар кригли релаксирајућег пива. Неретко смо наилазили на разноразне авантуре. Борис се увек смртно плашио да ће под утицајем алкохола постати одвећ причљив и одати превише о себи. Још одмалена је почео да развија технику захваљујући којој је пијан говорио искључиво лажи. „Зовем се Томаш Мачка” – представљао би се девојкама, а мени би одмах било јасно да те вечери неће са њим бити никаквог разговора. Након три месеца смо се толико саживели, навикнути на наш дневни ритам и нашу псећу кућицу, да смо напосто заборавили да свет воли да се мења. Као и обично у таквим тренуцима, огласила би се зла судбина да уздрма темеље наших уређених живота.

А то је изгледало овако. Црна ноћ и ми – пролазећи кроз хорде омладине која прославља викенд – полако смо се враћали нашој кућици. Још издалека смо приметили да у стану доброћудног брачног пара који нам изнајмљује локал гори – што је врло необично за тако касне сате – светло. Одлучили смо да звирнемо кроз прозор и видимо шта се дешава. Вирити људима у кућу кроз прозор није баш културно, да се разумемо, али дешава се чак и најбољима. Унутра смо угледали три леша и распоред налик оном у филму *Funny Games*. Како нисам досад повезала те каучеве, тај сточић, тај телевизор? Касније сам често кривила себе за ту трагедију, која се не би догодила да нисам правила разлику између филмова и стварног живота. Међутим, било је прекасно. Борис је страховито залајао. А затим сам приметила како из сенке од бегоније у нас зуре црвене очи Шумског патуљка. Ја сам још и успела да се измакнем, али Борис није био свестан опасности. „Бежимо

што пре!“, повикала сам чак, али су чудовишне чељушти Шумског патуљка зачас растргле Борисово тромо тело.

Не знам колико дуго сам трчала. Можда цео викенд. Често бих застајала да попијем мало воде из баре. Нисам знала шта треба да урадим. Мислила сам да позовем полицију, али полиција је била gluva и слепа за људе попут мене и за проблеме као што је Шумски патуљак, који им је кварио статистику. Морала сам, дакле, да пронађем нов смештај.

Освестила сам се у неком суморном насељу. Осврнула сам се. Свуда унаоколо прљаве коцке с натписима: „Хулахопке на велико“. Нисам знала да је чак и у овако тешким временима људима потребно баш толико хулахопки. Поред коцака – олињало бусење траве и стари асфалтни путеви. Сваки од њих је вероватно водио најпре у поље, а потом већ апсолутно нигде. Схватила сам тада да је дошло време да се настаним баш на оваквом месту. Само, где се овде населити? Како ту тражити стан? Одлучила сам да прошетам по испуцалом асфалту, рачунајући на некакво чудо. „И заслужила сам да ми се деси чудо“ – мислила сам. Корачала сам присећајући се недавне трагедије, кад одједном поче да пада киша. У почетку је било сасвим подношљиво. Помислила сам чак, са извесним олакшањем, да ће киша спрати прљавштину бегача с мог лица и шака. Потом сам, међутим, схватила да баш и немам где да се сакријем и да ћу се без склоништа из окупане особе убрзо претворити у кроз мокру. Почела сам да куцам на врата, од магацина до магацина, али је већ одавно прошло пет и сви радници су се разбежали кућама. Није чак било ни чувара који би могли да ми отворе. Након низа неуспешних покушаја да доспем у магацин хулахопки, синило ми је: па, могу у контејнеру да сачекам да прође пљусак! Откако су људи престали да бацају смеће јер се показало као одвећ драгоцене, контејнери су постали сасвим симпатична места. И поред тога што је киша падала све јаче и јаче, није ме хватала паника. Сада сам имала циљ. Трагала сам погледом за контејнером у нади да ћу се спасти, све док се напокон, неколико минута касније, на хоризонту између коцке сличне коцки није појавила

врло zgodna кућица за контејнере. Убрзала сам корак размишљајући о киши, о крову, о томе како ми све више кисне глава и о томе да ми млаз кише цури иза ушију низ врат право у крагну. Маштала сам о спокојству контејнера. Најзад сам стигла и ушла, али сам сместа узмакла два корака, назад на кишу. У контејнеру је, наима, већ стајало неких осморо људи. Моментално сам заборавила зашто сам ту дошла.

Контејнер ипак није аутобуска станица, ако неко ту обитава, мора да је део неке заједнице. Које? И хоће ли ме она прихватити? – питала сам се у мислима. Порадовала сам се да то можда није заједница већ да су то само изгубљени пролазници који ће поћи даље чим се појави дуга, а да ја – правећи се пред њима да такође хоћу да се склоним само на тренутак – не морам ни са ким да започињем дијалог. Мучила су ме тада разна питања која су ме спречавала да уђем у контејнер. Зато сам наставила да стојим на киши, глупаво отворених уста. „Уђи унутра, немој тако да стојиш тамо”, зачула сам најзад. Говорили су углас. Ушла сам.

И остала сам, решивши тако свој стамбени проблем. Те исте вечери сазнала сам да су људи из контејнера имигранти из земаља Бенелукса. Причали су како је тамо још горе него овде. Дошли су код нас надајући се топлим тромесечним уговорима и пословима у ћевабциници. Рачунали су да ће једном месечно слати својим породицама новац и пакете са робом из наших продавница. Нажалост, сви су завршили у вишим школама за менторинг, влогинг и анбоксинг. Додељене су им ниске социјалне стипендије, али је тржиште рада за њих било затворено. Једва спајајући крај с крајем, њих осморо се уселило у овај контејнер. Пошто је – како су ми објаснили – изнајмљивање канти за смеће била потпуно нова идеја Градске чистоће, која је на тај начин избегла банкрот, демонстрирајући успут постигнућа у борби против бескућништва. Нажалост – застрашујућа стопа инфлације расла је у просеку једном недељно, па су ми станари кућице за контејнере на подручју продаје хулахопки на велико радо понудили смештај. Заузврат сам им причала о Шумском патуљку. Када сам завршила, обавестили су

ме да је недеља, а ја сам уздахнула с олакшањем: ништа ме неће спречити да се сутрадан појавим на послу.

Заморно је било путовати до мог банкомата од ове коцкасте недођије од које је и Бог дигао руке. Свакодневно сам прелазила ту трасу приградским возом пуним све тужнијих и прљавијих људи. Они који су у понедељак носили само маркирану одећу, у петак су већ долазили у стварима из дисконта. Капите од алпаке сада су замењивале перјане јакне, а перјане јакне ћебад. Нестајали су смартвочеве и таблети, златне минђуше и сребрно прстење. Ништа чудно, све се ионако квари.

Прво је уведена такса за улазак у радње. За улазак у локалну радњу плаћало се два злота, а посета супермаркету коштала је чак пет. Дисконти уопште нису били јефтине. У штампи су се појавили гласови критике. Но ретко ко је имао средстава да уђе у Емпик и за два злота прегледа све те новине. Недоступност новина на крају је довела до одавно предвиђане пропасти штампане речи. Опозиција је, како то са њом обично бива, покушавала да се окупи на интернету. Међутим, све дискусије на форуму су истог момента налажене и гашене. Дало се организовати само неколико маршева под слоганом „Не желимо да живимо у оваквој земљи“. Покрет отпора на тренутак је засијао у коментарима на порталу rudlica.net. Сви заинтересовани су са лакоћом читали револуционарне подтексте у изјавама типа: „ПРВИ!111“, „страва чизме, али не иду уз сукњу“ или „на другој слици изгледа као да је умотана у виршлу:).“ Није ни чудо што су државни стручњаци брзо одгонетнули право значење коментара, на крају крајева, наша се држава одавно поноси достигнућима на том пољу. Уосталом, наши су специјалисти дешифровали Енигму, а недавно су декодирали и све тајне Војњичевог рукописа. Стога ниједан код који је измислила људска раса није могао остати тајна за њих дуже од секунде. Због њих су до краја године грађанима одузети штампа, интернет и телефонија. Власти, наине, нису могле да игноришу силу приватне мисли, кодиране уз помоћ емотикона и смајлића.

Како су цене расле, тако је мој друштвени статус опадао. Рад за банкоматом није представљао положај из снова за време дубоке кризе. Виђала сам чак салоне за негу јоркширских теријера који просперирају боље него банкомати. Биће да стицај околности одвраћа људе од банака, али појачава у њима жељу за фризирањем својих љубимаца. Пошто нисам могла да рачунам на велику провизију од трансакција, морала сам да затежем каиш. Нисам више имала новца за забаву – вечери проведених са Борисом по кафанама сада се сећам као да су приче које сам гледала у биоскопу. Моји цимери из Бенелукса и ја заједно смо тада палили насред контејнера малу, сасвим безопасну ватрицу и, седећи око ње, причали срцепарајуће приче, да бисмо пола сата – сат касније заспали, изморени јецајима. Дани су пролазили, а мој банкомат је мењао власнике. Спајао се. Испрва са све већим и већим банкама, а потом и са највећим ланцем апотека у држави. На крају га је купио конгломерат продавница половне одеће. Али број клијената је упорно опадао, све док једног дана није дошао крај банкоматима. Од фирме сам за опроштај добила целу кутију аспирина и тринаест пари нараменица. Тај дарезљиви поклончић и моја скромна уштеђевина омогућили су ми да преживим наредни месец, да платим кирију за контејнер, купим храну и маркицу. Нисам знала шта ће бити даље, знала сам само да у време пада економије не могу да рачунам на топле положаје као што су анкетар или статиста. Тако су ми дани пролазили у потрази за било каквим послом. Више пута сам прихватила да шетам те јоркширске теријере и чистим места несреће. Међутим, приступ оваквим пословима показао се као превише густа мрежа веза да би особа попут мене могла на дужу да загреје ту место. Нико ме није знао, па нисам могла да рачунам да ћу се пробити у тим водама. Месец се свакако завршавао немилосрдно, нимало се не обазирјући на моју финансијску ситуацију. Окренула сам се колу среће. Али ни то није помогло, иако сам савесно, сваке вечери, бацала чини говорећи: „судбина се мора променити“. Стога сам, када је куцнуо осамнаести сат тридесет првог дана, морала да спакујем тих пар мојих ствари у

мараму, окачим је о штап који сам пронашла и напустим студенте из Бенелукса, као и тај слатки контејнер, и запутим се у правцу залазећег сунца.

Отишла сам у шуму. Не бих ли некако преживела прву ноћ, саградила сам колибу од прућа, маховине и папрати. Из страха да ће наићи шумска стража нисам палила ватру. Међутим, нисам спавала – хеликоптери који су патролирали над тереном нису ми дали ока да склопим. На постељи од суварака сам имала ипак доста времена да размислим о својој ситуацији и о могућим даљим корацима. Са изласком сунца одлучила сам да пођем дубље у шуму, корачајући кроз густу јутарњу маглу. Надала сам се да ћу пронаћи неку напуштену колибу, послератни бункер или макар амвон. Наравно, идеална би била изолована, топла караула, али сам одавно престала да рачунам на савршена решења, па се нисам ни надала да ћу је наћи. Ходала сам стазама, савладала шипражје и грмље повремено се сагињући по печурке, бобице и пуначке инсекте. Коначно сам пронашла место где је храна била бесплатна. Први пут после дужег времена имала сам и прилику да уживам у лепоти природе. Поново сам почела да распознајем дрвеће и кад год бих пожелела да се одморим, легла бих на пропланак и слушала цвркутање птица.

Па ипак, циљ којем сам тежила још ми није био јасан. На крају крајева, живот у шуми није могао бити решење до краја живота. Једино ако би ме нека породица вукова усвојила, а ја постала њихово дивље дете. То би, дакако, био начин да се проведе наредних неколико година. Може ли бити да је вучјој заједници потребна јединка као што сам ја? – размишљала сам. Из размишљања ме је пренуо призор који се изненада појавио преда мном: огроман шатор од конопље, група људи и ватра која зове да је окружимо држећи се за руке. Саставила сам брзи биланс губитака и добитака и схватила да је у мојој тренутној ситуацији приближавање тој необичној насеобини најпааметнија ствар коју могу да урадим. Ходала сам полако, не знајући шта овог пута да кажем том чудном колективу кад им се будем представљала. Прво је према мени потрчала група деце. Малишани су ми без речи ставили на

главу венац од мака и перунике, ухватили ме за руке и повели ка највећем шатору. Унутра је седела жена која је изгледала као старија наставница вајарства у средњој уметничкој школи. Рекох јој „добар дан“ и таман хтедох да јој објасним ко сам и како сам доспела овамо, да поново издекламујем своју бедну судбину, кад ми једно од деце прекри уста прстом. „Не проговарај“ – разумела сам. Жена је показала на богато ткани јастук. Тамо сам и села. Тада сам у жениним рукама приметила малу шарку, чије је шаре олизала, а затим ми погледом сугерисала да учиним исто. Кроз главу ми је пролетела мисао да можда жели да ме отрује. Осврнула сам се тражећи пут за евентуално бекство. Не видевши такву могућност, решила сам да прихватим њен предлог и први пут у животу полижем змију.

Оно што је уследило не бих очекивала ни у најлућим сновима. Посматрала сам жену, слушала шта говори, али нисам видела да јој се усне померају. Моје слутње су се обистиниле – затекла сам се у насеобини правог правцатог племена постхипика, уз то и номадског. Они су експлоатисали шумске ресурсе до крајњих граница, а затим се селили даље. Мушкарци су сваког јутра одлазили по неопходне намирнице, то јест по корење и стабљике, коприву, трску или по плодове жирана. Никад ми не би пало на памет да су неке од тих ствари уопште јестиве. Није ми то било познато јер је код нас било забрањено – чак су и цртани филмови с таквом тематиком били цензурисани. Постхипици су, међутим, преносили ово знање с колена на колена. Када су њихови сквотови били претворени у радње за хемијско чишћење или у супермаркете „*Biedronika*“, нису више имали куда – преселили су се у шуме. У граду су, уосталом, били осуђени на ГМО, што је јако нашкодило њиховом племену. Деца друге генерације рођена су глувонема. Из тог разлога је чак и међу старијима одбачена вербална комуникација и вратили су се Књизи Мудрости, коју је написао Први постхипик. Приликом својих путовања у потрази за унутрашњим жаром васионе, он је открио најразличитије тајне природе. Телепатске способности које поседује особа кад окуси шарку биле су једне од њих.

Услед одсуства других могућности одлучила сам да останем са овом групом колико год буде могуће. Можда баш једног дана, ускоро, шарени ветар донесе радосну вест да је могуће изаћи из шуме и наставити са животом као да се цела ова криза никада није догодила? Па ипак сам живела у шуми са групом хипика. Сваког јутра сам стајала у реду за мало чудотворне змијске моћи, а затим обликовала глинене саксије на грнчарском точку, везла столњаке и играла се с децом. Повремено бисмо одлазили на пут по неколико дана у потрази за новим подручјима. Каткад бисмо наишли на људе који су се – као и ја – удаљили од цивилизације, очајнички, наслепо и без икаквог плана. Често бисмо их пригрлили. Изгледа као да сада говорим у име заједнице, али истина је била мало другачија – ми, придошлице, и даље смо живели на маргинама ове хипи структуре, иако су – то не могу да оспорим – увек према нама били врло срдачни. Зато што су постојале тајне које ће то и остати све док ти се не отвори треће око. А то се, да будем искрена, у мом случају није десило. Претходни догађаји научили су ме да ће се ускоро ионако догодити нешто што ће ме избацити изван граница ове земље среће и због чега ћу изнова морати усамљено да се питам шта да радим и куда да идем. А понестајало ми је идеја. Можда је управо та сенка горких искустава била оно што је моје унутрашње око држало упорно затвореним.

Све док нисам почела да кашљем. Напитак од коприве ми није помогао. Ни чај од мушке боквице. Пар дана касније, суви кашаљ заменио је влажни. Тачно сам осетила да ми се нешто заглавило у грлу. Пила сам мед са луком, пила сам и мајоран. Ништа се није променило док десетог дана нисам искашљала новчаницу од сто злота. Сакрила сам је у џеп, несигурна је ли се то заиста догодило. Можда су свеж ветар, вегетаријанска исхрана, свакодневно лизање змија и напици од чудних састојака лоше утицали на мој градски организам? А можда је та новчаница само глупа халуцинација дезоријентисаног мозга? Следећег дана сам пак искашљала две новчанице и моје сумње су прерасле у наду да ћу се обогатити. Потајно сам почела да заливам дрвеће чајем против гушобоље, а

новац сам трпала у цеп. Колико год је било пријатно живети са овим хипицима, радије бих уштедела нешто новца и вратила се у град осећајући се као краљица.

Међутим, постоји одређени број новчаница које је могуће угурати у цепове. После петнаестак дана била сам приморана да направим врећу за свој све већи иметак. Држала сам је поред своје постеље. Затим сам, после неких месец дана, направила и другу – већу – врећу. А онда још једну – још већу. Све је то полако измицало мојој контроли. Испљувавајући новац у количинама које су расле у складу са законом геометријског низа, на крају сам ипак морала да будем откривена: једног поподнева, седећи за разбојем, тешким сам кашљањем избацила из себе три новчанице од двеста злата право у лице жени које је стајала у близини. Управо тада сам, први пут након више месеци, чула људски глас. Заправо застрашујући урлик – нељудски, иако је долазио из човечјих уста. Цело племе се окупило на ту узбуну. Истог тренутка сам постала њихов Антихрист, Левијатан, Молох. Јер тог истог тренутка сам изложила њихову заједницу двома забрањеним стварима: новцу и говору. То се није смело. Протерали су ме.

Нисам се превише бринула због тога. Без обзира на то каква је била стварност изван шуме, нисам је се више бојала. Знала сам да, чак и ако је све још одавно премашило границе прихватљивог, новац је ипак остао. Рачунала сам да и даље има неку вредност. Данима сам ходала не бих ли изашла из шуме, но овог пута је то било слатко и безбрижно путовање на крилима наде. На крају сам наишла на ауто-пут и након неколико минута зауставио се црвени аутомобил чији је возач обећао да ће ме повести. Помислила сам: „Сигурно није толико лоше, чим људи и даље возе црвене аутомобиле“. Опрезно сам објаснила возачу своју ситуацију, свесно избегавши део о искашљавању новца. Ако бих то одала, могла бих да призовем свакакве опасности. Како бих додала више драме својим догодовштинама и открила разлоге одласка из срећног племена, описала сам срдачне хипике као сурове секташе који обожавају Шумског патуљка. Возили смо се већ неко време, а сви аутомо-

били који су пролазили поред нас били су црвени. Угледавши још један црвени камион, одлучила сам да упитам возача о разлозима оваквог стања на локалним путевима. Испоставило се да је то идеја водећих државних психолога. Људи који возе црвене аутомобиле према статистикама су срећнији, дакле – да би порастао ниво задовољства у друштву – било је строго наређено да се сва возила префарбају. И грађани су заиста почели да гледају на будућност оптимистичније, а земља се полако извлачила из кризе. Опозиција је нестала и поново је било могуће увести интернет. Полако је васкрсавала штампа, инфлација је заустављена. Људи који живе у телефонским говорницама и киосцима делегирани су у комунална насеља грађена невиђеним темпом. Све је васкрсавало као феникс.

Одлучила сам да одем у болницу јер, иако је геометријско богаћење био веома мио дар судбине, почео је да ме мучи непрестани кашаљ. Већ дуже време будила сам се паклено промукла и почела сам да се плашим за своје гласне жице. Знала сам да ће ми затребати, нарочито приликом повратка у друштво. Мораћу да причам и причам, а последњих месеци сам се потпуно одвикла од тога. Лекарска дијагноза била је проста: новчани кашаљ, *resipia tussis*, резултат је дугогодишњег рада на банкомату. Било је то сасвим ново обољење, но не ни тако ретко како ми се чинило, а које је од бивших радника за банкоматом начинило најбогатији слој друштва. Не бих ли се изборила са њим добила сам пар антибиотика и чак није било потребе да останем преко ноћи у болници.

И тако сам у својој причи дошла до тачке у којој се сада налазим. По изласку из болнице запутила сам се у највећи и најлепши хотел. Раније сам с радозналешћу посматрала људе који у њега улазе и из њега излазе. Маштала сам како ћу у будућности моћи да проведем у хотелу бар једну ноћ. А данас – прошло је пола године откако у њему станујем, чекајући да се одштампа мој нови дом. Већину дана проводим разгледајући грађевинске каталоге, бирам фарбе, панеле и тапете.

Такође сам решила да испуним свој некадашњи сан и снимим филм у 3Д технологији. Биће то узбудљива прича о успесима

наше земље, са много хумора, експлозија, лепих глумица и глумаца. Биће и диносауруса. Завршиће се заједничким извођењем неке утешне песме. Све што је потребно људима који су преживели овај тежак период. У будућности ћу пак радо снимити драму о ономе што сам сама преживела. Али вероватно тек под старе дане. У њему ће играти људи са улице, биће мало дијалога, камера из руке и мутни кадрови. Уздам се у престижну награду. Озбиљни људи ваљда воле такве приче блиске животу.

Засад ипак не желим да посежем за аутобиографским мотивима.

НАТАЛКА СУШЧИЊСКА (1988) – рођена у Бјалистоку, живи у Варшави; до изласка дебитантске збирке прича *Дройље* (2019) објављивала у часописима попут „Rite Baum“ и „Girls to the Front“.

Павел Солтис

ПРИЧЕ

Превела с пољског Марија Луковић

© Paweł Sołtys

БАЛАДА ДЕБЕЛОГ ПЕСНИКА У САКОУ

Облачити те авантуре у речи. А понекад и свлачити, цепати, потпаљивати шавове и гледати како капље са њих лепљива ватра, деведесетих смо то звали „каћуше“, и руке су нам биле скроз у ситним опекотинама, као да смо пегави. Облачити по две кошуље, као онда када се појавио гранц, и Себастијан, који је имао бенд иако нико није имао инструменте, и носио је чак по три кариране кошуље, две откопчане и још једну закопчану до гуше, до последњег дугмета, тако да је изгледао као да је од креп-папира и сви смо га мрзели, знаш, оном мржњом која хрли ка девојкама.

Возати глаголе, лепити рупе придевима, али тако да се провиди, да зло око може да трепне. Ево, чак и данас: између две станице три жене су уступале једна другој место. Прво је млада студенткиња у фабрички поцепаним фармеркама уступила место жени са торбама. Из једне торбе је вирио тоалет-папир „Алует“, а из друге макарони „Лубела“. Ти макарони су били исте боје као њена лобања. Видео сам то док сам стајао изнад ње, одозго. Тамо где је фарбану рићу косу покупила укосницама, жутело се управо

тако. Али и она је устала, јер је ушла повијена старица са штапом на који се ослањала. Нечија рука, можда чак и моја, помогла јој је да уђе, и та риђа жена јој је уступила место. Гледати свет као што шестогодишња девојчица гледа оца, пропињати се несвесно на прсте, све док не зашкрипи зглоб стопала. Тако гледати. Чак и кад се одозго посматра давно офарбана коса – дићи је ка сунцу и удисати ту боју.

Бројати лепе девојке у трамвајима, аутобусима и на улицама, а кад стигнеш до десет, ставити у глави тачку. После спајати те тачке мастилом најјефтиније хемијске и посматрати како ти се малтене сами исцртавају Трг поворки, Трг инвалида и на крају Трг Спаситеља. Непрестано певушити, ради одржавања лепљивости, да би се све спајало, хрлило једно ка другом. На пример овај човек, пијан последњих 400 година, а бескућник последњих 300, који спава на углу Новог Свјата и Смолне, тачно испод застакљене таблице „Палата Брањичких“. Гледати шта ради зрак сунца на стаклу те таблице, а шта ради на грлићу флаше неиспијеног ликера, која је испала бескућнику из руке. Где му је боље. И одмах после видети типа, који поред станице „Метро центар“, на платоу званом „Тигањ“ шета с рачунима из плинаре и Електродистрибуције. Обучен је скромно али пристojно, носи наочаре, које изгледају као да су за очи трипут веће од његових, и љубазно пита сваког пролазника да ли би му помогао да плати. Јер му је пензија довољна само за храну. А поред њега човек свира палицама по столици, а иза свирача кршни двометраш љуби девојку у уста и подиже је као да је лака кô перце, а њена стопала у елегантним ципелама ударају га у цеванице.

И обавезно имати на уму причу Јанека Ожеховског, који је повијао једногодишњег сина, после му облачио боди са натписом „Викинг“, а онда га је син одједном шутнуо у гркљан. Сва срећа што је жена била ту и што је хитна била близу, јер умало није умро. Али упаковати то у речи тако као да је умро.

Пити пуно кафе и пушити килограме цигарета, јер то су гориво и свећице. Мада данас више нема свећица у аутомобилима.

Зато је то, у принципу, ни за кога и зато је тако важно. Опрезно поступати са деминутивима, али не избегавати их у потпуности, понекад их раздробити и још растрљати о тротоар, а онда скупити и слагати на други начин. Е, мање-више у томе је штос.

ДАЛЕКО

1

Или овако нешто: велике хладноће. Двоје одраслих људи као отворени фрижидери. Узели су се седамдесет пете и то је то, отприлике. Са децом, то јест нама, испало је тако како је испало. Ја се плашим да кинем, а сестра кад кине пола краја хоће да јој обрише нос или да се обеси, или да одлежи десет година за сваки случај. Данас је, на пример, обула високе црвене штикле и чим је изашла из куће, отац је прокоментарисао: добићу инфаркт због те девојке. Али није добио. Мајка је, међутим, шапнула: полудећу!

И знате већ.

Седимо у стану, у згради од бетонских плоча. Замишљам монструозни грамофон који свира те плоче, наш живот, мене, сестру на штиклама и ово двоје испред телевизора. Остало је да се отплати још четири рате. Притискам шаку на пластичну кашичицу за јогурт. Требало би да пукне, али некако се држи.

2

Ходам. Онако како ходам заправо од основне школе. Куковима се одупирем годинама и погледима. На штиклама, а стопала држим малтене у равни. Знам да је сваки трапави корак једно скромно венчање, а можда чак ни то. Гледају с прозора, гледају из аутомобила, гледају, пале цигаре и лишће, два прамена дима им нехотице улазе у нос, а потом у мозак. Сви знају куда идем, сви осим мене. Маше ми нека рука из сивог опела астре, маше тако

већ десет година, неко је овде заборавио руку која маше с печатним прстеном на прсту. Не прилазим, гледам напред, кроз дрвеће, каросерије и зидове зграда. Ударам о тротоар, као да лупа дрвено срце обложено лимом. Некада сам јако волела књиге и машине. Знате, да постоји прича и да се вијори на ветру. Али овде све слабије дува, већ су бетонирали травњаке и игралишта, више нисмо предграђе, квадратни метар је све скупљи.

3

Никога нисам тако волео, чак ни жену тик пред венчање. Не волим кад излази, али нећу ваљда да идем за њом. Пуштају филм на телевизији, чај шећерим све мање, још мало па ћу сипати само један кристалчић шећера, такви су вам лекари. А рвање је својевремено тренирало пола краја; од тога су ми уши сада као карфиол. Као разваљени радари. Чујем како иде код неког идиота. Ђерке не треба да одрасту, не треба да имају штикле и све остало. Седамдесетих то нисам знао, клинци обично ништа не знају, ма колико се упињали. А медаље висе у предсобљу, више брисања прашине него сјаја. Рекао сам да ми их, ако ме нешто стрефи, убаце у ковчег, уопште не знам зашто, али тако се каже, чисто да би се нешто рекло.

КО

Мртве мачке ходају тихо. Не обарају чаше, не гребу фотеље, ништа та мртва мачка не лови, осим мог слуха. Али знам да постоји. То су ствари које једва да се и догађају, као скице, као да је све од бледих сенки. Скромно сиктање уместо ричања, попут слика гледаних кроз тамне напукле наочаре. Час се засиве пруге у трку, час се зачује неко гребање – баш кад мењам канале на телевизији. Мртва мачка мртвом јагодицом шапе гњечи сваку сигурност о под попут инсекта, скоро без звука.

Зато милујем кауч, испуштам парче туњевине на под и сати-ма не проналазим разлог да га подигнем. Кришом изговарам де-тињасте бајалице, правим се пред женом и пред самим собом да је у питању случајност, није то ништа заправо, хајде сутра да купимо малој ципеле, сними ми серију, хоћеш ли чај? – да, молим, а о томе да нико не мјауче да отворимо врата, ни речи. А после идем по још у улицу у којој смо становали, али закон каже, храпаво де-лећи речи на слокове, да се општински станови не наслеђују од бабе и деде. Још само кад би сви то знали. И ето ме, стојим доле и гледам у прозоре. Неки незнанци живе тамо по своме, видим њихове силуете и осећам се као да ми неко лупка хладним прстом по кичми. Смрква се. У стану баке Албине, деде Витолда и ујке Лудака неко пали светло, али то светло сија неспретно, зато што смо понели са собом лустер донет још из Пињска и сад виси неки други, нема једну полупану куглу, светли као да нико од мојих преминулих није тамо проживео живот, а добро знам, док стојим доле као идиот, да се зидови дуго привикавају на светло, ово ново не може да ради.

Онда ти људи, о којима не желим ништа да знам, гасе светло и одлазе на спавање. Сад је зурење у прозоре већ другачије. Сада ми сваки одсјај уличне лампе, изборана сенка велике тополе која расте поред ње, помера хладни прст дуж кичме, од главе до репа. Какви би требало да буду невидљиви? Ујак дебео као пред смрт или гибак као у младости, деда Витолд обрнуто – мршав као током последње године живота, или дебео као из дечјих сећања, стомак два-три пута већи од дечје главе која у њега урања током загрљаја? И Албина, млада, још увек елегантна, или уплашена старица, чије су мисли увезане у суви, крхки чвор?

Тада ми се чини да видим чело и очи приљубљене уз стакло, али тренутак касније схватам да то није то, понашам се као строги отац који сакупља све исечке о каријери свога сина али га ника-да не зове, сам се пред собом прави да та фасцикла у плакару не постоји. Ја сам отац својих преминулих и бринем да ли тумарају међу странцима, не препознају ниједан уређај ни глас, само им је

облик стана познат. Наравно, смејем се себи самом, том стајању на улици у којој смо живели, лажима које ћу рећи жени када ме пита где сам био. Али знате какав је то смех – удара о зубе и упада назад у грло.

Сусед са првог спрата иде право ка мени, у полумраку клима главом, као да је ко зна чему климнуо.

– Идите одавде, комшија, на крају ће позвати полицију.

– Ко? – питам и одлазим до Вјатрачне улице.

Тамо где је била фабрика налази се нова зграда са минимаркетом „Жабица“ у приземљу, немам довољно пљувачке у устима да пљунем.

ПАВЕЛ СОЛТИС (Paweł Sołtys, рођен 1978. у Варшави), пољски писац и музичар, познат као Паблопаво. Поред вишеструких номинација за музичке и књижевне награде, 2018. додељена му је награда „Марек Новаковски“ за дебитантску збирку кратких прича „Микротици“ (*Mikrotyki, Czarne, 2017*).

Марија Луковић

Ксавери Стањчик

ПЕСМЕ

Превеле с пољског Александра Војташек и Мила Гавриловић

© Xawery Stańczyk

КРЉУШТИ И ПЕРО

Огорченост деце након скидања крљушти са очију је изненадна, неподношљиво једва осетна. Испод крљушти опет су само крљушти и тако до смака света или постања, иако глатке површине све прецизније рефлектују блесак зидова небодера, груде прљавог снега, рекламна платна, чак и руке, и нежно погнуте главе.

Ионако нема живота на месецу: пробијање мозга као трепанација лобање или клистир, или крст, увек се могу скужити уз осмех који следује уз поучну басну, успаванку, сажвакану и испљунуту лекцију, док је горчина марљиво урађен домаћи задатак.

Слободна алузија на метафору „Обојене птице”.

Шљокичaste крљушти шкрипе под ђоновима
на игранци исто као под коленима,
немоћно баченим на кухињски под.
За време распуста деца их узбуђено скупљају
на игралишту, имају више среће
од вршњака из Сирије – можда због крљушти
божићног шарана чуваних у новчанику –
јер унутар крљушти увек се налази исто оно

месо које је загризло мамац
разумевања сна или сна о разумевању
што је за огорчену децу ионако једно те исто.
А ако се у складу с теоријом еволуције
међу крљуштима нађе беспомоћно перо
прелогано, препахуљасто, мекано,
или напротив – пренакострешено,
биће обојено у лепе боје.

Превела А. В.

СВИЛА

Песма „Свила“ (Jedwab) заправо је обрада песме истог наслова, коју изводи бенд Европске руже,

Манимо се свилених
хаљина, па у продавницама половне робе
може се наћи толико финих ствари,
куће за нашу децу.

Наша обична, сива тела
нису уопште тако ружна,
негујемо кожу свакодневно,
користећи креме из *DM*-а.

Наше монохромне живце
не протреса лудило екстазе**
Проживљавамо свакодневне драме,
далеко од великих страсти.

Иако траје трка пацова
одржавамо се на површини
кад увече уморни падамо
на кревет, гледамо серије

мада се односи и на чувено место у североисточној Пољској.*

пре спавања или пре секса,
изгледа да напoкoн знамо како се живи.
Око нас је много малих,
злих људи, истих као
ми.

Стварамо свој сопствени пакао.
Желимо да чујемо напoкoн нешто лепо.

* Једвабне – место у ком су Пољаци 10. јула 1945. организовали погром и неколико стотина својих јеврејских комшија живе спалили у једном амбару уз прећутну подршку немачког окупатора. Тај догађај је обзнанио историчар Јан Томаш Грос у својој књизи „Комшије” (*Sąsiedzi*, 2001), што је изазвало шок у јавности, јер је тиме доведена у питање до-тадашња слика о Пољацима као о искључивим жртвама рата. Јавна расправа о том догађају засигурно представља једну од најважнијих дебата о новијој пољској историји. (Прим. прев.)

Превела А. В.

ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ ИЗ ЗБИРКЕ „ГОВОР МРЖЊЕ“

ИЗВАН ИСТОРИЈЕ

Мој прадеда је страдао пред сам крај рата,
највероватније у једном од бухенвалдских логора,
пре тога у Мителбау-Дори и у Нацвајлеру у Француској,
мада је најпре логоровао у Аушвицу,
ухапшен у Ченстохови због активности у партији –
раније је лежао – у слободној Пољској – због штрајкова.

Превела М. Г.

МИСЛИО САМ ДА САМ БИО НЕКО ДРУГИ

Варошица је била запарложена, загушљива, учмала
развучена дуж железничке пруге, окружена шумом.
Уроњена у прашину коју су дизали аутомобили
што су поскакујући јурили песковитим улицама.

Незграпне куће дичиле су се сателитским антенама,
први графити славили су фудбалере Легије, белу расу,
мушке гениталије и мржњу према полицији.
У оквиру штедне ноћу се није палила улична расвета.

У оквиру декомунизације затворени су дом културе и биоскоп,
у оквиру редистрибуције крали су се радио-апарати из

аутомобила.

Пси су лајали превише гласно да би се на њих обраћала

пажња,

а људи су превише знали једни о другима да би се поштовали.

Као дете, скупљао сам жирове, кестење, шкољке,
поштанске марке и лименке од пива. После сам скупљао
камење у џеповима и ситнину за пиво. После сам се
покупио и побегао, да се никад не вратим.

Скоро као у *Трејнсиошинју*, само без дроге
и без великог новца. Сасвим без новца.
Без саундтрека са Игијем Попом, Луом Ридом, Брајаном Ином.
Најтклабинг од улаза до улаза с флајком „старогардске“.

А све узалуд. Батргајући се напред,
сваки час бих изнова доспевао на почетну тачку.
Морао сам дуго да тапкам у месту, гледам иза себе,
да се не бих саплео о сопствене ноге.

Превела М. Г.

ЈЕЗЕРО И ГРАД

Замисли језеро. Улазиш у њега полако,
остављајући за собом пешкир разасрт на плажи.
Тамо високо виси сунчев медаљон
и пржи лишће дрвећа. Ти ипак улазиш
у благу хладноћу, која ти доноси олакшање.
Постепено урањаш у њу листове, бутине, стомак,
цело тело. Тамо на доку лабуд
одсутно посматра како почињеш да пливаш,
док рукама растерујеш масу тихе стихије,
на чију се површину тренутак касније сам спушта,
да би га таласи носили, све даље од обале.
Вода нема ни сећање ни свест,
неће ти замерити силовите ударце

којима јој раздвајаш масу; сраста муњевито,
чим одмакнеш, а на површини неће остати ни шав ни краста.
Ако погледаш у дубину, видећеш само песак,
обичан, сиво-златни, ту и тамо камење или алге;
нећеш тамо наћи друго дно, вода је искрена,
и у својој прозирности ништа не скрива.

Сада погледај град на језеру:

ту су зграде, калдрма, зидови – спаја их сећање,
химерична сестра историје. Овде се за седамдесет година
променило готово све, а упркос томе оквир
у који је смештен провинцијски пејзаж
остао је исти. Можда се продавнице разликују,
сада их држе други туђини, другог порекла,
језика и вероисповести; то је небитно.

Прозори на радњама туђина разбијају се исто
и у станове туђина пожар се подмеће исто
као пре седамдесет, осамдесет година.

У облацима дима од петарди које пуцају испред кафића
осећа се исти резак мирис погрома, а камење
које светина баца добро зна правац свог лета.

Сада погледај мртвог дечака на улици: леш
се помера, устаје. Иде да убија,
да се свети живима, иако није вампир.

Покреће га снага других, слично као и он – мртвих,
али за разлику од њега – још увек топлих, у којима још тече крв.
Они одавно нису живи, а можда никад и нису живели,
па због тога сада жуде за осветом.

Они знају да туку; можда им је то једина страст.

Овај град на језеру могао би исто тако
да буде град на брду, град у равници,
метропола у долини реке или село окружено пољима.
Свуда лете петарде и каменице, пуцају стакла у прозорима,

пролива се крв, а полиција стиже кад је већ прекасно,
и починиоци су нестали; остали су само симболи на зидовима.
Тужилац ће их назвати симболима среће; заиста,
пружају сурогат среће онима који их цртају.
После ће их снег покрити или ће их опрати обилне кише,
вода ће још једном показати своју великодушност,
док све трагове односе потоци, брзаци, реке,
у језеро. Замисли језеро.

Превела М. Г.

КСАВЕРИ СТАЊЧИК (Xawery Stańczyk, 1985), песник, социолог и антрополог културе.

Објавио је две књиге песама „Пиратско благо“ (*Skarb piratów*, Lampa i Iskra Boża, Warszawa 2013) и „Дилуј с тим“ (*Handluj z tym!*, Lampa i Iskra Boża, Warszawa 2015), од којих је прва, дебитантска, изазвала велику пажњу критике и читалаца и била номинована за престижну књижевну награду „Нике“. У другој се поигравао са књижевном критиком тако што је „вређао интелигенцију читалаца и на тацни давао све алузије и референце којима се користио“. Поред песама пише молбе, извештаје, научне и новинске чланке. Предаје на Институту пољске културе Варшавског универзитета, на ком је одбранио докторат о алтернативној култури у Пољској.

Као активиста удружења „Мој Град, А у Њему“ (*Miasto Moje A w Nim*) бори се против рекламног хаоса који ружи изглед јавног простора. Повремено наступа као перформер и вокално се испољава. Живи у Варшави као пролетер.

Ксавери Стањчик је љубазно уступио право Мостовима да објаве и превод песама из његове треће, још необјављене збирке „Говор мржње“ (*Mowa nienawiści*).

Мила Гавриловић

Доминика Словик

ЛИПОВЈЕЦ КОЛОНИЈА

Превела с пољског Катажина Ева Стојичић

© Dominika Słowik

Од давнина смо живели у селу. Знали смо како се зове јер је поред пута стајала зарђала табла са натписом „Липовјец-Колонија“. Они који нису знали да читају морали су да поверују другима на реч. Баш нико није знао одакле нам та табла. Моја прабаба је причала да је табла, када је она била дете, већ била ту, сва зарђала – и изгледала је веома старо.

Живели смо у нашем селу потпуно сами. Дакле – око нас није било никога, само ми, Липовци. Сви су знали да ван села не постоји ништа друго. Тако је било одувек.

Док се једног дана З. није задубио у мисли.

– Тамо би морало да има нечега! – изјавио је.

Хватали смо се за главу и жалили његову жену јер је он скроз полудео у тако озбиљним годинама. Ипак, није престајао да прича о томе.

– Тамо је велики свет, а ми смо се заглавили у овој вукојевини. У овој недођији.

Климали смо потврдно главом, само да га не бисмо изнервирани.

Једног јутра завезао је два конопца на платнену врећу и ставио је на леђа попут ранца. Сломио је једну дебелу грану на јабуци

која је расла поред његове куће и ољуштио јој кору како би боље легла у руку. Тако припремљен, кренуо је раном зором. Посматрали смо га скривени иза завеса док је, подупирући се штапом, бодро корачао путем.

Није био први који је напустио село. Већина нас је то чинила, обично током лова или кад бисмо отишли да беремо вргање или лековито биље. Нисмо се ипак нарочито удаљавали, јер даље једноставно ничег није било.

– Тамо нема ничега – слегнула је раменима моја мајка гледајући како се кријем иза завесе и посматрам З, док је напуштао село.

Климула сам главом. Наравно да тамо нема ничега.

З. се вратио касно увече, веома уморан.

Наредних дана би сваког јутра кретао из села, увек у другом правцу. Долазио би увече, уморан као пас.

– Од тог пешачења једва гледам на очи – објашњавао је.

Једног дана је на леђа, изнад вреће, закачио ћебе урољано као палачинку.

– Стићи ћу даље ако се не будем враћао да ноћивам.

Од тог тренутка нестајао је на дуже. Понекад на три дана, понекад на пет, а једном се није вратио читаву седмицу.

– Па тамо нема ничега... – понављали бисмо све тише, јер нам је било жао његове жене.

А онда се једном уопште није вратио.

Испрва нисмо томе придавали значај, али његова жена се мало више забринула.

Ипак, дани су пролазили, а З. се није враћао.

– Можда су га појеле дивље животиње – ковали смо теорије.

– Или је залутао – претпоставио би неко.

Не знамо ни када смо почели ишчекивати З. Неприметно, један по један, шуњали смо се крај села и гледали у даљину у нади да ћемо приметити његову силуету која корача подупирући се о грану.

Не знам ко је први бојажљиво рекао:

– Можда је тамо нашао нешто...

– Тамо нема ничега – подсетили бисмо га, али од тог трена све чешће бисмо чули тај шапат, пун немира, успутан, како вреба у забаченим деловима башта и на крају села: можда је нашао нешто? Да ли је нашао? Тамо нема ничега...

Неки од нас су почели да одлазе у лов, враћали би се понекад веома касно и без дивљачи, правдајући се да су чекали животињу, али „ниједна није наишла“. Док су то говорили, спуштали би стидљиво главу, јер у нашем селу скоро нико није умео вешто да лаже.

Све док се једног дана није вратио З. Уморан и још исцрпљенији но обично. Ишао је полако путем. Жена му је потрчала у сусрет. Бацила му се у наручје и нешто прошапутала на уво, упитала га нешто. Он ју је одмакао од себе, погледао је пажљиво у лице и одмахнуо главом.

Од тог тренутка З. више није напуштао село.

Сви смо помислили да га је то његово путовање излечило. Полако смо се вратили у колотечину, заборавили на нервозу и ишчекивање, који су у последње време биле чести гости у нашем мирном селу. Уживали смо у миру све док нису почеле да нам нестају ствари.

Тада смо схватили да опет једно извесно време нисмо видели З.

Отишли смо код његове жене. Седела је у дворишту и черупала кокошку.

– Опет је отишао?

Завртела је тужно главом загледана у мртву коку.

– Ван села је, крај пута – рече након дуже станке.

Ћутали смо.

– Али тамо нема ничега... – рекла је одједном веома тихо и плачљиво, гледајући нас сузним очима као да је чекала наш одговор.

З. је градио кулу на крају села.

Кула је изгледала као кичма ишчупана из шије циновске гуске. Поред пута је нагомилао огромну хрпу гвожђурије и дрва. Могли смо да препознамо набацане ствари, које су нестале из наших дво-

ришта. Толико је био обузет послом да нас није ни приметио. Још неколико тренутака смо стајали без иједне речи, након чега смо се разишли и вратили кући.

З. је градио кулу заиста дуго. Неколико година. Некима од нас избиле су прве седе длаке. З. се још видљивије згрбио. У неколико наврата је кулу рушио ветар, понекад су се нови спратови њихали и обрушавали од сопствене тежине. Ипак, неуморни З. би је изнова градио, поправљао и надограђивао како би била још виша. Када је стајао на највишем спрату, гледан одозго изгледао је као малена тачкица.

– Колико мисли да иде у висину? – запиткивали бисмо све узнемиренији.

Једног дана је З. стигао под облаке. НепокOLEбан, радио је у загрљају хладне, млечне магле. Био је чак живахнији и веселији него обично.

– Скоро па готово – шапутали бисмо усхићено.

Иако смо се правили да нас се то не тиче, немир се увукао у наше домове.

Једне вечери З. је рекао својој жени:

– Дошао је час. Сада чекамо да се разиђу облаци.

Међутим, облаци дуго нису одлазили. Покрили су небо на неколико недеља. Из дана у дан спуштали су се све ниже обавијајући кулу са свих страна као да су желели да исисају коштану срж из ове чудне птичје шије.

Чекали смо. Наш сеоски живот се на први поглед одвијао потпуно нормално, а ми смо се и даље хватали за главу чим угледамо З, иако би нам поглед бежао на крај села, где је кула бацала црну сенку и пела се под облаке.

Једног јутра смо се пробудили, а небо је било ведро и плаво. Кула је сада већ била толико висока да јој се није видео врх. Тога дана нисмо се ни правили да нас занимају наше дневне обавезе. Сви смо кренули на крај села. З. је већ стајао тамо. На рамена је упртио своју стару врећу. У врећу је ставио сендвич и боцу млека. Сигурно ће огладнети током вишесатног пењања.

– Са куле ћу све видети! – рекао је раздрагано, плуноу у шаке и полако отпочео свој пут ка врху.

Стрпљиво смо чекали. Ретко ко се оглашавао. Гледали смо у З. све док није постао сасвим мали и нестало у гушчјој шији. Прошло је подне, ближило се вече, а З. се није враћао. Некима од нас досадило је да чекамо, па смо полегали на траву и заспали на позном сунцу.

Одједном се пронео нечији узвик.

– Ено га!

И заиста, горе смо угледали маленог З. Како предано пузи назад. Сунце је почело да залази и кула је поцрвенела као жар – као да је гушчју шију облила крв. Стопала З. су додирнула земљу када је пао први сумрак.

– Шта видиш, кажи: шта???? – бацили смо се на њега, јер нисмо могли дуже да се уздржимо од радозналости.

З. није одговорио, само је одвезао врећу с леђа и извадио полупразну флашу млека. Приљубио се уз њу и гутао течност, а његова Адамова јабучица померала се горе-доле као да му се неки велики камен заглавио у врату. Био је јако жедан након вишесатног спуштања низ кулу.

Напокон је одлепио флашу са усана и слегнуо раменима:

– Тамо нема ничега.

ДОМИНИКА СЛОВИК (Dominika Słowik, 1988) пољска књижевница, филолог хиспаниста. Ауторка два романа: *Atlas: Doppelgänger* и *Zimowla*, номинована за књижевне награде Гдиња и Политикин пасош. Рођена је у месту Јавожно, живи у Кракову.

Катажина Ева Стојичић

Лукаш Сускјевич

КОСИДБА

Предео с пољског Милорад Миљаковић

© Łukasz Suskiewicz

Имао сам дугове. Много дугова. Не би ми помогло чак ни када бих опљачкао банку. У селу су били католички свештеник, поп, рабин и пастор. Зато што су у селу живели: Пољаци, Јевреји, Чеси и ми. Хиљаду људи и четири духовника. Није ни чудо да су се закачили: у људима расте мржња, расте до те мере да се главе натопе као мокре крпе и почињу да цуре. Прво тек покоја капљица, па кап, кап, затим све пуца и тече. И тада је неко рекао: слободна Украјина. Звучало је лепо, јер Украјина никада није била слободна. Украјина је и трпела, и борила се, и била је издата, али никада није била слободна. Немци су нешто обећавали, али им нико није веровао, као што се не верује змији или вуку.

Дуговао сам још четрдесет прве – Јеврејима. Фонгтман је ишао за мном и стално ме је питао: када ћу му вратити дуг, да ли већ имам камату, да ли могу да му дам краву у залог. Како је човек могао да воли Јевреје када су они чинили све да их не волите. Фонгтман ме је мучио и узнемиравао. Кад год бих излазио из куће, освртао сам се – да не седи негде под плотом, спреман да јадикује.

Раније сам га чак и волео, али када сам позајмио од њега новац, испоставило се да је такав какав јесте: досадни Јеврејин који ме прати попут цукеле. На крају сам му рекао да му нећу врати-

ти дуг уколико ме буде пратио. Претио ми је судом. У крчми је причао да сам зликовац и да је боље да ми се не позајмљује, јер не враћам дугове, што није било паметно, али одакле сам могао да му вратим? Могао сам само да позајмим од неког другог како бих вратио дуг Фонгтману, а од кога сам могао да позајмим ако је Фонгтман испричао свима да не враћам. Све то је очигледно стигло до мене, јер за украјинска села важи то да у њима нема тајни. Уколико је нешто речено, то пре или касније од куће до куће ветром ношено, као мирис или дим, стиже до свих ушију.

Касније су одвели Јевреје. Једног дана дошао је одред и наредио свим Јеврејима да се окупе на тргу. Чим сам видео тог есесовца и камион, празан и црн, одмах сам знао да Јевреје нећемо више видети. Причало се да ће они радити и живети заједно у специјалним логорима, међутим, било је довољно погледати есесовца и камион да бисте схватили да су то лажи у које људи верују јер то желе. Ако би се на тренутак замислили, не би веровали. Чудио сам се Јеврејима. Окупили су се на тргу. Есесовац је наредио да дођу, и дошли су. Другачији су Јевреји од Украјинаца и Пољака. Украјинци и Пољаци не би дошли. Разлили би се као просута вода. Докопали би се шума, ливада, поља и река, тамо би се утврдили у осећању неправде, преварености и понижења, све док једнога дана, када би се заситили тог осећања неправде, преварености и понижења, не би испливали како би умрли на неки спектакуларан и ирационалан начин. Јевреји су дошли на трг с коферима, торбама и уредно сложеним ћебадима. Видео сам како нестаје моје дуговање Фонгтману: седао је у камион, а иза њега његова жена и ћерке. Фонгтман је гледао према мени. Као да је већ тада знао да ми дуг неће наплатити.

За Јеврејима нико није туговао. А чак и да јесте, о томе се гласно није говорило. Истог дана када су их одвезли сељаци су се окупили у кући Шишке – Андреховича. Сазнали су да су Јевреји закопали злато у кућама. Зато смо копали по земљаним подовима, разбијали каљеве пећи, расецали намештај, претресали оставе. Али ништа нисмо нашли. Ипак, сумњало се да су неки и нашли,

само нису поделили с другима. На крају смо се вратили кућама посвађани. Сваки од нас је сумњао на остале да крију злато, и због осећања неправде нисмо се ни руковали на растанку. Враћајући се кући, видео сам Пољаке, који су тек сада ишли до јеврејских кућа, и помислио сам како нас они сад сигурно мрзе. Њихови услови су конструисани тако да мрзе Украјинце. Сада ће мислити да смо покрали Јевреје јер смо раније дошли, и само ће се додатно учврстити у својој мржњи. Те ноћи сам, ни сам не знам због чега више, да ли због онога што сам видео на тргу, или због тога што у јеврејским кућама није било ничега, пио докасно, урлао сам на жену, децу, шутнуо пса, разбацао тањире, шоље, есцајг, и на крају изгубио свест.

Тада је речено: слободна Украјина. Напокон. Заслужили смо. Дуго смо то чекали. Украјинци морају имати своју земљу. Свиђало ми се то. Желео сам Украјину. Али је исто тако речено: без Пољака. Пољаци су као зараза. Пре или касније рећи ће: Украјина је наша. Наша су имања, колоне, вртови, палате. И узеће нам Украјину. То ми се већ није свиђало, јер је моја баба била Пољакиња. И моја деца су била напола Пољаци. Речено је: Пољаци морају да нестану, како би могла да постоји Украјина. У то време сам имао нове дугове. Дуговао сам Пољацима, Украјинцима и Чесима. Да у нашем селу живе Вијетнамци, сигурно бих дуговао и њима. Имао сам дугове, иако нисам пио више од других. Земља ми је била лоша: рађала је спорије, мање и слабије. Као да ме је Бог искушавао. Питао је: Шта радиш, Тарасе, да ли ћеш веровати у мене ако ти усеви расту спорије, мање и слабије него комшијама? Шта ћеш урадити, Тарасе, ако не будеш могао деци да обезбедиш храну? Да ли ћеш веровати у једнога Бога, сведржитеља, творца неба и земље? Моја земља је била превише растресита, пуна песка, а земља мог комшије је била црна и густа. Тако је одредио Бог, гледајући мене и мог комшију. Зато сам и позајмљивао од свакога од кога сам могао. И убрзо се испоставило да се Украјинци, Пољаци и Чеси ни по чему не разликују од Јевреја: исто тако су ме опомињали да им вратим новце, узнемиравали ме, претили ми поли-

цијом, Немцима, судовима. Свима сам одговарао (тако како сам одговорио и Фонгтману): вратио бих вам када бих имао. Код мене расте спорије, мање и слабије. Шта ја ту могу? Бог вас воли више него мене.

Свако ко је држао очи отворене видео је да су Немци током године престали да буду оно што су били. Где год да су се појављивали у Украјини, били су господари неба и земље. Али сада, после лењинградске епизоде, некако су побледели, окрњили су се. Украјински сељак био је попут лакмус папира: у почетку запрепашћен, зауздан, затим припитомљен, док на крају није постао непослушан и саркастичан. Када су Немци престали да буду господари неба и земље, украјински сељак престао је да дрхти од њиховог погледа, а они који су помагали у одвођењу Јевреја су говорили: Украјина Украјинцима. Без Пољака, без Јевреја и без Немаца. Превише дуго смо чекали на то да не бисмо имали своју сопствену државу. Та земља је наша. Јер ако дозволимо и другима да живе у њој, ти други ће нас преварити. Покрашће нас. Нарочито Пољаци. Похлепни су, непредвидљиви, егоистични. Њихова мегаломанија је апстрактна, без основа у реалности. Украјинци, који су држали немачке штитове, желели су да се отарасе Пољака, јер нико не угрожава Украјину толико као пољске претензије, разочарања и незајажљивост.

Тада је код нас дошла Крашевска, прва комшиница. Неко им је заклао пса секиром, а тело бацио пред врата. Шта да раде? Куда да беже? Крашевски није дошао, јер сам му дуговао паре па је престао да разговара са мном. Сматрао ме је за непријатеља, само због тога што га је Бог више волео. Током ноћи су у селу заклали три породице. Када сам у петак био на пијаци, пришао ми је Санич. Рекао ми је: имаш жену Пољакињу. Изнервирао сам се. Викао сам тако да се неколицина људи окренула за нама. Ко си ти, Саничу, да ми говориш такве ствари? Санич је одлазећи рекао: сам си тако изабрао, Тарасе. Сада је ово Украјина. И када је једном освојимо, никада је нећемо предати.

У то време Немци су одлазили. У шуми, поред мочваре, убили су триста Јевреја који су до тог тренутка радили. Украјинци су закопали тела. Цело село је брујало о томе, јер је наше село било такво – чим би неко нешто изустуио, то би пловило од куће до куће као какав папирни бродић, без обзира на то да ли је кућа пољска, чешка, украјинска или јеврејска. И када је запливао бродић са вешћу да су Немци убили Јевреје, схватио сам да наше село више никада неће бити онакво какво је било раније. Август више никада неће бити исти: време када је сваки човек, онај који се тек родио, или онај који ће сутрадан умрети учествовао у косидби. Сваки сељак који је имао више од десет година имао је у рукама косу. У августу смо били маса народа која се борила са хировима земље. Жене су правиле снопове. Деца су више расипала него што су преносила. Јели смо на ђебадима. А на крају смо пили и палили ватру. Али, ето, Јевреји су нестали као да је неко пуцнуо прстима, и шешир у ком је био постављен зец остао је празан.

Ноћу су код мене дошли Украјинци које сам познавао од детињства, који су тражили по шумама Јевреје, и који су спалили пољске куће у Запољу, и рекли су ми: ти, Тарасе, дугујеш људима новац. Имаш жену Пољакињу. Долази ново време. Старог више нема. Старо је било лоше. Ново је добро. Говоримо ти то, јер си ти паметан човек, Украјинац. Седео сам за столом и ћутао. Они су стајали. Гледали су ме. Рекли су: за децу можемо рећи да су украјинска, али жена већ није.

Те ноћи су убили Крашевске. Није се чуо ниједан пуцањ. Моја жена је плакала у кревету. Крашевску су у дворишту заклали вилама. Пушио сам цигару крај прозора. Видео сам како умире Крашевски. Дуговао сам му новац. Стигли су га код бунара. Месец дана са мном није разговарао. Раније смо радили заједно – коса уз косу. Када су отишли, комшије су претресле имање. Узимали су тегле, постељину, животиње. Голе ћерке Крашевских су лежале иза штале, покрај јабуке. Жена је у кревету јецала: шта сада да радимо, Тарасе, шта да радимо? Одговорих: оно што морамо.

ЛУКАШ СУСКЈЕВИЧ је пољски прозни писац, рођен 1977. године. Објавио је романе: *Етри Бикавер* (2009), *Зависности* (2015) и збирку прича *Микроелементи* (2016). Његове приче су се нашле у четири издања *Антологије савремене пољске приче* (2008, 2011, 2014, 2017). Живи и ради у Ченстохови.

Милорад Миљаковић

О КЊИЖЕВНОСТИ

Дагмара Луковић

ПОНЕШТО О ПОЉСКИМ НОБЕЛОВЦИМА

Ове године по шести пут (а не трећи, како је обавештавао Јавни сервис РТС) најпрестижнија књижевна награда – Нобел за књижевност – додељена је пољском писцу.

Као први, књижевну Нобелову награду је далеке 1905. добио Хенрик Сјенкјевич. Међународну славу донео му је *Quo vadis*, историјски роман написан 1896. године – прича из доба цара Нерона и почетака хришћанства. Књига је преведена на 57 језика, а објављена у чак 70 земаља. Ипак није истина (иако се ово често погрешно понавља) да је он управо за ово дело награђен Нобелом. Нобелова књижевна награда уручена му је за целокупно књижевно стваралаштво тј. за „изузетна достигнућа у епској књижевности и ретко виђен таленат који садржи у себи дух језика“¹. Хенрик Сјенкјевич је писац који је у неком смислу одувек и стално присутан на српском издавачком тржишту, а у складу с тим, и на читалачкој сцени. Преводи његових романа на српски стално се обнављају, а појављују се и нови преводи раније преведених дела². Наведимо ради примера: први превод романа *Quo vadis* на српски појавио се 1913³, објавила га је Издавачка кућа „М. Ј. Стефановић“ – књигу је превео Лазар Р. Кнежевић. Досад последње обновљено

¹ Сва цитирана образложења Шведске академије потичу са: https://pl.wikipedia.org/wiki/Laureaci_Nagrody_Nobla_w_dziedzinie_literatury

² Нпр. нов превод романа *У џусџињи и џрашуми* Милице Маркић (Хенрик Сјенкјевич, *У џусџињи и џрашуми*, Нолит, Београд 2003

³ У Хрватској књига је објављена годину дана раније, 1912. године. Објавила ју је загребачка издавачка кућа Књижаре Л. Хартмана.

издање *Quo vadis*-а изашло је 2011. године. Овај историјски – и у дословном, и у метафоричком смислу – роман 2014. године је објавила Издавачка кућа „Каирос“. У периоду од 1913. до данас књига је била објављивана двадесетак пута! Слично ствари стоје и са романом *Кроз њустинију и њрашуму* – прво издање на српском језику изашло је 1912⁴, а последње 2019. године⁵. У међувремену је овај роман објављен више од двадесет пута. О Хенрику Сјенкјевичу може се рећи да је био један од малобројних пољских писаца који су широм Србије обожавани још за живота. Доказ за то није само чињеница да је он од 1906. био дописни инострани члан Краљевске српске академије и што је готово цео његов опус преведен на српски језик, ни број издања његових дела, већ пре свега свечаности које су у Србији одржане поводом преношења његових посмртних остатака из Вавеја у Пољску⁶. Но вратимо се Нобеловој награди – у Пољској се Сјенкјевичевом Нобелу није обрадовала пољска списатељица Елиза Ожешкова, која се и те како надала да ће ова награда припасти њој.

Следећа Нобелова награда за књижевност припала је 1924. године, дакле 19 година касније, Владиславу Рејмонту за роман *Селџаци*. Дајући образложење своје одлуке, чланови Комитета шведске академије написали су: „Ради се о изузетном роману и најновијој књижевности, правом прозном епу. И без обзира на то што је, по свим карактеристикама, реч о националном епу, захваљујући богатству и једноставности у описивању земље и деце најближе тој земљи, овај роман постаје апсолутно универзалан.“ Осим награђених *Селџака*, (роман је, иначе, доживео неколико из-

⁴ Хенрик Сјенкјевич, *Кроз њустинију и њрашуму*, прев. Милорад Јанковић, Српска православна књижевна општина, Панчево 1912.

⁵ Хенрик Сјенкјевич, *Кроз њустинију и њрашуму*, прев. Ђорђе Живановић, Пчелица, Чачак 2019.

⁶ Сјенкјевичеви посмртни остаци враћени су у Пољску 1924. године. Преношени су кроз Швајцарску, Аустрију и Чехословачку. У свакој од тих држава пренос су пратиле свечаности и почести посвећене овом пољском писцу. Такође и у Краљевини СХС одржавале су се свечане академије посвећене Сјенкјевичу. У програму тих свечаности учествовале су знамените личности тадашњег јавног и културног живота (нпр. Р. Кошутић, Б. Нушић). Одлуком Министарства просвете у свим основним и средњим школама у Краљевини одржане су школске свечаности за ђаке и наставнике у част Сјенкјевича.

дања) српски читалац је имао прилику да прочита и преводе Рејмонтових краћих прозних дела, међу којима и приповетку *Кучка*⁷. Владислав Рејмонт није био 1924. године једини пољски кандидат за Нобелову награду – његов супарник био је Стефан Жеромски (такође превођен на српски језик). Шведски академици су ипак сматрали да антигермански ставови дискредитују Жеромског, па су награду доделили Рејменту, иако се гласно говорило да је Жеромски бољи писац.

Година 1978. поново доноси пољској књижевности највећу књижевну награду. Тада је Нобелову књижевну награду добио Исак Башевис Сингер – пољски јеврејски писац и новинар који је писао на јидишу. У својим новинарским текстовима углавном је користио надимак Ицок Варшавски. Сингер је 33 године живео у Пољској, касније је емигрирао у САД – али је до краја живота истицао своју блискост с Пољском. Треба нагласити да је овај писац у свим својим књигама описивао јеврејски живот у пољским штетловима, а никад се није надовезивао на јеврејско питање у САД (где је живео) или било где другде. Његово најпознатије дело је „Мађионичар из Лублина“. Нобелову књижевну награду добио је „за његово страствено наративно умеће које се, укореењено у пољско-јеврејској културној традицији, бави универзалним људским проблемима“. Сингер је присутан на српској књижевној сцени (на српском језику) почев од 1973. године.

Након две године, 1980. шведски академици одлучили су да Нобелову награду за књижевност доделе Чеславу Милошу. Он је добио Нобела за „коришћење бескомпромисне јасноће ради изражавања услова којима је човек изложен у свету оштрих сукоба.“ Чеслав Милош је дуго боравио у егзилу (тамо је и сазнао да му је додељена Нобелова награда) – али никад није прекинуо везе с Пољском. У свом говору у Шведској академији рекао је: „Честица сам пољске књижевности, која је релативно слабо позната у свету и тешка за превод. Окренута историји, увек пуна алузија, верно је

⁷ Владислав Рејмонт, *Кучка*, прев. Бранислав Ђирлић и Лазар Кнежевић, Сељачка књига, Сарајево, 1952.

пратила и прати људе у тешким тренуцима.“ Једно од најпознатијих дела Чеслава Милоша је есеј *Заробљени ум*. Милош је добио Нобелову награду исте године када је у Пољској основана *Солидарносћ*. Многи су у томе видели начин да се пружи подршка политичким променама које су се збивале у источном блоку. Како би то порекли, шведски академици одустали су од досадашње дискреције и обелоданили да се Милош као кандидат за ту награду појављивао на ранг-листама четири године уназад.

О популарности Чеслава Милоша код српских читалаца не треба много писати. Он је такође један од миљеника српских издавача – спада у најчешће објављиване пољске писце у Србији. За први превод на српски језик, објављен 1973. године, можемо захвалити Петру Вујичићу. За касније одличне преводе заслужна је Љубица Росић.

Касније, 1996. године, Нобелову књижевну награду освојила је Вислава Шимборска. У образложењу је речено: „за поезију која с ироничном прецизношћу дозвољава историјском и биолошком контексту да оживи у фрагментима људске стварности“. Шимборска, која је од половине педесетих била један од најбољих пољских и европских песника није написала велики број песама – објавила је свега неких 250 – но скоро свака је била песничко ремек-дело, а многе од њих заправо су својеврсни филозофски мини-трактати. Песникиња је тешко подносила гужву, јавне наступе и популарност која је дошла заједно са Нобеловом наградом (често је шаљиво говорила о „стокхолмској трагедији“). Вислава Шимборска је песникиња коју воле не само српски издавачи већ и преводиоци. На српску сцену увео ју је Петар Вујичић, који је дуго био њен једини преводилац, а потом су њене песме преводиле Бисерка Рајчић, Светлана Богојевић, Снежана Ђукановић, Зоран Ђерић.

Ове се године Нобелова награда за књижевност опет вратила у Пољску – 10. децембра 2019. Нобела за 2018. годину примила је Олга Токарчук, награђена за „наративну машту која са енциклопедијском страшћу представља прелажење граница као облик живота“. Она је једна од највећих, најчешће награђиваних и

најрадије превођених савремених пољских списатељица. Прошле године награђена је и другом значајном књижевном наградом – Међународним Букером. У Србији је њено стваралаштво познато и признато захваљујући доприносу њене преводитељке Милице Маркић. Мада, треба нагласити да је прве две приповетке Олге Токарчук *Сираниа*⁸ и *Орман*⁹ на српски превела Бисерка Рајчић. Осим у књижевном облику, у Србији је Олга Токарчук заживела и у позоришту¹⁰. Досад је трипут посећивала Србију. Говорећи о Олги Токарчук, морам подсетити да је 2013. године управо Олга Токарчук (заједно са Љубивојем Ршумовићем) отворила 58. Међународни сајам књига у Београду, када је Пољска била почасни гост. Тада је једна преводитељка јавно замерила Амбасади Републике Пољске да је на Сајам позвала трећеразредне писце. У међувремену су многи од ондашњих гостију – „трећеразредних писаца“ из Пољске – постали добитници престижних европских награда за књижевност – све до Нобела. Није то први пут да се с временом показало како треба опрезно и суздржано делити оцене и пресуде.

Преглед књижевних превода – подједнако с пољског, као и са других, односно на друге језике – показује да није ништа необично, а ни лоше нити тако ретко – да се након одређеног броја година појави нова верзија превода раније преведеног дела. Појављивање новог превода није по дефиницији критика постојећег превода нити напад на његов квалитет. Најчешће није ни покушај преузимања туђих заслуга ни присвајања славе првог преводиоца. Ради се углавном о потреби за новом интерпретацијом која произилази из другачијег естетског сензибилитета преводиоца, потребама коју намеће нова друштвена стварност или пак резултат неизбежних промена које се дешавају у језику и неопходношћу „осавремењивања“ језика превода (у пољским школама уз нека дела

⁸ Олга Токарчук, *Сираниа*, у: Свеске: часопис за књижевност, уметност и културу, нр 26, стр. 188-190, прев. Бисерка Рајчић Заједница књижевника Панчева, Панчево, 1995.

⁹ Токарчук Олга, *Орман*, у: Свеске: часопис за књижевност, уметност и културу, нр 26, стр. 190-192, прев. Бисерка Рајчић, Заједница књижевника Панчева, Панчево, 1995.

¹⁰ Једна њена приповетка доживела је и сценско издање. У позоришту Вук Караџић у Београду играла се представа „Акваријум“ у режији Олге Савин, која је настала на основу приповетке *Генерална проба*. Представа је играна неколико пута.

пољских аутора из прошлих времена, наведимо чак и Сјенкјевича, прилажу се интерни речници који омогућују данашњем младом читаоцу разумевање текста). Зато ме је веома непријатно зачудио коментар Бисерке Рајчић – искусне преводитељке: „Млађа генерација преводилаца пољске књижевности у Србији не изучава озбиљну пољску књижевност. Бави се лакшим савременим писцима, а своју библиографију допуњује преводима Гомбровича и Шульца на основу дела која су већ превели преводиоци старије генерације. А да не помињем да већ постоје преводи истих тих писаца. То се, између осталог, десило с мојим преводом *Трансатилантика* или *Порнографије* Петра Вујичића и Шульца професора Суботина.”¹¹ Дакле, значи ли то да је преводeћи поново роман *Кроз њусџињу и њрашуму* проф. Живановић допуњавао своју библиографију и крао славу Милораду Јанковићу? А преводeћи поново *Quo vadis* проф. Суботин је обогаћивао своју преводилачку библиографију поткрадањем Лазара Кнежевића, који је овај роман први превео? Имајући дубоко поштовање према пољским мајсторима пера, лично се веома радујем када „млађа генерација преводилаца пољске књижевности у Србији”, опет цитирајући одредницу Б. Рајчић, посеже за савременом књижевношћу. И уопште не мислим да су Олга Токарчук, Анджеј Стасјук, Шчепан Твардох, Јоана Батор, Пјотр Пазински, Павел Хиле, Кшиштоф Варга, Марго Рејмер, Вероника Мурек (и многи други писци, који су управо захваљујући тим „преводиоцима млађе генерације” постали доступни и српским читаоцима), опет цитирајући Б. Рајчић „лакши писци”. Ако би се сви преводиоци грчевито држали само признатих класика књижевности за читалачку публику у Пољској српска књижевност би се сводила искључиво на Милоша Црњанског и Иву Андрића, те иста та публика не би никада имала прилику да упозна савремене писце (нимало лакше ни у обради, ни у рецепцији) попут Милорада Павића, Драгана Великића, Горана Петровића, Давида Албахарија и других. Надам се такође да ће се на српској сцени,

¹¹ Aleksandra Wiczorkiewicz, *Opanować literacki XX wiek. Z Biserka Rajčić rozmawia Aleksandra Wiczorkiewicz*, w: *Czas literatury*, nr 2 (6), Kraków 2019, (стр. 11-17).

поред познатих и признатих сјајних имена пољске књижевности (и класика, и савременика) подједнако појављивати преводи исто тако сјајних младих писаца, који се тек боре за своју славу и позицију на књижевном звезданом небу. Преводиоцима – без обзира на то којој генерацији припадају – желим много шегрта у овом тешком и незахвалном позиву, много читалаца и награда, као и одговарајућа признања за труд који улажу у свако своје преводилачко дело.

ДРАМА

Станислав Игнаци Виткјевич

БЕЛЗЕБУБОВА СОНАТА

ИЛИ

ИСТИНИТИ ДОГАЂАЈ У МОРДОВАРУ

Превела с пољског Љубица Росић

Motto:

*Musik ist höhere Offenbarung als
Jede Religion und Philosophie*

Beethoven

*Посвећено
Марселу Стјароњевићу¹*

Л И Ц А:

БАБА ЈУЛИЈА – 67 година. На себи има хаљину браон боје. Носи наочаре.

КРИСТИНА ЧЕРЕШ – њена унука. Има 18 година. Црномањаста, веома лепа.

ИШТВАН СЕНТМИХАЉИ – композитор. Има 21 годину. Светлосмеђ.

¹ Марсел Староњевић – лекар, пулмолог, Виткацијев пријатељ.

БАРОН ХЕРОНИМ САКАЉ – елегантни фићфирић. Има 22 године. Црномањаст, веома жив.

БАРОНИЦА САКАЉ – његова мајка. Мала, мршава матрона. 58 година.

ТЕОБАЛД РИО БАМБА – брадат, црн човек. 57 година.

ЈОАХИМ БАЛТАЗАР ДЕ КАМПОС ДЕ БАЛЕАСТАДАР – око 50 година. Огроман, плећат, црномањаст човек. Дуга црна брада. На слепоочницама има мало проседе косе. Бџлав. Плантажер.

ХИЛДА ФАЈТЧАЧИ – 29 и по година. Риђа. Демонска. Оперска певачица у Будимпешти.

ИШТВАНОВА ТЕТКА – мала, сасвим обична старица.

ДОН ХОЗЕ ИНТРИГУЕЗ ДЕ ЕСТРАДА – 45 година. Шпицаста брада. Црномањаст. Шпански амбасадор у Бразилу.

ШЕСТОРИЦА ЛАКЕЈА – рмпалије са шпицастим брадицама, у црвеним ливрејама. Црне чарапе и црни гајтани.

ПРВИ ЛАКЕЈ БАРОНИЦЕ САКАЉ – тегет ливреја са црвеним посувращима. Сребрна дугмад.

Рађња се одијрава у ХХ веку у Мордовару, у Мађарској.

ПРВИ ЧИН

Салон у сџану БАБА ЈУЛИЈЕ. Намешџај је скроман, сџаромоган. Зидови окречени у бело. Плафон је џамнобраон боје, подоујрџи појречним џредама. На зидовима слике и минијајџуре. У позадџни широка засџакљена враџа излазе на веранду ојлеџену црвенкасџом лозом. У даљџни се виде брда, поосуџа свежим снеџом. Свеџли се ламџа са зеленим абажуром. За окруџлим сџолом сеџи БАБА ЈУЛИЈА с белом каџом, у хаљџни браон боје. Лево, са груџе сџране сџола, ИШТВАН СЕНТМИХАЉИ у сџорџском оделу, на џонетџ фоџељи. Пауза. Сџушџа се мрак. Поџом ноћ, месечина.

ИШТВАН:

Бако, хоћете ли да ми испричате нешто страшно, пре него што се Кристина врати – јако ми је досадно да је чекам. Најбоље оно што сте ми давно обећали, о Белзевубовој сонати. Сећате ли се, бако, како вам Кристина није дозволила да завршите, јер не подноси да слуша два пута исту причу.

БАБА:

Па, добро. Дакле, овако: овде, у Мордовару, некада је живео млади музичар, исти као ви, само мало, бар за оно време, ненормалан. Неки су сматрали чак да је блесав, али изгледа нису били у праву. Као дете познавала сам оне који су га видели. Он је стално, још од детињства, сањао о томе како да напише Белзевубову сонату, како ју је назвао – то јест, такву сонату која би апсолутно превазилазила све друге. И то не само Моцартове и Бетовенове сонате, већ све што је било и што је могло да буде створено у музици: такву сонату какву би сâм Белзевуб написао кад би био композитор. После тога је полудео: тврдио је да је лично познавао Белзевуба, да је путовао с њим по паклу. А био је – то значи, тај Белзевуб – наводно, сасвим обичан човек с црном брадом, помало старомодно обучен, слично као наш бразилско-португалски хидалго: Де Кампос де Балеастадар.

ИШТВАН:

Ко је то, бако? Али, зашто сте га упоредили с неким ко заиста постоји? Толико волим фантазију, неупрљану ни трунком животних оправдања.

БАБА:

Не допуштај себи такве ствари, јер и сâм можеш да полудиш – као онај. Стара сам, говорићу ти „ти“, тако је једноставније. Води рачуна да не увредиш моју Кристину – то ти нећу опростити; жива или мртва – осветићу ти се.

ИШТВАН (*сѝресе се*):

Ох – само не мртва. (*Озбиљно.*) Верујте ми, бако, да све само од новца зависи.

БАБА (*сѝроіо*):

Више бих волела да зависи само од твоје савести.

ИШТВАН:

Ах, боље је да не причамо сада о томе; дакле, шта је било с тим Белзевубом? Ко је тај хидалго?

БАБА:

Први плантажер винове лозе у Мордовару. Одмах се види да си овде одскора кад не знаш ко је Де Кампос. Тако су њих двојица ишли и ишли заједно, тражећи улаз у пакао који се, према старој мордоварској хроници, налазио у околини планине Цикла. Брадоња је изгледа причао младићу све детаљно – како тај пакао изгледа, као да је у њему ко зна колико пута лично био или у њему некада живео. Јадник, једино улаза никако није могао да се сети. Ха, ха! Полудела су обојица – то јест: нико у ствари није тачно знао ко је онај други. О њему се свашта причало. А младић је нађен обешен на каишу од панталона, крај улаза у напуштену јаму рудника бакра на падини планине Цикла. Наводно, носио је у себи клицу музичког генија.

ИШТВАН:

То је прилично незанимљива прича а, уз то, и доста кратка, драга бако – очекивао сам нешто боље. Пошто се уопште не зна ко је био тај човек, одакле је дошао и куда је отишао – морам рећи да нисам уопште тиме одушевљен. Могу се измислити десетине таквих прича на сат.

БАБА:

Могу се измислити и многе и далеко интересантније. Мордовар је место створено за то да се у њему догоди нешто необично. Чудне планине и чудни људи. А чак и они који долазе овамо морају да буду баш такви, а не другачији – такође чудни.

ИШТВАН:

Ја нисам уопште чудан. Да сам уметник – то знам. Можда нисам сасвим свестан шта значи бити уметник – али нема у томе ничег чудног. Компонујем јер морам – као што је неко други службеник у банци или трговац. Пишем ноте као што бих писао рачуне у књигама.

БАБА:

То ти се, Иштване, само тако чини. Не изгледаш себи чудно, јер си сâм утонуо у тзв. чудовишност коју ствараш око себе – пливаш као риба у води; само риба не ствара то у чему плива. Али, други ту чудовишност осећају: ја, Криста, а чак сви они на другој обали језера, наравно, говорим о сталним становницима.

ИШТВАН:

Не подносим их. Они ме осуђују. Сматрају ме готованом, ленштином која упропашћава имовину своје старе тетке. Да сам свирач у некој крчми на другој страни језера, обожавали би ме. Али, пошто учим у граду, завиде ми и зато ме баш презиру. Боља је наша страна језера.

БАБА:

Можда је то горе за тебе. Данас је боље бити на оној страни.

ИШТВАН:

Ах – доста ми је тих симболизама у норвешком стилу. Случај је хтео да на другој страни станује мноштво одвратних скоројевића, а на овој – неколико особа које су сачувале мало старих традиција. Не говорим то као сноб – мислим на традицију заиста важних ствари.

БАБА:

Да, да – тако се каже, али у ствари сасвим је другачије. Не знам само у које треба уврстити Де Кампоса. То је човек који не припада ни једној познатој врсти.

ИШТВАН:

Желео бих да га већ једном упознам. Мада...

Одмахује презриво руком.

БАБА:

Сигурно ће – као и обично – доћи код нас у суботу. Бацам му карте за целу недељу. Али не бих ти саветовала да се превише зближиш с њим. Прича се да његов однос према младим људима није увек био лишен тога што би се могло назвати нечим као...

ИШТВАН (*неспрљиво*):

Ох, мени се сигурно ништа неће догодити. Што се тога тиче, потпуно сам имун. Све што није естетски лепо за мене уопште не постоји.

БАБА:

Нажалост, људска природа је таква да оно што нам је у младости одвратно касније постаје страст која нас вуче на дно пропасти. Код нас у Мордовару је тихо као пред олују – и бојим се да се будући догађаји ваљају као гомиле облака над нашим хоризонтом судбинâ.

ИШТВАН:

И то ви, бако, која сте ме досад бодрили, говорите данас такве ствари! Баш данас кад ми је мир толико потребан.

БАБА:

За шта?

ИШТВАН:

У ствари, не знам.

БАБА:

Па зашто онда то кажеш?

ИШТВАН:

Можда је за то крив мој нејасан однос према Кристини. Осећам у себи просторно-слушну визију тонова коју не могу да ухватим у трајању. Као да у немоћним рукама држим лепезу и не могу да је раширим и угледам слику састављену од делова чији су сви комадићи готови. Видим бесмислене делове нече-

га као на лоше састављеном ребусу од коцки, али целину тога преда мном скрива некаква тајанствена сенка. Можда је то та Белзебубова соната, о којој је сањао онај свирач. Јер, заиста, то нешто, то што је у мени, чини ми се има облик сонате и као да је натприродно. Нисам мегаломан, али...

Са десне сџране, без куцања, улази барон ХЕРОНИМ САКАЉ, обучен у јахаће одело, с бичем у руци.

САКАЉ:

Бако: карте – и то брзо. (Љуби БАБУ у образ и издалека климне љавом ИШТВАНУ, који се, не усџајући, наклони.) Налазим се, како се то каже, у канџама демонске жене. Све је то банално, толико да вам се смучи – као у тричавом љубавном роману. И, шта има ново, маестро? Како твоја ремек-дела?

ИШТВАН (увређеним џоном):

Пре свега, нисам маестро, а друго, до сада нисам створио никакво ремек-дело...

САКАЉ (нимало збуњен):

Претерана скромност, маестро. Изволите, свратите понекад код нас на ручак – моја мајка обожава музику – чак и ту вашу: футуристичку. (Меша карџе и џовори.) Интересује ме како би изгледала наша легендарна мордоварска Белзебубова соната у футуристичкој транспозицији. Бако, изволите.

Пружа карџе БАБИ, која џочиње да их баџа. Иза засџакљених враџа веранге сџоји неџримећен РИО БАМБА са заџаљеном циџаром у усџима. Оџрнуџ је дуџом шџанском црном џелерином.

ИШТВАН (са закашњењем):

Хвала вам, господине Бароне, али ручавам код куће...

САКАЉ:

Ах, како је то тужно... И, шта видите, бако? Та дама пик је сигурно мој демон, поред деветке каро – еротских осећања (*певуши, а пошом декламује*),

Хиљаду љубавница имадох разних,
Хиљаду љубавница – схватате ли,
Ви, гоље с једном женом?
Хиљаду љубавница – зато ми херц
Увек излази у свим картама,
У злослутне пикове уплетен стално,
Свака од њих била је издаја ње,
Једине, праве,
Непостојеће, али управо те.

ИШТВАН:

Како вас није стид да говорите те бедне стихове? То је сигурно ваше дело.

БАБА:

Иштване, буди фин. Господин барон није навикнут на такво опхођење. Било како било, идеја те песме је веома лепа.

ИШТВАН:

Поезија није казивање мисли у римама, већ стварање синтезе слика, звукова и значења речи у некој форми. Али, ако је форма одвратна, онда се чак и најбоља мисао може огадити.

БАБА (*претиће*):

Иштване!

САКАЉ:

Не мари, маестро је нерасположен и зато говори тако учено, али неукусно.

ИШТВАН (*усијајући*):

Ако ми још једном кажете маестро...

САКАЉ:

Онда ћете вероватно сутра бити леш, господине Сентмихаљи. Погодио сам куглицу на клатну са удаљености од тридесет пет корака, а у борби сабљом нема ми равнога у читавом комитату².

ИШТВАН сега. С леве старне уштравава КРИСТИНА у зеленој хаљини и са наранџасто-црним шалом.

БАБА:

Измири ове младиће, Кристо. Замало очи да поваде један другоме.

КРИСТИНА:

Како да их измирим кад знам да сам ја, у ствари, разлог њихових свађа.

БАБА:

Кристо!

КРИСТИНА се умилиће.

САКАЉ:

Варате се, госпођице, ја сам у власти демонске жене. Дошао сам код ваше бабе по савет.

КРИСТИНА (*веома збуњена*):

Како то? Ах – уосталом, ја не верујем. То је одвратно.

ИШТВАН (*најло усшане*):

Не могу више то да поднесем. Морам да идем. Господине бароне, сутра излазимо на двобој. Место сусрета – стари рударски коп у подножју планине Цикла. Секунданти су непотребни.

² Комитат – немачки израз за жупанију у Мађарској.

САКАЉ:

Како ви кажете. Ипак, ја ћу довести секунданта: мог стрелца.

ИШТВАН:

Како хоћете – то ме се уопште не тиче. Ја то чиним само ради својих личних, уметничких циљева. Ви сте само сасвим случајан претекст.

САКАЉ:

Непотребна исповедања.

КРИСТИНА:

Они су полудели! Господине Херониме; ви, који сте нико и ништа, једино добро обучен никоговић који изврсно гађа и беспрекорно се понаша, ви се усуђујете да Мађарску лишите будуће славе!

САКАЉ:

Али, госпођице Кристина, ја сам дошао овамо само због карата. Нисам намеравао да вређам маестра. Кунем се да му ја нисам ривал код вас. Ипак, приморан сам да изађем да двобој.

КРИСТИНА:

Видите ли, господине Иштване, ви се инатите. Морате остати – свираћемо, импровизоваћемо у четири руке, као онда, последње недеље код ваше тетке.

ИШТВАН:

Те вечери сам био пијан. Био је то за мене несрећан дан, не помињимо га. Тада сам се заљубио у вас. (*Најло мења ѿон и ѿвори сасвим одлучно.*) Уосталом, у реду – остајем, али под условом да нећете задржавати господина Шакалија. Не приличи ми да будем с њим у истом друштву.

САКАЉ:

Ах – сувишна деликатност. А, уосталом, ионако је непотребна: вечерас сам заузет. И, како ствари стоје, бако, хоћу ли најзад сазнати шта ће са мном бити, хоћу ли успети да укротим свог демона?

БАБА:

Страшне ствари те чекају, млади господине. Ноћас ћеш убити црвенокосу жену, пред зору ћеш се и сâм убити, твоја мајка одузеће себи живот следећег дана предвече. Али ако не напустиш наше друштво – можда ћеш успети да спасеш све и себе. Ова ноћ је судбоносна.

КРИСТИНА:

Ја ћу вам правити друштво, господине Херониме – макар до јутра.

БАБА:

Како можеш...

КРИСТИНА:

Мислим да бих ради спаса од сигурне смрти овог младог човека могла да седим с њим до осам ујутру – у пола девет морам да идем у гимназију. Не видим ништа лоше у томе. Ионако не бих могла ноћас да спавам. Некако сам ненормално узбуђена. Господине Иштване, ви ми нећете то замерити.

ИШТВАН (*суморно*):

Не знам.

САКАЉ:

Не желим да због мене настану нови неспоразуми. Ја сам превише отворен према непозваним људима. Нека и сада буде тако. Морам да обавестим све да нисам заљубљен у госпођицу Кристину, а чак и да јесам, никада се не бих оженио њоме – ја сам сноб, свестан свог снобизма.

КРИСТИНА:

Да, али можете се сваког тренутка оженити госпођом Фајтчачи, певачицом будимпештанске опере, јер то је за вас већ довољно скандалозно.

САКАЉ:

Зашто одмах наводите име – то је тако вулгарно.

БАБА:

Нажалост, то зна цео Мордовар.

КРИСТИНА:

Разведени од ње и обасјани легендом скандала, даћете своје уморно срце некој девојци из добре куће, ради породичних и имовинских интереса.

САКАЉ:

Због сталне опасности од револуције и, с њом у вези, експропријације, ова питања играју све мању улогу у браковима наше сфере.

ИШТВАН:

Све то је ужасно досадно.

САКАЉ:

Ах, да – могу пуцати у себе свакога тренутка: изнервиран сам до лудила. (*Вади револвер.*) Нико ме не разуме. Ех, кад бисте могли да знате!

Приноси револвер слипоочници. ИШТВАН скаче на њеџа и покушава да му џа одузме. Боре се.

ИШТВАН:

Не одузимајте ми могућност за сатисфакцију. Не уврћите ми руку: ја сам музичар. Ионако вам то неће помоћи.

Ошима му револвер и сџавља џа у џеџ. Истџовремено кроз сџа-клена врашџа улази РИО БАМБА, оџрнуџ џелерином, с џиџаром у усџима.

РИО БАМБА (*не скидајуџи црни шешир са оџромним ободом; џиџара му је сџално у усџима*):

Пријатно је одморити се у вашем Мордовару после авантура по тропским морима и џунгли – али само тада. Свакодневни живот мора да има фатално дејство: паралишуџе. Морам да

изјавим да сам твој стриц, Иштване. Сада се зовем Рио Бамба и скупо ће платити онај ко ме другачије назове. Рачунам на дискрецију присутних.

ИШТВАН:

Ах, чико, сећам се као данас те ноћи на палуби „Силвије“ – био је то стари ратни крш, прерађен у трговачки брод, имао сам тада пет година. Стизали смо у Рио и ти си, расипни стриче, пушио свој вечни томпус, као и сада.

РИО БАМБА:

Ја сам лик из заборављеног сна. Али Мордовар је увек живео у мени. Морао сам да се вратим овамо. За ту могућност захваљан сам свом ортаку, Јоакиму Балтазару де Кампосу, који ће за тренутак стићи.

ИШТВАН:

Најезда бразилских плантажера на јадни Мордовар. Али шта нас се тичу доживљаји обичних људи? Код уметника они се претварају у нешто друго, добијају друге димензије и зато свака појединост из живота уметника има невероватну вредност, зато се за те појединости биографи интересују толико да то постаје чак смешно.

САКАЉ:

А овај господин већ сања свог будућег биографа, који ће проучавати тајне ове вечери у вези с његовим музикалијама! Уметност је играчка – ни гора, ни боља од других. Уздизање уметника у наше време доказује нашу декаденцију.

ИШТВАН:

Не одговарам вам, господине, јер смо тренутно непријатељи један другоме, према најглупљој друштвеној конвенцији која је икада постојала. Част је данас анахронизам – нико данас није у стању да прецизно дефинише овај појам.

САКАЉ:

Ипак, разговарате и даље са мном. И поред тога што говорите о части изаћи ћете на двобој са мном.

ИШТВАН:

Само и једино ради уметности. Потребан ми је било какав потрес који би ослободио у мени то што треба да напишем. Страшна сам кукавица – зато бирам страх, који ми шаље случај. Да сам еротоман, изабрао бих одрицање од једине љубави.

САКАЉ:

А да сте сладокусац, изабрали бисте гладовање. Три узрока на које материјалистички, псеудонаучни мозгићи желе да сведу религију.

ИШТВАН:

Неће свести. Религија се налази у истом реду с филозофијом, обрадом специфичних осећања интелектом, коју називам метафизичким.

РИО БАМБА:

Па, добро – али узмите, господо, на пример чињеницу мог повратка у Мордовар.

САКАЉ:

Какве то везе има с тим о чему смо говорили?

РИО БАМБА:

Можда и има. Али не признајем то идиотско држање за једну тему. Ето: у Бразилији ми је било, наводно, боље. А ипак, ни сам могао да издржим; искористио сам Јоахимову страст за мађарским винима и овдашњим планинама и допутовао. А уз то морам да вам поверим велику тајну: особа која ми је упропастила живот је баба Јулија. Десетак година млађи од ње, због ње сам извршио проневеру, за коју све до сада испаштам.

БАБА:

Да – нажалост, била сам његова љубавница и моја покојна ћерка била је његова ћерка. У младости сам била морално чудовиште, а физички толико привлачна да су људи секли вене због мене.

РИО БАМБА:

Она говори истину!

БАБА:

Између осталих ваш отац, господине бароне. (*Пошћуни мрак, планине у снећу светлцујау наранцастиом, а онда зимском месецемом светлошћу.*) И тако вечерас евоцирамо успомене нагнути над бунаром из којег можемо да захватамо шта желимо: јад и горчину или нектар и амброзију, или лек за душевни бол, чежњу и мучење савести.

ИШТВАН:

Да – то је типично мордоварско вече кад планине горе јутарњим руменилом и земља заиста изгледа као чудна планета, а не као место обичне свакодневице.

РИО БАМБА:

Одлично си то рекао, мој синовче. Желео сам да вас заинтересујем чињеницом која нема опште значење: да се чудноватост личних доживљаја учини својином свих – буђењем осећања лепоте мојих личних успомена. Али то се не може учинити. Свако живи затворен у свом свету као у затвору, а мисли да тај вечерњи облак који види у тренутку *замишљености над вечношћу* јури на небу и изнад другог човека – а тамо је можда ноћ без звезда, пуна разврата или одвратно светло подне у коме је успео добар посао.

САКАЉ:

Једноставно и помало нетачно сте то рекли, мој Рио Бамба, веома важну и зато ништа мање обичну чињеницу, апсолутну изолацију сваке индивидуе у свемиру.

ИШТВАН:

Ах, кад бих могао то да изразим у тоновима. Али стављам ноте на петолинијски систем као књиговођа бројеве у својим књигама, и за мене је мој посао мртав, мада се другима та музика допада. То је добро сачињена музика, али није уметност. Ох, како само разумем сада то што је хтео да напише такву

сонату као сâм Белзебуб! Одједном сам све то схватио. (*Кроз засѡакљена вратиа улази БАЛЕАСТАДАР у црном манѡилу и са црним шеширом са широким ободом; иза њеѡа, засад за ѡрисуѡне скривена њеѡовом ѡриликом, иде ХИЛДА ФАЈТЧАЧИ у црној бунди, без шешира.*) Ја не желим живот изражен у звуцима, већ једино да тонови сами живе и међусобно се боре за нешто непознато. Ах, то нико неће схватити!

БАЛЕАСТАДАР:

А можда ја то већ схватам? Можда ће се управо захваљујући мени догодити то о чему ви размишљате? (Сви се окрећу ка њему.) Добро вече. Молим вас, не мичите се. Не желим да покварим тај прави мордоварски штимунг, који је могућ једино у овим планинама.

БАБА:

Ето ти твог Белзебуба, Иштване. (*Гледа ХИЛДУ, коју нико досад није ѡриметио.*) Каква је то страна особа у нашем друштву? А можда ће ми баш она помоћи у провери моје кабале?

ИШТВАН:

Бако, не правите се наивни. То је демон господина Сакаља. Прекрасна жена, госпођа Фајтчачи – знам је само из опере. Има чудесан глас.

САКАЉ:

Хилда! Зашто си дошла овамо? Својим присуством трујеш ми једино место на коме сам могао да не мислим на тебе, подсећајући ме на сву реалност мога пада. Већ ми се чинило да сам успео да претранспонујем то у мордоварско-уметничку атмосферу.

ХИЛДА:

Доста – овде су страни људи. Нико те не пита шта осећаш. Има важнијих ствари.

ИШТВАН:

Како јој је другачији глас кад говори...

ХИЛДА (*обраћа се САКЕЉУ, показујући КРИСТИНУ*):

Видим овде некакво невино јагњешце које заводиш отровом који сам ти ја убризгала. Очигледно су ти такве жене потребне, шепртљо. Ох, како сам само несрећна! Тако се теши овај тикван, уместо да освоји моју душу, која је недостижна слаби-ма.

САКАЉ:

Хилда! уразуми се. Сада ја могу теби да кажем: овде су страни људи.

ХИЛДА:

Немогућност да се покорим човеку који у мени буди најдивљију страст – зар постоји нешто одвратније за жену могла стила?

БАЛЕАСТАДАР (*доишче руком њено раме*):

Али, госпођо Хилда, већ сте били на добром путу. Сетите се нашег првог разговора у винограду, у светлости поподневног сунца.

САКАЉ:

Јесте ли, господине, већ купили ту мрцину? (*Показује на ХИЛДУ.*) Јер, допадам јој се само ја.

БАЛЕАСТАДАР:

Нисам је купио и не намеравам, мада бих лако могао да вас надмамим у тој лицитацији, господине Сакаљ. Спрема се нешто много интересантније. Најглупља легенда увек има нешто истинито у себи: заснива се на некој стварности, макар симболично.

ИШТВАН:

Реците отворено, зашто сте дошли овамо из Бразилије?

КРИСТИНА (*ћраска у смех*):

Ха, ха, ха! Речју: ко зна нисте ли ви Белзебуб – то је смешно.

БАЛЕАСТАДАР:

Не смеј се, дете: толико је чудних ствари на свету, које су заборабили чак и становници градова. Понекад далеко на пла-

нинама или на непрегледним преријама пролети нешто и за-
качи се за нешто друго, правећи клупко неке нове, нереалне
стварности. Развити такво клупко...

ИШТВАН (*нервозно*):

Дакле, ко сте ви, у ствари?

БАЛЕАСТАДАР:

Ја сам Јоахим Балтазар де Кампос де Балеастадар, одгајивач
бикова у Бразилији, а овде код вас – плантажер винове лозе.
Ја сам и неуспели пијаниста – неуспели због једне љубави која
је, ипак, створила у мени нешто што ми не би дали сви кон-
церти света и слава.

ИШТВАН:

И, даље?

БАЛЕАСТАДАР:

Немојте мислити да желим да вас слажем. Није ме учврстио
у уверењу сусрет са овом женом, и то баш данас, три дана по
твом доласку, господине Сентмихаљи. Треба да ставите тач-
ку на ту мордоварску лепоту тихих штимунга, иначе ћете до
краја живота стављати знаке којима ће се дивити други, али
нећете доживети себе као уметника.

ИШТВАН:

Нисте ли ви заиста тај Белзебуб о коме нам је баба причала?
Не верујем ипак у толика чуда. Најчуднија ствар је уметност.

БАЛЕАСТАДАР:

Али не та коју ви стварате. То је та простачка чудноватост
којом толико данашњих уметника себе омамљује. Имају успе-
ха – свакако, али за двеста година нико их неће ни свирати ни
читати, ни пожелети да гледа. Они постоје зато да би огадили
људима и живот, и уметност. Од њих неће остати ништа.

ИШТВАН:

Ја не желим да будем један од њих. Више волим да престанем
да стварам. Мада би то било ужасно мучно.

БАЛЕАСТАДАР:

Не треба више било чега да се одричете. Боље је да рескирате све, или – или.

ИШТВАН:

Али како то да учиним? Шта да рескирам? Потпуно сам немоћан, јер не знам одакле да почнем. Можда да се попнем на стену, негде на Цикли, и да као идиот скочим доле или да највећом брзином трчим испред курира из Кошица или да попијем пет литара чешке вотке – ево доступних ризика.

БАЛЕАСТАДАР:

Ви сте кукавица? Зар не?

ИШТВАН:

Да – и шта с тим. Престаните да ме мистификујете.

САКАЉ:

У мени почиње да се буди ново интересовање за живот. Мада ужасно патим због те риђокосе бестије, тренутно не мислим тако црно о томе.

РИО БАМБА:

Покушајте да је пребијете, господине бароне. То понекад помаже у романима – можда ће помоћи и у животу.

САКАЉ:

Покушавао сам – лажне батине ништа не помажу. Не разумете ме, мој добри Рио Бамба. Она је моја и ништа ми не одбија. А, ипак, не могу да овладам њоме. Не знам шта је њена душа, не знам чак има ли је уопште. Како се може овладати нечим чега нема?

ИШТВАН:

Господо, можда касније да поразговарамо о томе. Овде су у првом плану заиста далеко интересантније ствари, које се могу посредно и вас тицати. Можда ће се све променити на до сада невиђен начин.

БАЛЕАСТАДАР:

Да – ја не лажем, не говорим симболично, ни у шта не верујем, мада се – како то да кажем – доста чудно осећам на овоме свету – али не тако да бих могао већ да поверујем...

КРИСТИНА:

У шта? У то да сте ви Белзевуб?

БАЛЕАСТАДАР:

Макар и у то – у недостатку нечег бољег.

КРИСТИНА:

То су јадна манијачка трабуњања...

БАЛЕАСТАДАР:

Чекајте, чекајте! Не треба бити превише велики реалиста у животу. Кад ми је Рио Бамба, стриц господина Иштвана, испричао читаву ту такозвану мордоварску легенду, само сам се смејао томе. Али онда сам почео да размишљам и размишљам о томе стално, непрестано и на крају ми је нешто унутра кврцнуло, нешто за шта сам подсвесно, као у сну, знао. Моја жена је престала за мене да постоји, мада – али није то важно...

БАБА:

То, то, то – баш то!

БАЛЕАСТАДАР:

Молим вас, не прекидајте. Осетио сам у себи нешто чудно, некакво уверење да знам одакле је све то и да морам да видим тај предео. Одмах сам, преко својих агената, купио овај виноград. А сада већ три недеље чекам овде Иштвана.

КРИСТИНА:

Ето вам, имате свог Белзабуба, господине Иштване. Ништа се не може.

БАЛЕАСТАДАР *(не обраћајући пажњу на њу)*:

Јер, коначно, није важно то да ли сам Белзевуб или не, што вас толико интересује, госпођице Кристина, важна је та соната. Ја сам у ствари пијаниста, само сам промашио професију у животу. Али увек сам сањао о некоме ко би отеловио моје идеје –

ни сâм не знам чак какве – осећам их у себи као велики набој за који нема фитиља ни одушевљења.

КРИСТИНА:

Е баш, нема фитиља, а довукао се овамо чак из Бразилије!

ИШТВАН:

Госпођице Кристина, причекајте.

КРИСТИНА:

Нови кандидат за чудака...

БАЛЕАСТАДАР (*завршавајући своје*):

А кад сам сазнао да у овом крају живи музичар, а уз то синовац мога Рио Бамбе, знао сам већ у ствари све. Јер, зашто је његов стриц постао код мене управник, зашто је Иштван као седмогодишњи дечак побегао из Рија у Пешту одмах по доласку? Зашто? Ништа није случајно. Треба само имати храбрости и покушати.

КРИСТИНА:

Покушати да ли се може случајно полудети – у недостатку бољег занимања.

БАЛЕАСТАДАР:

Можемо то и тако назвати. Али ако полудимо тако сви и све постане другачије, мада ће наши односи остати исти, ако једноставно променимо центар координата...

КРИСТИНА:

Управо сам положила аналитичку геометрију и ваша поређења неће ми импоновати. Таква промена центра координата некада је просто називана шашавост...

БАЛЕАСТАДАР (*ужасно изнервиран*):

Доста с тим невиним цвркутањем! Ово вече није случајно. Чекао сам све ово још тамо, у Бразилији. За време спарних ноћи у граду, кад је са улице врели ветар доносио звуке гитаре, или у тишини пампâ, док је моја породица давно већ спавала, сањао сам о тим вашим бедним брдима и затрпаном руднику, и о теби, Иштване.

ИШТВАН:

Али, ако се све оствари, то јест: ако напишем праву Белзебу-
бову сонату, онда ћемо можда отпловити сви у неку другу
димензију?

БАЛЕАСТАДАР:

Ако успем да пренесем на тебе то музичко чудо које потен-
цијално носим у себи, онда ћеш можда створити оно о чему
сањаш. Ја не могу: немам талента. Зато у легенди говоре о со-
нати коју би (акцент на „би“) компоновао Белзебуб, кад би и
тако даље... То није неверовање у могућност његовог реалног
постојања, већ у могућност компоновања – уз највеће изгледе
за то.

КРИСТИНА:

Мени се чини да Белзебуб није уопште могао да буде таленто-
ван човек, он је могао да направи све, али фалш.

БАЛЕАСТАДАР:

Човек! Али преко других је могао да преноси истину зла, по
цену да уништи њихов живот. А у уметности би могао да ства-
ра величину – али само у нашем времену, у доба уметничке
перверзије. Величина тих размера досад није постојала.

КРИСТИНА:

Понекад говорите о том Белзебубу тако да на тренутке заиста
почињем да верујем у његово постојање.

(Најло се подиже вихор. Пауза.)

БАБА:

Покварили сте предодређење, које ме у картама никада није
варало.

БАЛЕАСТАДАР:

Видите, бако, мени се враћање из карата никада није обист-
ињавало.

САКАЉ:

Нешто се од тога мора остварити. Ја више не подносим то понижење. Ако то не учиним, пропашћу много горе од тога што може касније да буде.

(Вади револвер из џепа замишљеног ИШТВАНА и пуца у јосиођу ФАЈТЧАЧИ, која пада. САКАЉ испрчи кроз врата десно усред ваздушних удара све јаче џланинске олује.)

БАБА:

И реч постаде тело! У име Оца, Сина, Духа – кимовица нек' се куха!

КРИСТИНА:

Боже – баба је полудела!

РИО БАМБА:

Позабави се другом особом, Кристо. Ја ћу освестити бабу успоменама.

(Милује БАБУ џо џлави и шајће јој нешто с џитаром међу зубима.)

ХИЛДА *(седећи на земљи)*:

Боже, он ће се убити! Ја га толико волим. Шта он од мене хоће? Умислио је да не познаје моју душу. Ко ће га излечити од тог лудила ако ја умрем.

(Најло пада на леђа. КРИСТИНА јој ојиијава џулс и џроверава да ли дише.)

КРИСТИНА:

Вероватно није жива – не чујем да дише. Тако је лепа, као анђелчић! Није могуће да је истина то што о њој причају.

БАЛЕАСТАДАР:

Дакле, вече је почело. Дођи, Иштване, идемо на mine на Монте Цикла. А ако тамо не нађемо пакао, наћи ћемо га у себи довољно да својом сонатом засенимо све Белзевубе света. Ни сâм не верујем у то, али некаква тајанствена сила, виша од мене и од свега, тера ме да тако говорим.

ИШТВАН:

Ах – каква срећа живети и мучити се у Мордовару! Осећам нешто што спаја давно усамљене звуке у некакву тему, коју још не чујем. Хтео бих да паднем на само дно моралне беде и да одоздо гледам своје дело како се узноси нада мноме као огромна кула у блеску аветињског сунца на заласку. Тада мрак може већ да буде у долинама мога живота.

БАЛЕАСТАДАР:

Дођи – управо је одговарајући тренутак. Али не заборави: ако пакао не нађемо ни тамо ни у себи самима, а испостави се да сам ја и даље само обични бразилски плантажер и неуспели пијаниста, онда ни реч жалбе ниједан од нас неће изустити. Пијемо јутарњу кафу на железничкој станици Уј-Мордовар и идемо на спавање. А онда обичан живот, као да се ништа није догодило. Обећаваш?

ИШТВАН:

Дајем реч.

(Излазе на средња вратића усред вихора. ИШТВАН узима црни ојрџаи и сиву сџорџску кафу с чивилука крај вратића.)

КРИСТИНА:

Лепо је почело. Једино је добро то што је тај Сакаљ престао да ми се допада.

РИО БАМБА *(свечано)*:

Не прекидајмо вече, право мордоварско вече, у коме се чудишност преплиће са обичношћу у диван венац тренутака,

вечних у својој лепоти. Ох, обичности, хвала ти – без тебе не би било ничега чудног на свету! Дај вина, Кристо.

Већар све јаче дува. КРИСТИНА устаје и оглази лево.

ДРУГИ ЧИН

Подземље у најушћеном руднику Цикла, уређено попућ фантасичној пакла. Право је удубљење међу стубовима. Враћа иза левој стуба, са леве стране. Необичне фошеље и софе. Све је у црној и црвеној боји. Ошћи ућисак демонској кича ућановâ за забаву, повезан с нечим заиста необично нећријатним, па чак и оћасним. У ниши између стубова, на малом узвишењу, клавира. Кроз враћа лево улазе: БАЛЕАСТАДАР и ИШТВАН. Први је обучен као у I чину, грући носи црни каћућ с поћићнућом краћном и сиву сћорћску каћу.

БАЛЕАСТАДАР:

Ето, видиш, Иштване, мада све не одговара нашим захтевима – има нечега у свему томе. Истина, овај пакао можда превише подсећа на некакав париски кабаре или чак на Салон ди Ђоја у Рију, али несумњиво има нечега. Чини ми се да се налазимо у Сали за психичке тортуре.

ИШТВАН:

Мени то личи на једну од такозваних демонских сала у Ес-Бу-да-Вару у Пешти.

БАЛЕАСТАДАР:

Истина, није првокласна. Али мислим да је такав пакао о каквом смо саћали у стварности не само незамислив, већ и неуништив. Али замисли: ући у засућу јаму у унутрашћности планине Цикла крај Мордовара и наћи тамо макар париски или

будимпештански кабаре, то се такође може сматрати неком врстом чуда. Зар не?

ИШТВАН (*незадовољно, прикривајући сѝрах*):

Наравно, тако је. Ипак, осећам се мало другачије. Оно вече изгледа ми далеко бар некаквих пет година. Изашли смо оданде у осам, а сада је дванаест ноћу – четири сата: време ми се страшно одужило.

БАЛЕАСТАДАР:

И мени – али није то ништа. Једноставно, бојиш се?

ИШТВАН (*околишно*):

Нешто се комеша на самом дну мога бића. Постао сам некаква пећина, пуна пукотина из којих вребају утваре. Али то још нема везе с музиком. Бескрај дели моју властиту форму од онога чиме треба да буде испуњена...

БАЛЕАСТАДАР:

Немој непрестано да наклапаш – видећемо шта ће даље бити.

Иза фантасѝичне ѝурѝурне софе, десно, ѝојављују се двојица ЛАКЕЈА у црвеним ливрејама, са шѝицасѝим брадицама. Излѝегају мефисѝовски. Прилазе БАЛЕАСТАДАРУ и ѝоворе истѝовремено, клањајући се.

ЛАКЕЈИ:

Monseigneur!

Осѝају савијени.

БАЛЕАСТАДАР (*ИШТВАНУ*):

Тако говоре сваком госту власници кабареа у Паризу „*Chat Noir*“ – ако се не варам. Зар је пакао, чак и овај, нађен у мордоварским планинама, само нека врста бесмислене установе за забаву? Ипак, било би то нешто необично глупо. Штета, боље би било да смо уместо тога отишли у Магаш Кавезаз, на

другој страни језера да попричамо. Овде се уопште не осећа Белзебуб.

II ЛАКЕЈ:

Ваше Кнежевско височанство, погледајте се отпозади.

Намешта оледалце. БАЛЕАСТАДАР се окреће, њија ошћозади исћод њелерине и њледа. Дрући ЛАКЕЈ му скида њелерину. Исћосћавља се да БАЛЕАСТАДАР држи у руци свој сојсћивени дебели, ђавољи реј, онакав какав имају њацови, који се завршава шћроућласћом металном куком.

БАЛЕАСТАДАР:

Шта, дођавола! Нисам га уопште приметио.

Разгледа њодробно реј

II ЛАКЕЈ:

Кнез Таме мора да има реп. Такве псовке код нас нису дозвољене.

БАЛЕАСТАДАР:

Невероватно! Али тај реп је мртав, мада из мене израста. А да ли и ви имате репове? Да ли су и ваши мртви?

II ЛАКЕЈ:

Чак и са оваквом техником каква је данас, пакао мора да изгледа такав какав је у ствари. Раније је било боље. Али подвале не признајемо, мада кад бисмо хтели...

БАЛЕАСТАДАР (*наћло, сасвим друћачијим зајоведно-белзебубовским шћоном, који ће бити све јачи*):

Доста! Молим вас вечеру за девет особа – убрзо ће нас бити више. А, пре свега: секиру и пањ! Живо! Крећите.

ЛАКЕЈИ:

У реду, Ваше Кнежевско височанство! Нарећене извршење, Ваше Кнежевско височанство!

Ош̄рче иза с̄иубова лево.

ИШТВАН (*кроз сузе*):

Почињете да играте своју улогу, господине Балтазаре.

БАЛЕАСТАДАР:

Шта да се ради – видећемо шта ће од тога испасти. Некаква огромна сила надима ми утробу. Раздире је као челик. У мени расте сасвим безразложна мржња. Изгледа да је то чисто зло. (*ЛАКЕЈИ уносе њањеве и секире и с̄иављају их на средину.*) А сада, Иштване, одсећи ћеш ми реп – не подносим трећеразредне демонске ефекте, неприлагођене општој ситуацији. Режи – интересује ме да ли ће ме заболети.

ИШТВАН с̄иавља БАЛЕАСТАДАРОВ реп на њањ и замахује.

I ЛАКЕЈ (*обраћа се II [ЛАКЕЈУ]*):

Хебназале, то некако сумњиво изгледа.

ИШТВАН реже. Реп ош̄иага. БАЛЕАСТАДАР вриши од бола. Крв тече из одсеченог дела и из корена. БАЛЕАСТАДАР сега на софу бочно.

II ЛАКЕЈ (*I [ЛАКЕЈУ]*):

А ја ти кажем, Аздруботе да је то први знак његове аутентичности. Да ли би се неко други, осим Кнеза Таме, усудио да учини нешто слично? (*БАЛЕАСТАДАРУ*) Господине, реци још ове четири речи: знаш које?

БАЛЕАСТАДАР (*устјајући*):

Банабјел, Абјел, Хамон, Азабаброл! Ни сâм не знам шта говорим. Али то је пуно некаквог страшног значења. Већ сам тамо!

II ЛАКЕЈ (*I [ЛАКЕЈУ]*):

Аздруботе, паднимо ничице. То је он. Најзад пакао има свог Белзебуба.

Обојица лежу њред БАЛЕАСТАДАРОМ.

I ЛАКЕЈ (*лежући*):

Не догађа се увек овако. Понекад треба дуго чекати да се роди такав међу људима. Ти си, господине, једини имао храбрости да поверујеш у то што други сматрају потпуном бесмислицом. Ти си он, јеси! Самим тим, нас, бедне лакеје кабарера, уздигеш на положај правих ђавола.

БАЛЕАСТАДАР:

Аздрубот је у праву. Хајде, момци, станите крај пања и ставите на њега репове, један уз други. (*ЛАКЕЈИ сместа извршавају наређење*). Сеци, Иштване: завршимо већ једном ту одвратну комедију. Подземни кабаре или данашњи пакао – свеједно – мора бити у добром стилу. Доста је мрака, предрасуда и заосталости! Сеци! (*ИШТВАН сече, рејови њагају. ЛАКЕЈИ се увијају од ужасног бола, али стије у месту.*) А сада узмите ту секиру и пањ и ако још неко из вашег друштва има реп – сместа му га одсеците. Разумете? И вечера да буде готова за десет минута. Марш!

ЛАКЕЈИ:

Тако је, Ваше Кнежевско височанство! Извршавамо!

Оштрче с њањевима и секиром иза стиуба лево.

ИШТВАН:

Тај пакао је доста старомодан. Не знам да ли ћете успети да се сместите у њега са својим бујним темпераментом.

БАЛЕАСТАДАР:

Одмах ће се све променити. Пред нама су још непроходне мочваре психолошких ужаса. Наравно, бићемо једноставнији, због недостатка времена.

Кроз врата лево, четвори група ЛАКЕЈА (без рејова) уносе три тамноцрвена мртвачка сандука и ређају их с леве стране. Док их они уносе, БАЛЕАСТАДАР говори.

БАЛЕАСТАДАР:

То су сигурно јучерашњи лешеве. Знач, Иштване, да је то већ други дан? Све се одвија невероватном брзином. У почетку нећеш моћи да пратиш догађаје, али касније ћеш се навикнути. Овде се живот састоји у сталном достизању и претизању самога себе. (ЛАКЕЈИМА) Отворите сандуке.

ЛАКЕЈИ почињу да отварају сандуке.

ИШТВАН:

Страшно ми је жао последње мордоварске вечери, коју сам преживео као незавршен човек!

БАЛЕАСТАДАР:

Прекорачио си пре времена извешан праг, који понекад велики политичари, уметници или филозофи достижу тек у шездесетим и седамдесетим годинама. Али, ти си музичар – музика настаје још у детињству и не захтева зрелост.

ИШТВАН:

Ах – колико само људи има такав однос према музици који бих назвао „односом пса који завија“. Пас завија исто, свирали му Бетовена или Рихарда Штрауса – завија јер га осећајно избацује из равнотеже сама врева звукова, њихов емоционални, уметнички безначајан фактор. Ја морам да стигнем до чисте музике.

БАЛЕАСТАДАР:

Стићи ћеш, али прво мораш да избациш сва осећања у музичкој форми. Њима ћеш, злостављајући их, постићи свој лични стил и Чисту Форму. То може бити ту, у унутрашњем проце-

су, без стављања непотребних знакова на петолинијски нотни систем за узбуђивање шипараца и хистеричарки. Пакао – чак и овакав какав је – изврстан је инкубатор за незрелог музичара.

ИШТВАН:

Када и како ће се то догодити? Треба ли можда да у том кабаретском паклу зарађујем за живот као бедни свирач, бацајући ђаволској руљи то што ми је најдрагоценије у животу: своја осећања?

БАЛЕАСТАДАР:

Бестија, ништа, ама баш ништа, не разуме! А где је твоја амбиција за стварањем Белзевубове сонате, која би оборила светски рекорд музичке чудовишности? Ниси ли већ заборавио то? Схватићеш све на примеру. (ЛАКЕЈИМА.) Брже тамо, сотоне. (У ковчезима се њојављују лешеви: ХИЛДИН и БАРОНА САКАЉА, ЛАКЕЈИ њочињу да ошварају шрећи сандук.) Могу ти дати само могућност. Ја сâм никада нећу написати своју сонату, мада знам о њој све. Ти ћеш написати захваљујући мени, али своју сопствену. У суштини, бесплодан, зао дух никада не може бити засићен: мора имати медијуме – извођаче својих магловитих идеја, и зато његово дело никада неће бити то што је требало да буде.

ИШТВАН:

Дакле, морам да бирам између живота и уметности? За уживање у стварању музичке вредности морам се одрећи непосредног доживљавања? Све ће за мене бити мртво још пре рођења?

БАЛЕАСТАДАР:

Тако су увек чинили сви велики уметници, мада је понекад изгледало сасвим супротно. Зато су лудости великих уметника толико привлачне обичним људима и изазивају такву завист, оне су само горки укус, остао после истинских доживљаја у свету умишљене величине, конструкције саме за себе. Раније

је то бивало у сфери добра, данас, на крају уметности, мора да се одиграва у пределу зла и таме.

ИШТВАН:

Хтео бих још да се заситим срећом у свету осећања.

БАЛЕАСТАДАР:

Прекасно. Или и ти желиш да постанеш неуспео уметник, а то је нешто најподлије. И то неуспео за самога себе, а не за гомилу паса који завијају.

ИШТВАН:

Не желим ни за шта на свету. Нека буде већ једном та жртва. Само сада ме интересује како ће се то догодити.

БАЛЕАСТАДАР:

Сасвим једноставно, као и све у паклу. Ту нема извођења церемонија са осећањима. Биће то само извештај сажетак живота, а не нешто што би се квалитативно разликовало од њега. То ни сâм Белзевуб не може да створи.

ИШТВАН:

А можда ипак не жалим толико за оним светом? Можда се претварам пред самим собом? Та немогућност да доживим било какво осећање потпуно, та нетачност емоционалних стања! Изгледало је да је све прошлост пре него што је то постало. И та грижа савести према другим људима које сам подло варао, дајући им за њихову истину лаж својих половицих – ох, не осећања – тачније, психичких стања.

БАЛЕАСТАДАР (*нагло претићећи*):

Доста тих исповедања! (*Пљеска рукама; улазе двојица ЛАКЕЈА.*)
Вадите лешеве! Сместа да су готови.

ЛАКЕЈИ су ујравно одвалили сандук, у коме лежи БАРОНИЦА САКАЉ, обучена у црно с љубичастим.

ЛАКЕЈИ:

Слушамо, Ваше Кнежевско височанство!

Њих шесторица почињу да ваде лешеве које пошављају на фотеле. Лешеве су крући и очи су им заворене.

ИШТВАН (*грхшавим гласом*):

Господине Балтазаре, ја се вас бојим. Ви сте тако страшни, страни – ја нећу.

БАЛЕАСТАДАР:

Умукни будало! Хоћеш ли да будеш обешен, да висиш на сопственим трегерима на улазу у јаму, као онај тамо? И то пре него што створиш дела која би оправдала твоје бедно постојање? После се можеш вешати колико год хоћеш. Ако сада побегнеш одавде, нећеш више издржати нормалан живот.

ИШТВАН:

Ја ништа нећу, господине Балтазаре. Хоћу само да се вратим кући, код тетке. Желим само да се још једном понови добро мордоварско вече, да буде мирно... Желим да одсвирам та своја стара прелудија, да прочитам неки роман и да заспим. И да сањам тај наш драги Мордовар, као некада. Ја више никада нећу бити. Молим вас, опростите ми.

БАЛЕАСТАДАР (*убишачним погледом заљедан у ИШТВАНУ*):

Нисам никакав господин, ја сам Белзуб, Кнез Таме. Говори ми: Ваше Кнежевско височанство. Разумеш ли ме, зевзече један?

ИШТВАН (*падајући на колена*):

Овде је страшно... Ја ништа не желим... Само да изађем одавде...

БАЛЕАСТАДАР (*сврашним гласом*):

Ја убијам у теби прародитељски грех стваралаштвом које у теби подстичем. Само захваљујући уметности човечанство неће заборавити да све противуречи Постојању. Без уметности већ данас нема за мене живота. Ја у механички смлањеној марви немам више шта да радим. Док траје уметност, ја постојим и уживам у животу на овој планети, стварајући метафизичко зло. На Јупитеровим месецима имају своје Белзубе.

ИШТВАН:

Боже! Спаси ме. Милости, Ваше Кнежевско височанство!

Лешеви седе укочено на фошељама. Стојећи право, ЛАКЕЈИ чекају наређења.

БАЛЕАСТАДАР:

Не усуђуј се овде да помињеш то Име. За мене је оно симбол ништавила, мога ништавила – а ја хоћу да живим и живећу. Али морам да живим кроз некога. Уметници су данас за мене једини материјал. Стварати разарањем! То је последња разорна сила после смрти религијâ, које су стварале привиђење злог духа. Ја сам оличење свега тога – разумеш ли? За шта ти служи мозак? Мисли, али не осећај ништа.

ИШТВАН (*пагајући у кашалейсију*):

Нешто ужасно леди ме изнутра. Осећам како ми зли очњак неухватљиве авети оре мозак у цикцак муњевите неизрециве мисли.

БАЛЕАСТАДАР:

Шта видиш?

ИШТВАН:

Видим, као у сну, стари Мордовар, интензивираан до надљудских граница, некакву дивљу лепоту. Падају маске са дрвећа, планина и облака. Видим црно, сурово небо и малу залуталу лоптицу, коју ти, Кнеже Таме, обавијаш крилима слепог миша. Ја, црвић, мала гусеница, пењем се по листићима осветљеним злослутном ватром експлозивних сунаца Млечног пута.

БАЛЕАСТАДАР:

Спусти се ниже, до својих осећања. Предај се заборау последњи пут.

ИШТВАН:

Моја осећања су пилуле које прави неки одвратни интерпланетарни апотекар и баца их у ништавило да их прождере изгладнело, замрзнуто пространство.

БАЛЕАСТАДАР:

Још ниже...

ИШТВАН (*бугећи се наило из кашалейсије*):

Хоћу у Мордовар, код тетке! (*Последњим најором с вештачком иронијом.*) Ви сте се изврсно уживели у улогу Белзебуба, али мени је доста те комедије.

БАЛЕАСТАДАР ја удара јесницом по љави. ИШТВАН стоји и поново пада у претходно стање.

ИШТВАН:

Готово је. Сама срж мога бића одумрла је у леденом лахору из центра Небитка.

БАЛЕАСТАДАР:

Сада разумеш? Само једну ствар не могу, само једну: да стварам уметност. А рођени сам уметник. Некада ми је било наређено да стварам живот, сада сам био без посла у тој све савршенијој механизацији. Ко ми је наредио, не питај, не мисли на то. Неке тајне морају бити сачуване. Знај да сам само ја једина надстварност, једино зло. Да нема зла, не би било ничега, чак ни твоје тетке, мада је права светица.

ИШТВАН (*последњом снајом*):

А ипак, видим те, проклетог плантажера из Рија. Ево – ничу ти рогови – ах, како је то занимљиво! Ја знам како је то учињено. Наредио је да му реп одсеку, јер је смешно имати реп. Али рогове је оставио због ефекта. А можда су то рогови које ти је направила жена: Клара ди Формио и Сантос...

БАЛЕАСТАДАР ја још једном удара јесницом у љаву, ИШТВАН пада. Док њовори, БАЛЕАСТАДАРУ заиста израсијају мали рогови (до десет санџимешара). (На њерици има два љумена њрсџа, од њих води рачвасџа цев која се завршава љумџицом у џеџу, љомоћу које се моју надуваџи.) ЛАКЕЈИ у љозадини љуцају од смеха. БАЛЕАСТАДАР џо не види.

БАЛЕАСТАДАР:

Сада је доста. Ставите га међу мртваце. Не схвата, будала, да је најгенијалнији музичар света у заметку. То што он може да створи, не може нико. (*ХИЛДИ, која најло исколачи очи на њеџа, док укочено седе на фошељи; остали лешеви седе зашворених очију*). Шта си разрогачила те фарове у мене, Хилда? То је твој прави љубавник. Уз његову помоћ створићемо музику Чистога Зла, предестилованог у Чисту Форму. Ох – кад бих сâм могао да будем уметник! (*За шренуџак стџрашно јеџа, џосле шџџа се савлада и каже.*) Белзебубова соната мора бити створена. А ви (*обрађа се ХИЛДИ*), ви ћете певати Белзебубове песме, Белзебубов концерт за гудачке инструменте – за виолончело или виолину – свеједно – написаће та будала уз моју помоћ, а извешће га некакав виолиниста који ни сâм неће ништа разумети од тога што ради; клавирска дела извешћу ја сâм, патићу као осуђеник зато што их нисам ја створио, а сви ће урликати од одушевљења као шакали.

ХИЛДА:

Али зашто радити све то овде, ноћас, а не тамо, на површини земље?

БАЛЕАСТАДАР:

Због кондензације зла – тамо би се све то разлило у трулу мармеладу мордоварских, па чак и будимпештанских расположења. (*Друџачијим шџџом.*) Како је мало све то: бедно исцеђено са самога дна. (*Прешходним шџџом, са заносом.*) Али једино те врсте – схваташ ли, Хилда? Ништа друго нема почетак у том општем крају, дакле, уметност мора да буде синтеза зла и за њу вреди још нешто покушати, чак са одвратношћу и муком, јер је то једина ствар која нам је остала из добрих старих времена, мада ће и њу, и то ускоро, ђаволи однети. Почећу од музике, а онда ћу на исти начин обрадити можда и друге уметности, мада сумњам да се то може учинити. Али најпре соната, таква ђачка, као прва соната на конзерваторијуму. Хајде – пробуди се, ти генијална марионето.

ИШТВАН (*буди се најло из ошуйелости и устјаје; огједном постјаје сасвим грујачији: љрибран је, весео и као да је демонски зао*):

Слушам вас, Ваша Кнежевска Милости. Од чега ћемо почети?

БАЛЕАСТАДАР:

Овде ти је жена, Иштване. Мораш је волети, губећи све што си досад ценио. Другу такву нећеш наћи на земљи. То је отеловљење женске чудовишности у најдивљијој трансформацији центра координата чистог зла.

ИШТВАН:

Разумем. Мало претерујете, Кнеже. Госпођо Хилда, ја вас стварно досад нисам разумео. Био сам дете.

ХИЛДА:

И сада си дете, поред читавог свог музичког демонизма. Приђи ми – ја ћу те научити да будеш то што јеси. Бићеш мој и пропашћеш због тога, као и сви, али на други начин: заједно ћемо створити паклена дела о којима ће маштати усамљени ђаволи у бесаним ноћима, сањајући о ђаволицама које никада нису постојале. У мени ће пакао моје незаситости уназадити сваку моју љубав у блато разорне насладе. Али мораш пропасти у ужасном паду, какав никада досад ниси предосећао.

ИШТВАН:

Слушао сам о том пропадању због женâ, али никада нисам у то веровао. Али ја ћу те уверити. Испод ове маске коју носим нема ничега стварног. Ничега се не бојим. Вртлог мрачних звукова заклања ми тајну твога тела. Као бодезом пробићу их пољупцем твојих злочиначких усана. (*Љуби је.*) Сада сам спознао себе. Моја снага је безгранична. Све ћу то затворити у пирамиду дијаболичне музике, у конструкцију чистог метафизичког зла, залеђеног дионизијским лудилом.

ХИЛДА:

Ја сам твоја у недостижности свог најдубљег бића, каква је незаситост у злочину и лажи. Ништа не може да ме засити. Ти си одваратан, гнусан дечак. Волим те. Осећам да ме претвараш у своје звуке.

БАЛЕАСТАДАР:

И кад само помислим како сам ниско пао! Ја, који сам се пре толико векова борио са светошћу уметности, ја – маштам само о томе да могу да компоујем макар осам тактова добре музике. Та противуречност ме раздире. Какав је пакао бити Белзебуб и не моћи бити, чак ни данас, уметник! (ИШТВАНУ.) Али ти, идиоте, без мене би такође био нико и ништа. Једино ме то теши. Не могу то да изразим у проклетим људским појмовима. Али то што ће се догодити нека говори само за себе. (Кроз вратиа лево улази РИО БАМБА, водећи ИШТВАНОВУ ТЕТКУ И БАБУ.) Рио Бамба – доведи овамо ближе те матроне. Нека гледају и виде. Добро је што сте дошле. Бићете основа за моје идеје.

РИО БАМБА:

Дакле, сада јасно видимо да читава та мордоварска легенда није била потпуна глупост, као што је на почетку могло да изгледа. (Грли БАБУ.) Видиш, Јулија, како стари греси могу да представљају дивну основу за нове чудовишности.

БАБА:

Ох, како ми је с тобом добро, Теобалде.

ТЕТКА (БАЛЕАСТАДАРУ):

Захваљујем Вашем Кнежевском височанству за потпуну трансформацију мог сестрића. Кнез Таме није могао да поступи боље.

Љуби БАЛЕАСТАДАРА у руку.

БАЛЕАСТАДАР (лешевима):

Госпођо баронице, молим вас, пробудите се. И ви, господине Херониме, такође.

Лешеве БАРОНИЦЕ и САКАЉА отварају очи.

БАРОНИЦА:

Ваша Кнежевска висости, молим вас, све што чините, учините благо како се Хереку не би ништа лоше догодило. Њега је већ толико исцрпео тај злочин! Али, мислим да Сакаљ може себи да дозволи то да убије некакву будимпештанску ветропирку, која сме да га омаловажава.

САКАЉ (*најло устјајући*):

Хилда! Шта ти ту радиш с тим простим свирачем? Усуђујеш се у мом присуству?... Хоћеш ли да те убијем по други пут?

БАЛЕАСТАДАР:

Не знате још, господине бароне, да је Иштван гроф. То се испоставило ту, на улазу у канцеларију. Улазећи, прегледао сам документа. Све је у реду. Ту се види да је Иштван потомак палатина Клапарија, онога који је био господар оравских замкова. Иштванов деда, умешан у рат '48. На начин који није баш частан – као аустријски шпијун по уверењу – побегао је овамо, у Мордовар и живео под промењеним именом. Имао је сина који је умро, оставивши Иштвана на свету. Рио Бамба је такође гроф – али то није важно.

САКАЉ:

То је ужасно! Изгубио сам и последњи адут. Каква досадна компликација! У том случају, излазимо на двобој, господине грофе.

ИШТВАН:

Могоа бих да вас дисквалификујем, али не желим. Да сте синоћ знали да сам некакав глупи гроф, не бисте се усудили да извршите самоубиство кад сте изазвани на двобој. Снобизам убија у вама сва друга осећања, осим љубоморе на ону која је сада моја.

Показује на ХИЛДУ. ЛАКЕЈИ им пружају мачеве.

БАРОНИЦА:

Немој да се предајеш том ниткову. Мада нас је ослободио проблема брака с том госпођом (*показује на ХИЛДУ*), ипак, мораш да се осветиш за то што се уопште усудио да ти преузме жену.

Млади људи се шуку.

САКАЉ:

Трне ми рука. Заборавио сам све најбоље ударце. Ја, који сам поразио грофа Штурца и Трамполинија. Доста с тим. То је страшно. Како он зна све то?

Пада прободен. БАРОНИЦА и ЛАКЕЈИ скачу на њеџа, сјасавају џа и превијају.

ХИЛДА:

Ах, Иштване, како те обожавам!

Грли ИШТВАНА. Кроз вратица лево ушрчава КРИСТИНА, ојрнуџа црним шалом.

КРИСТИНА:

Шта се ту догађа? Ох – како сам уморна. Страшан вихор поломио је пола шуме на падинама Цикле. Једва сам стигла овамо. А како је овде страшно! Водио ме је неки чудан човек у старој шпанској ношњи. (*Улази ДОН ХОЗЕ ИНТРИГУЕЗ ДЕ ЕСТРАДА у одећи иранда из XVII века.*) Не љути се, бако, али он је рекао да си га ти по мене послала.

ДЕ ЕСТРАДА:

Здраво, Балтазаре. Нисам могао да издржим да те не посетим. Ноћас сам допутовао из Рија. Имам одмор два месеца.

БАЛЕАСТАДАР:

Господо, дозволите да представим: љубавник моје жене, Дон Хозе Интригуез де Естрада, амбасадор шпанског краља у Рију.

ДЕ ЕСТРАДА (*збуњен*):

Шалите се, Балтазаре...

БАЛЕАСТАДАР:

Никакав Балтазар, већ Белзебуб. Кнез Таме! Зар не видиш ове рогове? (*Показује љаву.*) Лично си ми их направио. Али сада су постали симбол мог ђаволског дела. Седи. (*ДЕ ЕСТРАДА сега, али види се да се ужасно осећа.*) Овде је важно само то да овај млади музичар напише сонату достојну самога Белзебуба – то јест мене.

ДЕ ЕСТРАДА:

Осећам се ужасно у свему томе. Али ако желиш да изиграваш лудака, шта да се ради. Сећам се како си ми давно нешто слично причао у пијаном стању. Ја сам у чудној ситуацији; уместо у Мадрид, дошао сам преко Фјуме-Будимпеште право у Мордовар. Сада видим да то нема баш никаквог смисла. Тамо, у Мордовару, одмах са станице, кренуо сам право према потпуно непознатој ми кући и са овом госпођицом, коју видим први пут у животу, допутовао сам овамо, у овај кабаре у напуштеном руднику. Коњи су нам пали на путу и пешице, усред шуме која се руши – немаш појма какав, какав је ви хор...

БАЛЕАСТАДАР:

Умукни! Даћу ти ја кабаре!

ДЕ ЕСТРАДА се онесвесити и пада полеђушке на фошељу. Шешир му пада с љаве.

КРИСТИНА:

Тек сада јасно видим. Већ је прекасно! Ја сам волела само Иштвана.

БАБА:

А уз то, испоставило се да је Иштван гроф. Уз помоћ Кнеза Таме биће највећи музичар света.

КРИСТИНА:

Све је пропало. Свеједно ми је ко је, шта је – то ме се ништа не тиче! (*Плаче.*) Ја га тако страшно и безнадежно волим.

САКАЉ:

Последњи спас је пропао. Госпођице Кристина, ја сам бежао од вас, јер бојао сам се маме и мезалијансе.

ХИЛДА:

Видите ли како је он подао!

ИШТВАН:

Не прекидај ме. Нешто почиње у мени да се ствара. Прва тема сонате... У фис-молу. (*Замисли се.*) Имам је целу у себи, као некакву бомбу.

БАЛЕАСТАДАР:

Ах – најзад! Понекад ми је заиста смешно кад помислим да крајњи циљ свега тога треба да буде некаква глупа соната. Ето, како је потрошена, да тако кажем – *пassez moi l'expression* – сама Белзевубова идеја у последњи час. Сâм Белзевуб, да би заиста проживљавао самога себе мора бити некакав посрани мецена уметности и виртуоз – јер једино се тамо индивидуа још испољава у каквој-таквој перверзној форми. А остало је механичка мутљавина, недостојна чак погледа најподлијег ђавола. Зар не, Хебназеле? А, ти будало, Аздруботе, да ли би хтео да се позабавиш тим механизмом наших идеално уређених друштава?

II ЛАКЕЈ (*смејући се*):

Никада, Ваша Кнежевска висости, више волим службу у овом кабареу.

I ЛАКЕЈ:

То је, у сваком случају, боље од *Enfer* или *Cabaret du Néant na Place Pigalle*.

БАЛЕАСТАДАР:

Онда, на посао! Припремите клавир. Бехштајн или Стенвеј.

I ЛАКЕЈ:

Бехштајн, Ваша Кнежевска висости.

Ошрце на друџи крај и ошварају изврсни Бехштајн.

КРИСТИНА:

Господине Иштване, ја вас заиста... Остави ту будимпештанску мрцину. Сети се нашег свирања у четири руке. Тамо, у нашем драгом, дивном Мордовару – тих наших вечери.

ИШТВАН:

Мало их је било, а све су биле затроване том проклетом неузвраћеном љубављу према теби. Тресем се од гнушања на саму помисао на то. Да сам се оженио тобом, никада не бих био уметник. За мене си само тема за *macabre-menuet*, који ће бити други део моје сонате, истинске Белзебубове сонате. Већ видим то, одштампано у *Universal-Edition*, а биће посвећено Кнезу Таме: *Dem Geiste der Finsterniss gewidmet* – онако као на Бетовеновим сонатама, које су ме забављале кад сам имао седам година.

БАЛЕАСТАДАР:

Даље, даље – нек се још нешто догађа. Све је то мало.

ИШТВАН:

Шта кажеш? Одлази од мене, једина бедна грижо савести! Ништа ме не сме подсећати на мордоварске тричарије.

Вади нож из џепа и пресеца грло КРИСТИНИ.

БАРОНИЦА:

Тако јој и треба, зато што се усудила да не воли мог јединца. Уосталом, ионако не бих дозволила тај брак.

ХИЛДА (ИШТВАНУ):

Сада си заиста мој. То теленце ти ионако не би било довољно.

Њих двоје шајћу. РИО БАМБА њочиње да њлеше са БАБОМ.

РИО БАМБА:

Постајем ђаво под старост. Заједно с том вештицом створићу некакав страшан психички куплерај за највеће индивидуе нашег времена.

БАЛЕАСТАДАР:

Ако их само буде. Бојим се да ће то бити само кооперативно удружење за преостале уметнике који у осами лутају.

БАБА (цукџајући):

Заиста никада то нисам очекивала да ћу престати да изигравам матрону и још једном се науживам у животу. Бити вештица толико времена и изиграти поштовану матрону била је права мука.

Плеше с РИО БАМБОМ. Један од ЛАКЕЈА свира „shimmy” веома њишо.

БАЛЕАСТАДАР:

Све је то безнадежно кабаретско-дансиншко, тако неукусно. Али без основе не може се ништа направити. А сада – чуј, Иштване, не треба тако потпуно да се предајеш животу – од тога ће страдати наше заједничко дело: иницијална соната, клица читаве белзебубовске музике. Да дозволим да окусиш, а онда прекинеш све везе с могућношћу засићености – то сам хтео.

ИШТВАН:

Не разумем – дакле, ја?

БАЛЕАСТАДАР:

Удаљи се од те жене. То је мој плен. За тебе је она пролазна играчка, за мене – последња љубав старца, кога ништа више не чека, чак и ако би био Белзебуб.

ИШТВАН:

Ваша Кнежевска висости, усуђујете се да ми то говорите? Ја сам први пут разумео шта значи заиста живот, а Ваша Кнежевска висост хоће да ми то одузме. Не, више волим живот од свих могућих музичких дела *à la* Белзебуб. У уметности ћу бити чист, без икаквог, чак метафизичког зла.

Гледају се усиљено до гаљеї.

БАРОНИЦА:

Све је добро, али зашто баш тако то треба да се одиграва? У томе нема никакве нужности: *c'est contingent tout cela* – чиста случајност. Негде у Мордовару, у Мађарској – зашто не у Мексику – случајно се срело неколико људи. Али зашто баш овај господин мора да буде Белзебуб и тај Сентмихаљи њега управо треба да искористи за уметничке циљеве – то не разумем и никада нећу разумети.

ТЕТКА:

Зато да би мој сестрић, који ми замењује сина, постао велики музичар.

БАРОНИЦА:

То није довољан разлог за чак тако велике ствари каква је појава правог Белзебуба. И зашто овде, а не негде другде?

БАЛЕАСТАДАР (БАРОНИЦИ):

Негде је једном морало да се догоди. Зар није свеједно где, у бесконачности светова? Планета је много, госпођо баронице. То је исто као са брзином светлости: некаква мора постојати, и то коначна – зар није свеједно да ли триста или петсто хиљада километара у секунди?

ИШТВАН сїушїша їлаву и сїоїи обамро.

БАРОНИЦА:

Да, али не волим тај антропоцентрични поглед на свет. Ја сам просвећена жена, *un bas bleu*, ако баш хоћете, али *au fond* ја сам пантеисткиња.

БАЛЕАСТАДАР:

Не могу сада на лицу места да одржим предавање о нужности случаја за прециозне матроне. Хилда, ти си моја, дођи да те загрлим. Ово је јединствено вече.

ХИЛДА (*љагајући на колена љред њим*):

О мој једини! Дакле, то је истина? Имам бескрајну срећу да постанем љубавница истинског Белзевуба? Ја ћу сигурно полудети, ја то не могу преживети!

Пузи крај ноју БАЛЕАСТАДАРА.

ИШТВАН:

Ах – ни ја нећу то мирно преживети. Узима ми једину љубав. Зато ми ју је дао, да би ми је свирепео отео.

Скаче на БАЛЕАСТАДАРА, али зауставља се као хийноћисан.

БАБА:

Тише, дођавола! Амбасадор ће се пробудити и биће непотребни сведок. Он ипак није наш човек.

ДЕ ЕСТРАДА (*устјајући*):

Али јесам, драга бако. Ја сам ваш, жао ми је што се све ово не догађа у Шпанији: био бих поносан на то. Можете да рачунате на моју дискрецију. Балтазаре, верујем да си истински Кнез Таме. Бити на ти са Белзевубом велика је част за гранда Шпаније и амбасадора Његовог Краљевског величанства.

ИШТВАН:

Убићу тог ниткова.

Скаче на БАЛЕАСТАДАРА, који се самовољно преврће на земљу (и пре нејо шћо ја дошакне), ширећи руке и демонски се смејући.

БАЛЕАСТАДАР (*иагајући*):

Удри, пуцај, кољи, боди. Мене никада нећеш убити – ја сам вечан. Ево ти револвер!

(Пружа му револвер. ИШТВАН ја неколико иуша убоде ножем с дивљим бесом. БАЛЕАСТАДАР се и даље смеје. ИШТВАН, иолудео од немоћној беса, узима револвер и иуца у њеја неколико иуша. Белзедуб устјаје, смејући се и иодиге ХИЛДУ ирлећи је.) А сада за клавир, аламуњо! Тек сада ће ти се живот претворити у тај паклени меланж форме са садржином, каква је уметност. Доста је перверзије у животу! Бедно је то, јер је бедно, као свака уметност, али једино и лоше – то је најважније.

ИШТВАН (*бугећи се из замишљености*):

Дођи, Херониме, са мном ћеш уживати после тих жена. Мени саоме потребно је још нешто, некаква мала чудовишност, која би ме превагнула на другу, мрачну страну моје судбине. Тајна те трансформације је непроучена, ма какви да су банални њени симптоми.

БАРОН устјаје, ИШТВАН ја ирли и обојица одлазе у иозадину.

БАРОНИЦА:

Херек, немој да се предајеш том демону. Имам за тебе још нешто у резерви: наследницу замка Кесмерет – дивна петнаестогодишња девојчица. Читавог живота сам о томе сањала, само нисам хтела прерано да ти то говорим.

БАЛЕАСТАДАР:

Доста, стара пуваторко. Зар не видиш да он иде да свира моју сонату, Белзедубову сонату – а за то мора да има дубоку патњу. О безгранична срећо! Сада сам најзад некакав уметник. Преко њега остварује се то страшно дивљење према непознатом, недостојном спознаје злу, чији сте сви ви делићи у мени.

БАРОНИЦА:

Дакле, то је врста пантеизма, чак у белзебубовској транспозицији мисли.

БАЛЕАСТАДАР (*идући с ХИЛДОМ у зајрљају ка клавиру*):

Тишина тамо! Овде је апарат за бележење – можеш на почетку да импровизујеш.

Показује сјраву на десној сјрани клавира.

ИШТВАН (*седајући за клавир*):

Сада најзад знам шта је просторна формална концепција у музици. Цела Белзебубова соната је у мени изван времена. Раширићу је као лепезу – највеће дело од почетка света.

Барон сјоји позади, ослоњен о њега, одушевљен је. Поред клавира сјоји БАЛЕАСТАДАР с ХИЛДОМ. ИШТВАН удара прве тонове дивље музике. РИО БАМБА плеше с БАБОМ фаншасјични плес. БАРОНИЦА у фошељи пада у транс слушања. За то време завеса се полако спушта.

ТРЕЋИ ЧИН

Салон БАРОНИЦЕ САКАЉ у замку у околини Морговара. Све је представљено на веома узаном појасу (до три метра ширине) дуж раме. Осјаштак сцене одваја одвидљиво дела параван тамновишневе боје; може да се размиче на две сјране. Рококо намештај. Враћа лево и десно. Лево седе БАРОНИЦА и ИШТВАНОВА ТЕТКА – заузеше су ручним радом. Поред њих ДЕ ЕСТРАДА, обучен као у II чину. У камину, лево, јори вајра. Полако се спушта бledоружичастии мрак.

ТЕТКА:

Много сам вам захвална, госпођо баронице, што сте ми дозволили да ову ноћ проведем овде. Мучи ме брига за Иштвана.

БАРОНИЦА:

Али, драга госпођо, од тренутка кад су пронађена ова грофовска документа, пред њим се отворила беспрекорна каријера. Мезалијанса господина Сентмихаљија – то јест грофа Клапарија – с вашом сестром – опростите што тако отворено говорим – може се потпуно превазићи. Оженићемо Иштвана богатом Американком, толико их лети долази овамо у Мордовар.

ТЕТКА:

Ах – засад то није важно. Бојим се да ће га тај стари лудак увући у некакву авантуру с том Белзевубовом сонатом.

БАРОНИЦА:

Али сигурно ће се вратити – ништа му се неће догодити. То су само такозвани уметнички доживљаји. Више ме забрињава мој син.

ДЕ ЕСТРАДА:

Али, госпођо, тај глупи пуцањ у ту будимпештанску хетеру – јер, не могу другачије да назовем ту жену – може се потпуно заташкати. А самоубилачка рана, да се шпански изразим, лака је кô перце. Лак удар лобање и тренутна парализа половине тела од излива крви. Видео сам икс таквих случајева у рату – ти симптоми пролазили су без трага.

ЛАКЕЈ улази с леве сцране.

ЛАКЕЈ:

Госпођа грофица Клапари, поштована госпођо.

БАРОНИЦА:

Каква грофица? Ништа не разумем.

ДЕ ЕСТРАДА:

Заборављате, госпођо, да се испоставило да је брат Иштвановог оца такође гроф – такозвани Рио Бамба – сасвим аутоматски. И сместа се, како доликује центлмену, оженио такозваном баком Јулијом, из породице Череш. Ситно племство, али не смета. Његове младалачке брљотине заташкаћемо такође нашим утицајима и све ће бити добро. У наше време многе ствари треба средити.

БАРОНИЦА:

Ах, да – молим вас, позовите ту жену.

ТЕТКА:

Како је то лепо – сви су племенитог порекла – такве титуле – веома је лепо!

БАРОНИЦА:

Да – не сасвим – не сви, наравно. Али некако ће бити.

Улази БАБА ЈУЛИЈА.

БАБА:

Да ли је Иштван ту, госпођо баронице? (*БАРОНИЦА одречно врши главом.*) Не могу више да чекам у кући. Једноставно, нешто ме просто извлачи кô чеп из флаше.

БАРОНИЦА:

Још се није вратио, госпођо грофице.

БАБА:

Оставила сам поруку да ћу бити овде.

ТЕТКА:

Ја такође. Госпођа бароница је тако љубазна што нас прихвата у овако тешком тренутку.

БАРОНИЦА:

Али ја мислим да ће ова ноћ сјајно утицати на његово стваралаштво. Он је јак момак. Он се сигурно неће предати том *marchand-de-vin*-у. Млади човек мора да се челичи. Изволите, госпођо, седите – заједно ћемо чекати вести.

БАБА (*сегајући*):

Да, у ствари, то је глупост. Али, непотребно сам га залудела том мордоварском легендом. Ужасно глупа прича, али утицала је на његову машту.

БАРОНИЦА:

Он је уметничка душа у сваком погледу. Али заборавила сам да вам честитам успон на друштвеној лествици. Срдачно вам честитам.

БАБА:

Ах – ситница. Само да се од тога ништа лоше не изроди. Више никада нећу гледати у карте, напуштам такође хиромантију, па чак и астрологију, заувек.

БАРОНИЦА:

Да – сада, на вашем положају то чак и не приличи.

ДЕ ЕСТРАДА:

Свакако, госпођо грофице.

БАРОНИЦА:

Госпођо, пророчанства се обистињују, јер људи несвесно доводе догађаје до предсказања. Чак ако би се неке сваких пет минута обистињавала сва предосећања, сматрао бих то случајем према бескрају овога света и бескрају догађаја и предосећања. *C'est tout à fait contingent*, зар не, Дон Хозе?

ДЕ ЕСТРАДА:

Свакако: закон великих бројева, прост рачун вероватноће. Статистика игра све већу улогу у свему. Чак закони физике су наводно само статистички, то јест приближни, мада...

С леве стране улази полујаралисан барон, води га ЛАКЕЈ.

БАРОНИЦА:

Ах, каква срећа! Дакле, можеш још да ходаш, Херек? Отпутоваћемо на Југ и све ће бити добро, како каже Дон Хозе. Мој син, Хероним, господине амбасадоре.

Поздрављају се. Барон љуби БАБУ у руку с дубоким поштовањем, а ТЕТКИ пружа руку.

САКАЉ (*сега на фошељу; ЛАКЕЈ exit*):

Тако ми се живи, мама. Као да сам препорођен. Никад ми свет није изгледао лепши. Сећам се, слично сам се осећао после тифуса. Листићи које сам видео кроз прозор на тлу облачног неба били су ми лепши од афричких прашума, кроз које сам се пробијао док сам ловио. Никада више нећу убити никакво створење – осим можда мува – понекад су ужасно досадне. И знате? Престао сам да будем сноб: снобизам је ружна ствар – није вредна живота. Знам да волим Кристину, од које сам настојао да се одвојим развратом, да не бих направио мезалијансу. Зато сам се увалио у ону љубавну романсу. Данас госпођа Фајтчачи за мене уопште не постоји.

БАРОНИЦА (*трлећи ја*):

Драго моје дете! Немој само да се мучиш тим мислима. Биће времена за све. Не одлучуј сада ништа – то може бити ненормално.

САКАЉ (*мало разочаран, одгурне мајку*):

Ах, мама, желео бих да будеш потпуно на мојој страни овога тренутка. То је велика промена у мом животу. Знам о чему размишљаш: о госпођици Кесмерет – она је веома драга девојка – али ја волим Кристину.

ДЕ ЕСТРАДА (*који је слушао помало узнемирен и намршћених обрва*):

Господине бароне, у младости волимо понекад да се одлучујемо о привидно великим стварима, које нам касније изгледају мале, а понекад због њих патимо читавог живота. Традиција је лепа – не може се омаловажавати...

САКАЉ:

Ви ме не разумете, господине амбасадоре: ја не могу да вам кажем колико је све лепо. Хоће ли ме само Кристина још хтети после читаве ове авантуре? Хоће ли ова парализа проћи?

ДЕ ЕСТРАДА (*неискрено*):

Сигурно – после отклањања последица излива крви. За два месеца бићете здрави и све ће вам тада изгледати другачије.

БАРОНИЦА (*ДЕ ЕСТРАДИ*):

Зашто сте тако чудни, Дон Хозе? Да ли ви претпостављате...

САКАЉ:

Мама, престани да бринеш због глупости. Срећан сам први пут у животу. Чак и ако останем парализован и ако ме Кристина одбије – чак и тада ћу бити срећан; нашао сам чудан мир у себи.

БАРОНИЦА (*очајна*):

Боже, Боже, Боже!...

Покрива лице рукама.

ДЕ ЕСТРАДА:

Али, госпођо баронице, то може потпуно да прође после операције.

САКАЉ:

Мама сумња да сам благо ћакнут због тог излива крви.

Улази РИО БАМБА без најаве.

ДЕ ЕСТРАДА:

Ово је наш гроф Клапари, честитам од срца.

РИО БАМБА:

Ја сам и и даље ћу бити Рио Бамба. Искупио сам грех из младости, а од осталих последица моје прошлости спасићете ме сигурно да бих могао да се поправим у старости.

ДЕ ЕСТРАДА:

Али наравно, господине Рио Бамба – зваћу вас псеудонимом, пошто тако желите. Ђаво увек тражи начин да направи максимално зло на некој тачки васионе у којој наилази на нај-

мањи отпор. Данас је таква тачка – тачније, њихово мноштво – уметност. Тамо где настају нове форме – тамо је сигурно он. Ја сам уверен у то.

САКАЉ (*најло*):

Не говорите тако, Дон Хозе! (*Блајо.*) Има нечег страшног у тим речима, нечег што ме ужасава. Не желим ништа лоше – ипак, још увек сам слаб.

БАРОНИЦА:

Смири се, дете. Седи овде, крај мене. Ја ћу те успавати љуљањем као некада кад си био мали.

Сега поред њеја, он сјавља главу на њену руку. Она ја њише.

РИО БАМБА (*БАБИ*):

Шта је стара? Зар те не узбуђује ова сцена? Свет је диван. Али морамо бити добри. Нема друге – то је просто као Еуклидова линија.

БАБА:

Тако је, Теобалде. Наша старост биће пријатна као јесење јутро на планинама. И поново ће се вратити старе мордоварске вечери на овој страни језера.

РИО БАМБА (*смеје се*):

Само немојте више изазивати духове из подземља Цикле. Доста с глупим легендама. Мордовар! Мој Боже – колико се дивота налази у тој глупој речи! Добро је што макар сада умемо да оценимо сву сласт живота. Само да се она два манијака врате, одучићемо их од читавог тог музичког демонизма.

САКАЉ:

Ох, да – у праву сте. Само хтео бих да будем без злих предосећања. Иштван изгледа воли Кристину. Али ако она изабере мене, бићемо у слози. Слушаћемо Баха и Моцарта, он ће другачије компоновати. То је лудило, сва та уметност.

ТЕТКА:

Ја такође верујем да је могуће бити велик без тих уметничких чудаштава. А то се свети животу. Кад би данас било могуће стварати ту њихову Чисту Форму без зла. Ја верујем да је могуће – зар не?

БАРОНИЦА:

Ох, госпођо, та незаситост формом; та стална убрзаност животне грознице! Чак ни у потпуној усамљености, чак док се чита Библија и пије млеко, немогуће је изоловати се од духа епохе.

ТЕТКА:

Ви сте учени. Ја не знам то тако добро, али верујем...

Ушрчава КРИСТИНА.

КРИСТИНА:

Да ли се Иштван вратио?

ДЕ ЕСТРАДА:

Још се није вратио, али верујем да ће се вечерас све дивно завршити.

САКАЉ:

Мама, знаш шта треба да учиниш за моју срећу – не само за моју: за повећање среће у целој васиони.

БАРОНИЦА (*БАБИ хладно*):

Госпођо грофице, част ми је да запросим руку ваше унуке за мога сина.

БАБА (*збуњена*):

Па да – то је велика част – мада... Али ако га она воли, наравно... Само, морам господо да вас обавестим да је само прва моја ћерка ћерка Рио Бамбе... Друга – али, то није ни важно; Кристо, шта ти мислиш, дете моје?

КРИСТИНА (*Њада на колена њред БАРОНИЦОМ*):

Госпођо, то је превелика срећа за мене!

БАРОНИЦА (*тпрубо*):

Али он је парализован и изгледа да је ћакнут од тог самоубиства.

КРИСТИНА:

Госпођо, чак и ако би био и најстрашнији богаљ, целог живота – увек бих га волела.

САКАЉ:

Дођи, Кристо. Ја не могу да се крећем. Пољуби ме. Ја сам те увек много волео.

КРИСТИНА (*устијаје; смејући се*):

А снобизам? Да ли сте престали да будете сноб, господине Херониме?

САКАЉ:

Да – и стидим се што сам био.

БАРОНИЦА:

Престани да се шалиш, молим те.

ДЕ ЕСТРАДА незадовољан, досија тласно кашљуца.

КРИСТИНА (*охлађена*):

Ах, то сам ја... Извините, молим вас. А госпођа Фајтчачи...

САКАЉ (*несирејно скочи*):

Ах, чекајте! Заборавио сам! Ја сам злочинац. Пуцао сам у њу јуче. Реците да ли је жива! Брзо – где је она?

ДЕ ЕСТРАДА:

Тога сам се бојао. Заборавио је услед нервног шока.

САКАЉ:

Преклињем вас...

ДЕ ЕСТРАДА:

Ма, жива је. Здрава је кô бик из Мурсије. Смири се, дечко, за име бога, јер то може да ти шкоди. Онесвестила се – прострелили сте јој руку – неће јој ништа бити.

Сјушџа се све јушћи мрак.

САКАЉ (*поново сега на фошељу*):

Срећа! Али могао сам да будем убица и да не доживим ту срећу. Ипак, они ће ме повлачити по судовима – а можда ћу добити две-три године? Кристина, да ли ћеш ме чекати?

КРИСТИНА:

Да, наравно – али то се неће догодити.

ДЕ ЕСТРАДА:

Свакако – у нашим условима? Сасвим ће се заташкати... Дођа-вола!

Завеса се сјушџа и на средини иза ње излази ХИЛДА ФАЛТЧАЧИ. Црна балска хаљина, шешир. Лева рука у завоју. Сви се окрећу према њој.

БАРОНИЦА:

Откуда, госпођо? Овуда? Без најаве?

ХИЛДА:

Смирите се, јер направићете још већу несрећу. Молим вас, немојте тако викати. Атмосфера је препуна експлозивних материјала. *Nochexplosiv!* Не зна се уопште шта ће се догодити, јер питање Белзебубове сонате није још...

БАРОНИЦА:

Молим вас, не говорите то. Мир болесника је најважнији...

ХИЛДА:

За време земљотреса мало ко се узбуђује због тога што некога боли стомак. Чини ми се да се та мордоварска атмосфера неће више вратити. Причаће се о томе као о интересантној интриги, на другој страни језера, у Курхаузу и Магаш-Кафе-хазу, и на станици Уј-Мордовар, а чак можда и у Будимпешти. Али верујте ми, дошла сам овамо за добро свих вас, да бих вас упозорила. Можда не на време, госпођо баронице, и помало неочекивано – али шта да се ради...

БАРОНИЦА (*се већ смирила*):

Ох, госпођо, од јуче су се многе ствари промениле. Полако се навикавамо на све.

САКАЉ (*прекорно*):

Мама!

БАРОНИЦА:

Управо, не „мама“, само онако. Мој син...

ТЕТКА (*забашуривајући*):

Управо смо говорили да уметност може да буде велика и без перверзија, као што каже госпођа бароница...

Завеса се најло размиче и види се чишав њакао из II чина, само без њрвог њлана, који заузима салон. У њрвом њлану њошњуни мрак. Пакао је осветљен њамноцрвено. На средини сњоји БАЛЕАСТАДАР у фраку. Преко фрака њребачен му је фанњасњични њавољи оњрњач. На њлави су му роњови. Поред њења сњоји ИШТВАН, њакође у фраку. Веома је блед. У њозадини њаклени ЛАКЕЈИ. С леве сњране улази БАРОНИЧИН ЛАКЕЈ.

БАЛЕАСТАДАР (*истовремено са дизањем завесе*):

А ја вам кажем да не. (*Угара ИШТВАНА њо леђима.*) Доказ ми је он. То је геније каквог свет није видео. Метафизичко, лично, космато, зубато, крваво зло нагомилао је и бесрамно надуо у кристалној форми чисте музике, злослутне као најезда Хуна. То су последњи трзаји, али имају укус старе величине, макар у уметности.

ДЕ ЕСТРАДА (*извешњачено*):

Ево, имамо најзад те манијаке Белзебубове сонате. Поново ће почети тај проклети вртлог. Само та основа страшно ми се не допада. У аранжирању тога постоји некакав веома непријатан демонски трик. То су веома непријатне ствари, те ваше мордоварске легенде. Нисам кукавица, али почињем помало да се бојим. Бррр... Балтазаре, не прави глупе шале! Дотерао си се као прави Белзебуб! Не прави глупости!

БАЛЕАСТАДАР (*одједном бесно урла*):

Доста је те фамилијарности! Ја сам Белзевуб, Кнез Таме! Говорите ми Ваша Кнежевска висости! Разумете?!

Тишина. Усред тишине БАРОНИЧИН ЛАКЕЈ најло љаска у смех.

ЛАКЕЈ (*сељачки*):

Јербо, шта је то него нека комендија гос'он грофа. Право да ти велим, тај Белзевуб мени није страшан.

Зацењује се од смеха.

БАРОНИЦА:

Како то говориш?! Ја те не препознајем, Франћишек!

БАЛЕАСТАДАР (*виче*):

Престани да се смејеш, ти, представниче будућег човечанства!

ЛАКЕЈ се и даље смеје. БАЛЕАСТАДАР смести љуца у њеџа из револвера. ЛАКЕЈ љага.

ХИЛДА:

Хе, хе – ту нема шале. Био је то пуцањ Белзевуба, о каквом могу да сањају маистри у *tir-aux-pigeons* као Иштван о сонати. Он уме да пуца, али сâм није у стању ништа да компонује. Ето видите, моја господо: ја сам плебејка, као и тетка, како ми се чини. Али припадам такозваној духовној аристократији – последња обмана нашег времена. Херек, да ли ти?...

ДЕ ЕСТРАДА (*љрекида је*):

Какве дрске бесмислице! Добро, али где је у том случају у Мађарској полиција? Јер њих троје су савршено организована банда!

БАЛЕАСТАДАР:

Полиција у таквим случајевима, било овде било у Шпанији, не зна ништа о ђаволској метафизици – сазнаје после извесног времена о њеним плодовима. Говори даље, Хилда! Не знам уопште шта ћеш рећи и радознао сам.

ХИЛДА:

Дакле, слушај, Херек; да ли ти мислиш да ти је довољна та грлица и сва та твоја доброта и заљубљеност у листиће на сивом небу, и то слатко задовољство собом, које ме испуњава одвратношћу? Волиш само мене и мој си. Знаш чиме те држим – памтиш? Не заборави – нико ти то неће дати – дођи! Идемо у тај њихов пакао. Тамо све врви од живота, тамо је уживање уз звуке Белзебубове сонате, последње, опроштајне фанфаре мравињака који пропада, а који се некада називао човечанство. Здрав си, немаш никакву парализу. Устани и пођи.

САКАЉ (*огједном устаје здрав као бик*):

У праву си, Хилда. То је све тлапња. Твој сам. Идемо.

БАРОНИЦА:

Више волим чак и то од оне мезалијансе. Херек, толико се радујем што си здрав! А кад се наживаш живота, оженићеш се госпођицом Кесмерет. Знам да после те школе кроз коју ћеш проћи твојој жени неће бити досадно с тобом. То је била највећа мана мужева моје генерације, што су...

САКАЉ:

Тако је – засад, довиђења, мама.

Улази с ХИЛДОМ у пакао, у круи црвене светлости.

БАЛЕАСТАДАР:

Браво, Херек! Хајде, Хилда, даље!

ХИЛДА (*БАРОНУ*):

А ти си мислио да сам ја заиста толико пропала? Хтела сам само да те одвојим од те гуске.

КРИСТИНА:

Ја сам с вама! Ја волим Иштвана. Ја сам такође грешила. Оп-
ростите ми, паклени људи. Више никада нећу. Узмите ме к
себи.

ХИЛДА:

Ти бедна мирољубива кучко. Ти у пакао? Не – тамо је место
само за тигрове и хијене. Остани у салону и уживај и даље у
мордоварским вечерима. Губи се!

САКАЉ (*вади револвер*):

Овога пута нећеш ми се извући, дрољо бесрамна!

Пуца у ХИЛДУ, која њага.

БАЛЕАСТАДАР:

Сада ју је заиста уцмекао. Али Иштвану и мени жене нису по-
ребне. Нама је довољна чиста уметност! Ха, ха, ха, ха, ха!

Демонски се смеје.

САКАЉ:

Ах – дакле, ни тога нисам поштеђен! Иштване, преклињем те,
буди мој једини пријатељ. Сада сам сасвим сâм. Ти си гроф –
можемо да будемо једнаки. Ја ти дајем све. За мене жене на
свету више не постоје.

ИШТВАН:

Заборавили сте да је требало да се тучемо, господине бароне.
Ви сте ме увредили. Волим само свога учитеља, Кнеза Таме!

САКАЉ:

Не – нећу се тући. Превише је несрећа. Доста ми је свега тога.
Крај.

Пуца себи у сливоочницу. Крик у салону. БАРОНИЦА њага.

ДЕ ЕСТРАДА:

Me sago en la barba del Belzebubo. Осећам мирис бадема. Бароница је попила цијанкалиј. Спасевајмо је. А, уосталом, свеједно је! Ја такође прелазим у пакао.

БАЛЕАСТАДАР:

Ох, не! Нисам специјалиста за брачне троуглове. Други пут нећеш успети, Хосе. Завођење жене чак ни сâм Белзебуб не опрашта.

Пуца у ДОН ХОЗЕА, који њага на њрају њакла, лицем њрема сцени.

РИО БАМБА:

Превише је лешева за Белзебуба! Падају као у стрељани. Ми, стари Мордоварци, бежимо док је време. Овуда. Дођи Јулија, и ти, стара тетко. Овде смо сасвим сувишни.

Беже лево.

ТЕТКА (*бежећи*):

Буди велик до краја, Иштванчићу. Ја више не могу то да гледам. Превише сам стара за те ваше правце.

Излазе лево. КРИСТИНА као неѡрисебна ѡрилази ИШТВАНУ.

КРИСТИНА:

Ја те никада нећу напустити. На највећим висинама – у животу или у уметности – бићу твоја. Желим само да ти служим. Не бринем за себе.

БАЛЕАСТАДАР:

Иштвану више нису потребне ни жене, нити било шта друго. Он је готов. Али ви бисте могли да се позабавите сређивањем рукописâ – у ствари – машинописâ. Две композиције

које је требало да створи већ је створио – почев од сонате опус први, све до хомо... како да кажем: хиперхомогених у својој бескрајној компликацији и скоро хипнагогичких ултрамадригалâ – све је ту. Ево, та гомила цигарета, сва та посмртна дела – *oeuvres posthumes* – записана на машини за бележење импровизација. Али то нису биле импровизације – то су дела настала из просторних концепција у другој димензији.

КРИСТИНА:

Како то? Посмртна?

БАЛЕАСТАДАР:

Зар ви не видите да је то леш? Сада ћемо направити *tournée*, ја ћу све то извести. Јер, мада нисам уметник, као пијаниста далеко надмашујем Падеревског и Артура Рубинштајна, и све друге. Осим мене, те ствари нико није у стању да одсвира. Ни он сâм није у стању ни да макне са својом техником. Свирао је само толико да би могло некако да буде записано. Али треба то *mettre à point*, разумете госпођице, ритмички дотерати. Ви сте, изгледа, доста музикални?

ИШТВАН сџоји нејомично.

КРИСТИНА:

Да – учила сам мало.

БАЛЕАСТАДАР:

Добро је. Помоћи ћете ми. То су брда експлозивног материјала, последње искре индивидуалне дијаболичности. Још за тренутак, макар у уметничким димензијама, може се пореметити дремеж човечанства које се успављује у благостању. Јер тај злочин у име радничких класа није моја специјалност. То, у ствари, нису злочини – то је нешто, ђаво ће знати шта. Гади ми се и презирем то. Али – латите се посла. (*КРИСТИНА, њошњуну нејрисебна, урања у њомиле њајира.*) А ја ћу извести ради пробе чувену Белзубубову сонату. Тако се остварила најидиотичнија

легенда Мордовара. (*Оглази до клавира и почине да свира оно што је ИШТВАН свирао при крају II чина; свира изврсно, с покрећима титичним за еталтираној пијанисти.*) Врхунац ироније могућ је само у нашим подлим временима – Белзуб, Кнез Таме, завршава као пијаниста!

ИШТВАН се окреће као аутомат, иде у позадину и излази лево.

КРИСТИНА (*узнемирена*):

Зашто је он изашао? Куда је отишао?

БАЛЕАСТАДАР (*свирајући тихо*):

Не може да поднесе то што ја свирам боље од њега. А друго, мучи га то што зна да без мене не би створио ништа. (*Странан крик иза сцене. БАЛЕАСТАДАР свира фуриозно. Пурпурна завеса у позадини размиче се. У паклу настаје црвени мрак. У позадини се види планина Цикла; сеновићи врх местимично носућ снеом као у I чину – само у светлости излазећеј сунца. У позадини шуме. У првом плану црни отвор усред беличастих камених осулина. На дну отвора види се ИШТВАН како виси на хозиретерима на смрековом дрвљу. Лешу са стране ојрезно прилазе: ТЕТКА, РИО БАМБА, БАБА, и скидају ја, БАЛЕАСТАДАР, устајући од клавира.*) Сада видите, госпођице, зашто сам говорио да су та дела посмртна. Можемо да га не жалимо. Ионако не би могао више да живи. Преживео је, а што је најважније, прекомпоновао се кроз – ништа од њега није остало. Обесио се већ као леш. Друге уметности могу се оставити на миру. Ништа није демонскије од тога (*показује томилу пайира*), из њих ништа нећемо исцедити. (*ЛАКЕЈИМА.*) А сада, клонови, живо! Дајте кофер. Стићи ћемо још на експрес за Будимпешту, који стаје у Уј-Мордовару у шест и петнаест. Идемо на последњи светски *tournée*, а онда је готово с Белзубом.

КРИСТИНА:

Ох мој Кнеже Таме! Тебе јединог волим. Нећеш ме одгурнути сада. Овде је некакав рондо за два клавира – свираћемо га заједно.

БАЛЕАСТАДАР:

Добро – видећемо. Ноћас ћете положити испит преда мном. А што се тиче љубави, још ће се видети. Засад су ми се огадили еротски проблеми.

КРИСТИНА:

Ах! Добро, добро – ја на све пристајем. Само не бих више поднела ту мордоварску атмосферу. Морам да отпутујем одавде и да почнем заиста да живим.

БАЛЕАСТАДАР:

У реду – онда шта хоћеш! Јер, путујемо заједно. (*Групи Мордовараца који стоје у даљини наг ИШТВАНОВИМ лешом.*) До виђења! А нећете створити тамо нову легенду. Други пут се неће више остварити тако лако.

За њим лево иде КРИСТИНА, а за њом шест љАКЕЈА носе кофер. Мордоварци машу марамцама. Далеки звиздук воза. Луњање далеких звона. Излазе на лева вратица љакла.

1925.

СТАНИСЛАВ ИГНАЦИ ВИТКЈЕВИЧ (*Stanisław Ignacy Witkiewicz*) син познатог пољског писца, теоретичара и сликара, рођен је у Варшави. Детињство и младост провео је у Закопану (у то време пољској престоници уметности). После завршене гимназије студирао је сликарство у Кракову (1904–1905). Путовао је више пута у Француску, Италију Немачку. Године 1914. заједно са својим пријатељем, антропологом, Брониславом Малиновским, кренуо је у научну експедицију у Нову Гвинеју и Аустралију. Пошто је имао руски пасош, чим је избио рат, морао је да

се врати у Русију, где је ступио у официрску школу у Петербургу, а потом се борио као пешадијски официр у гардијском пуку. За храброст је одликован орденом Св. Ане. У Русији је почео да студира филозофију и експериментише са халуциногеним средствима.

Касније се овог периода увек сећао као нечег најодвратнијег у животу. У атмосфери декаденције и мистицизма, великих пијанки, сексуалних оргија и клубова самоубица, Виткјевич је нашао плодно тло за своје (већ раније настале) катастрофичке погледе. Његова претпоставка о неизбежној смрти индивидуализма, који узалудно покушава да се изрази у својим дегенерисаним облицима, добила је потврду у Октобарској револуцији.

После рата вратио се у Закопане. Сарађивао је са формистима, експресионистима, футуристима и конструктивистима..., који су чинили авангардни фронт пољске уметности, али брзо их је напустио. Остао је сâм са својим историозофским песимизмом и естетизмом. Потврдила су се његова мрачна предвиђања. Државни удар Јозефа Пилсудског (1926) и економска криза 1929. отворили су врата постепеној фашизацији Пољске.

Бројне су дисциплине којима се Виткјевич бавио: сликарство, роман, драматургија, теорија уметности, теорија културе, онтологија...

Предсказивао је да ће „Етика прождерати метафизику“, „Од стоке смо настали и у стоку ћемо се вратити“. Уметност је била још жива и представљала је по њему једину могућност за изражавање и ублажавање немира који долази из смрти религије и филозофије, потиче из „метафизичког осећања чудовишности постојања“. Уметничко дело је Чиста Форма, а његова садржина је само случајна.

У својим романима (*Незасићеност* и *Збојом јесени*) Виткјевич је изражавао уверење да религија, филозофија и уметност доживљавају своје последње дане, а да живот без њих нема никакву вредност. Дана 17. септембра 1939. године, на вест да је Црвена армија прешла источну границу Пољске, извршио је самоубиство (попио је велику дозу веронала и пресекао себи вене).

Виткјевич је написао тридесетак драма, у којима је изражавао личне трауме и страхове у погледу будућности цивилизације... Ликови његових драма су најчешће неприлагођени људи, манијаци, лудаци,... као представници света осуђеног на пропаст, а због свог лудила и губљења разума једине особе које заслужују ауторову пажњу. Необуздани секс и убиства

у Виткјевичевим драмама само су позоришни трикови, пошто све жртве после два-три минута устају и поново се прикључују осталим глумцима.

Белзѐубова соната заузима посебно место у Виткјевичевом стваралаштву. Написана 1925. године, она представља крај богатог седмогодишњег драмског периода аутора. После дуже паузе написао је још неколико драма, од којих су *Обућари* свакако најпознатије његово дело.

Белзѐубова соната, поред *Обућара* и *Мајке*, најчешће је коментарирана и анализирана, а неретко и извођена Виткјевичева драма. По оцени критичара, она представља својеврсну верзију фаустовског мита и показује зачуђујућу сличност са *Докџором Фаусџусом* Томаса Мана³. Као у *Докџору Фаусџусу*, и овде је главни јунак композитор који жели да створи дело једнако највећим класичним композицијама, а истовремено сасвим модерно. За његово остварење спреман је се прода ђаволу, да се одрекне свих моралних начела, да постане свиреп и зао⁴.

Као творац теорије Чисте Форме, Виткјевич је сматрао да је једино уметничко дело способно да људима пружи изузетне доживљаје који им омогућавају да се приближе тајни постојања. *Белзѐубова соната* треба да покаже да стицање ове коначне истине треба платити највећом ценом – својим животом. Свесни да су осуђени на пропаст, ликови у драми живе остацима прошлости, а будућност их испуњава страхом.

По мишљењу Јануша Деглера, једнога од највећих познавалаца Виткацијевог стваралаштва, радња ове драме не одвија се случајно у Мађарској (мада Мордовар јако подсећа на Закопане) и не испоставља се случајно да је пакао кабаре у коме је свет дегенерисаних аристократа. „То је штафажа типична за мађарско-бечку оперету. *Белзѐубова соната* је несумњиво исмевање њених стереотипа и схема“).

У Србији су Виткјевичеве драме мало познате. Више се о њима писало него што су превођене. Објављене су драме *Лудак и ојаташца* и *Мајка*⁵, у преводу Петра Вујичића, а *Обућаре* је превео Милан Душков.

Љубица Росић

³ Виткјевич је своју драму објавио 1938. године у ефемерном варшавском часопису *Атенеум*, а Томас Ман свој роман 1947.

⁴ Слично је мислио и Андре Жид, који је тврдио да, приликом стварања великих уметничких дела, са уметником сарађује демон, а из племенитих намера настају претежно слаба дела.

⁵ Ова драма није објављена, налази се у позоришном архиву београдског Ателѐа 212.

ПРЕВОДИОЦИ

АЛЕКСАНДРА БУКУМИРИЋ (1997) – рођена у Београду. Студира пољски језик, књижевност и културу на Филолошком факултету. Занимају је језици и културе разних земаља.

АЛЕКСАНДРА ВОЈТАШЕК (Aleksandra Wojtaszek) бави се пре свега друштвима и културама земаља бивше Југославије, ради као новинарка, преводитељка и држи наставу на Јагелонском универзитету у Кракову. Студирала је у Кракову, Загребу и Београду, тренутно ради на дисертацији о савременој хрватској и српској жанровској фантастици. Сарађује с пољским часописом „Tygodnik Powszechny”. Објављивала је репортаже, интервјуе, рецензије, научне и новинске текстове и преводе у часописима „Herito”, „Na!art”, „Porównania” „Duży Format”, „New Eastern Europe”, „Krytyka Polityczna”, „Ubiq”, „Књижевна ревија” и у „Вечерњем листу” и др. Преводи писмено и усмено с хрватског, српског и словеначког језика, најрадије савремену прозу.

АНЂЕЛА МИРКОВИЋ (1997) – родом из Ниша. Студенткиња је четврте године основних студија групе за пољски језик и књижевност на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду. Већ четрнаест година је у извиђачима. Своју посвећеност језицима наставила би и проширила кроз рад са децом.

ВЕЉКО ДУКИЋ (1998) – родом од Мораве. Студира пољски језик, књижевност и културу на Филолошком факултету у Београду, уз велико интересовање за друштвене науке.

ДАГМАРА ЛУКОВИЋ, филолог. Завршила славистику на Јагелонском универзитету у Кракову. Већи део професионалног живота провела бавећи се промоцијом пољске културе и науке изван гра-

ница земље – прво као оснивач и дугогодишња управница Центра за едукацију, културу и преводилаштво „Полонијуш-Пегаз“, потом у својству особе одговорне за јавну и културну дипломатију у пољским дипломатским представништвима у Србији, Русији и Хрватској. Тренутно обавља функцију начелнице Конзуларног одељења и I саветнице Амбасаде РП у Загребу, где такође одговара за јавну и културну дипломатију. У својој професионалној биографији има искуство у настави пољског, словачког и српског језика као страног. Има и дугогодишње преводилачко искуство (као судски, стручни и консекутивни преводилац). Ауторка је више чланака и критика посвећених рецепцији пољске и српске књижевности у иностранству.

ДОРОТЕЈА СПАСОЈЕВИЋ (1998) – рођена у Београду. Завршила Прву економску школу, студира полонистику на Филолошком факултету у Београду. Бави се фотографијом и музиком, воли да путује.

ЈАНА МАНДИЋ (1997) – студира руски језик, књижевност и културу на Филолошком факултету у Београду. Завршила Филолошку гимназију, француски језик и књижевност; похађала курсеве на Ломоносову и учествовала на више међународних студентских програма као предавач. Предано волонтира и држи часове руског, француског и српског. Говори и енглески, пољски и немачки језик.

ЈЕЛЕНА ЈОВИЋ (1981) – предаје, преводи и приводи крају докторат (на београдској полонистици; антрополошке и књижевноисторијске текстове, прозу: *Мрачно да скоро је ноћ* Јоане Батор [Booka 2016], *Морфијум* Шчепана Твардоха [Дерета 2016], *Лег* Јацека Дукаја [Контраст издаваштво 2018]; о постколонијализму и пољском дискурсу постзависности). Уређивала је и преводила српску и босанску поезију у часопису *Роботца*; чланица је средњоисточноевропског преводилачког колектива *Rozstaje*.

ЈЕЛЕНА КАЛИНИЋ (1997) – завршила гимназију у Смедереву. Студенткиња је четврте године групе за пољски језик, књижевност и културу на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду. Занимају је позориште и сликарство.

ЈЕЛИСАВЕТА ВЛАЈКОВИЋ (1997), рођена у Београду. Завршила је Медицинску школу „Београд“, а сада студира пољски језик, књижевност и културу на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду. Веома такмичарског духа, увек жедна знања, у паузама књишки мољац.

КАТАЖИНА ЕВА СТОЈИЧИЋ (Katarzyna Ewa Stojičić, 1988) преводилац, антрополог културе. Рођена и одрасла на југу Пољске, последњу деценију живи у Србији – у Новом Саду, Београду и Сењском Руднику, а тренутно у Панчеву.

КРИСТИНА ЈОВАНОВИЋ (1997) – рођена у Зајечару, где је завршила основну и средњу школу. Студира пољски језик на Катедри за славистику у Београду. Бави се одбојком од детињства и капитен је женског одбојкашког тима Филолошког факултета.

ЉУБИЦА РОСИЋ, преводилац са пољског. Дипломирала је и магистрала на Филолошком факултету у Београду (на Одсеку за пољски језик и књижевност), докторирала на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду. Радила је као лекторка на Јагелонском универзитету у Кракову и као виши предавач на Универзитету у Познању. Више година предавала је пољску књижевност (најпре на Универзитету у Приштини, а потом на Филолошком факултету у Београду). У својим научним радовима бави се највише компаративним проучавањима пољске књижевности XIX и XX века. Српском читаоцу представљала је пољску књижевност у есејима, чланцима, рефератима и јавним предавањима, разговорима са писцима. Учествовала је на бројним међународним научним конференцијама посвећеним пољској књижевности.

Члан је Удружења књижевних преводилаца Србије од 1980. У периоду 1992–2003. била је члан редакције часописа „Мостови“. Године 2001. добила је Награду „Милош Ђурић“, а годину дана касније пољску награду „ZAIKS“ (Савез аутора и сценских композитора).

Објавила је прву историју пољске књижевности у Србији (*Историја пољске књижевности до 1914. године*, Завод за уџбенике, Београд 2013.)

Превела је више од четрдесет дела из пољске филозофије и књижевности (Романа Ингардена, Тадеуша Зјелењског, Бронислава Гјеремека, Владислава Татаркјевича, Анджеја Кусњевича, Казимјежа Брандиса, Александера Фјута, Јулијуша Корнхаузера, Ришарда Капушћињског, Чеслава Милоша и других).

МАРИЈА ЛУКОВИЋ рођена је 1991. у Београду. Дипломирала је на Катедри за културологију Вроцлавског универзитета у Пољској. Живи у Варшави.

МАРКО АНДОНОВСКИ (1998), родом из Књажевца. Завршио Техничку школу у Књажевцу, а сада је студент групе за пољски језик, књижевност и културу на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду. У слободно време бави се музиком.

МИЛА ГАВРИЛОВИЋ (1980), дипломирала је на Филолошком факултету Универзитета у Београду, на Катедри за пољски језик и књижевност. Од 2001. године објављује преводе дела млађих пољских прозаиста у часописима у Србији и региону. Превела је збирку прича Наташе Герке *Све њаштеће светиа* (Плато, 2002), збирку прича-репортажа Марго Рејмер *Букурешти. Прашина и крв* (Лево крило, 2015), збирку прича Веронике Мурек *Узгој јужној биља Мицуриновом метојом* (Штрик, 2017), збирку дечјих прича Гжегожа Каздепкеа *Касјеријага* (Одисеја, 2018), као и збирке прича Етгара Керета *Изненада неко љокуца на враџиа* и *Седам добрих љодина* (Лагуна, 2019). С пољског и енглеског преводи углавном

оне писце и песнике који читаоцима у Србији нису познати, а заслужују да буду. Поред тога, преводи књиге и часописе за децу, као и радове из области хуманистике. За превод збирке песама Ане Свиршчињске *Ја сам жена* (Штрик, 2019) добила је 2019. године Награду „Милош Ђурић“.

МИЛИЦА КОЗИЋ (1998), рођена је у Београду где је завршила основну школу и гимназију. Студира на Филолошком факултету Универзитета у Београду, Група за српски језик и књижевност. У току студија се заљубила у пољски језик и књижевност, а бол проузрокован чињеницом да не студира пољски ублажава тако што присуствује часовима савременог пољског језика за полонисте и друге слависте. Волонтира као музичка новинарка за портал *Balkanrock*.

МИЛИЦА МАРКИЋ (1966, Београд), преводи књижевност са пољског језика. Дипломирала је на Катедри за славистику – група за пољски језик и књижевност Филолошког факултета у Београду 1991. године. Радила је у издавачким кућама „Нолит“ и „Слио“. Преводи пољску прозу, поезију и есејистику.

Најзначајнији преводи: *Дневна кућа ноћна кућа* Олге Токарчук; *У њушци и њрашуми* Хенрика Сјенкјевича; *Љубав и одговорност* Карола Војтине; *На њушу за Бабагај* Анджеја Стасјука; *Књије Јаковљеве, Бејуни* Олге Токарчук; *Порнографија* Витолда Гомбровича.

МИЛОРАД МИЉАКОВИЋ се родио 1990. године. Живи и ради у Новом Саду. Превод Сускјевичеве „Косидбе“ је његов први књижевни превод и први превод са пољског језика.

НИНА БАРУЦИЈА (1996) – рођена у Београду. Студенткиња четврте године Групе за руски језик, књижевност и културу на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду.

ПАВЛЕ СИМОВИЋ (1998) – основну школу и гимназију завршио је у Чачку. Студент је Групе за пољски језик и књижевност на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду. Уз студије ради као конобар и бави се спортом, члан је кошаркашког тима Филолошког факултета.

СНЕЖАНА БУКАНОВИЋ рођена је 1964. године у Београду. Дипломирала је на Катедри за полонистику Филолошког факултета у Београду. Од 1994. године ради као стални судски преводилац за пољски језик, а од 2003. професионално се бави лектуром. Као књижевни преводилац дебитовала је 2012. године у часопису УКПС Мостови. Превела је с пољског романе *Пансион* Пјотра Пазинског (Академска књига 2013), *Цейни айлас жена* Силвије Хутњик (Плато 2014), *Поврајни шалас* Болеслава Пруса (Паидеиа 2015), *Сашурн* Јацека Денела (Академска књига 2019), као и збирке прича *Цимешасше йродавнице* Бруна Шулца (Паидеиа 2015) и *Јанко Музиканџи и грује йриче* (Агноста 2017).

CIP-Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије
82

МОСТОВИ: часопис за преводну књижевност.
/главни уредник Душко Паунковић. - Год. 1
бр. 1 (1970)- . - Београд, (Француска 7) :
Удружење књижевних преводаца Србије ,
1970- (Београд : Зухра). - 24 цм

Тромесечно
ISSN 0350-6525 = Мостови (Београд)
COBISS . SR-ID 621583

